

1.
1.
2.
31
36
44
5.
6
7.

כעורה יהודי
D. HENR. ASCANII **אשכנזי**
S. S. THEOL. P. P.

Dissertatio Inauguralis,

DE

**LEGITIMO S.
SCRIPTURARUM
SCRUTINIO,**

Vi dicti Joh, V, 39. eiqve paralleli Jef. XXXIV. 16, suspiciendo,

Quondam

Sub PRÆSIDIO

*VIRI MAGNIFICI SUMME REVERENDI ATQVE
EXCELLENTISSIMI*

DN. JOANN. FECHTII,

S. S. THEOL. D. ac P. P. CONSIL. CONSIST. DISTR.
ROSTOCH. SUPERINTENDENTIS.

*Anno 1704. d. 10. April. horis ante & pomer. habita,
nunc*

REVISÄ, NOTIS AUCTÄ, Ac cum
PRÆLAUDATI FECHTII
PROGRAMMATE,

Quot quantaqve sentiendi licentia in solö de Scriptura articulo
intra paucos omnes progeneraverit doctrinæ monstra,
demonstrante,

Iterum recusa, Anno MDCCXI.

WITTEBERGÆ, Apud ANDREAM HÆBERUM.

Um ante quinquennium præfandam
aliquid ex more Academiæ nostræ esset ad so-
lennem de *δοκίμασι δόξαι πάλιν* disputationem,
in memoriam mihi revocavi, quæ intra unum
novennium, ex quo ad hanc scholam accesserim,
novarum doctrinarum in Ecclesiâ ante nostrâ un-
quam auditarum, nunquam toleratarum, farrago sub promovendæ
pietatis libertatisque conscientiarum prætextu, in eandem irrepserit,
easdemque ordine usque ad ultimam istam *δοκίμασι δόξαι* fecem
recensui. Fuit, qui in grandi libro me pariter & Candidatum tum
meum operosè refelleret, cui, quia è tenebrarum filiis est, cum quæ
hominum genere congregari inconsultum quis judicaverit, ut respon-
deremus, hætenus quidem impetrare à nobis uterque nondum po-
tuimus. Nunc cum eodem præloquii officio mihi defungendum est,
ut quid ista sentiendi docendique licentia, quæ ex tantillo tempore
in plenissimum Indifferentissimum degeneravit, in unò de *S. S. Scri-
pturis fidei nostræ articulo, monstrosarum doctrinarum progenera-*
verit, differendum mihi non abs re esse arbitror, motus argumento
præsentis Disputationis Inauguralis, quod legitimum S. literarum
scrutinium repræsentat. Id eò facio libentius, quo studiosius è so-
mno excitandi sunt, qui religionis nostræ statum, tantopere ab
illo sub pietatis larvâ mutatum, vel ex supinâ socordiâ ignorant,
vel externâ illâ specie decepti, emendatam in melius ejus faciem do-
ctrinæque formam esse sunt pervasi. Quare (I.) ab eo *exordiemur*,
qui & olim in præsentî Academia publico docendi munere funge-
batur & Doctoris decus, prævio in Libros Symbolicos jurejurando,
consecutus est, qui tamen ex eo tempore nihil aliud fere egit, quam
ut vastâ librorum mole doctrinas, in Libris Symbolicis traditas,
prout illæ antea ab universâ Ecclesiâ nostrâ, continuato inde à Lu-
theri

theri ætate sensu, intellectæ fuerunt, tanquam juratus eorumdem hostis, impugnaret & Ecclesiæ, quantum in se est, obruderet; is est *D. Jo. Wilhelmus Petersenius*. Primus ille visiones & Euthusiasmos, & in argumento quidem fidei vel noviter excitandæ vel certe confirmandæ, (quem ad finem pleræque revelationes Alseburgicæ, tanquam immediate Divinæ, ab ipso commendatæ, tandem tamen cum ipsius confusione in ruborem pudoremque datæ, erant directæ) ipsi S. Literarum lateri adjunxit, in eandemque cum ipsis auctoritatem Divinam canonicamque deposuit. Diserta enim sunt verba: **Alles was durch den Mund Gottes gehet / (quæ inter & retulerat, quæ hodie per inspiratos à se homines DEus loquatur) hat einen ewigen Canonem bey sich.** Dixerat autem in antecedentibus: **Es ist sehr gefährlich / wenn man die Göttliche Offenbarung Gottes kleiner oder größer machen will / und sie bald so bald so einschrenket.** Neque ab eodem novissimè recedit hyperaspites, in stupendo *Ἰουάννης ἀρεως* libro, (cujus sola, alterà nunc mole suâ aucta, magnitudo Panicum dissentientibus terrorem incutere poterat) in quo proficitur: **Es gebe heutiges Tages mit nichten nur stricturas luminis Prophetici, (quod ego nempe dixeram) sondern einen vollen Glanz / der über die neue Propheten von dem HERRN HERRN auffgehe / welcher zu seiner Zeit erfüllen werde / was er durch seine Knechte und Mägde / (præter anteriores nempe, per Petersenium, Merlaviam, Krazensteinium, Catharinam Halberstadiensem, Magdalenam Quedlinburgensem, Elisabetham Erfurdensem, Annam Evam Jacobi, Annam Margaretham Janam, Alseburgicam præcipuè) geredet hat / welches man erfahren werde bey der Ankunft der zweyen Apocalyptischen Zeugen / in welchen der in ihnen wie ein Löw brüllender Herr sich formidabel genug machen werde / daß sie es wohl glauben müssen / was sie zuvor gelästert haben.** Tonitrua, non tantum argumenta, loquitur Apocatasticus. **Mihi verò hoc quidem loco de ipsarum doctrinarum veritate & falsitate, ceu & in anteriori Programmate, nullus sermo erit, ut adeo tenebrio ille, monstrosæ duorum in unico argumento librorum granditatis architectus, ab ipsâ januâ aberraret, quando de rebus ipsis adversus me disputat) sed tantum de**
novitate

novitate. Id enim ostensus duntaxat sum, in Ecclesiâ nostrâ vix à tribus usque lustris eas in uno articulo doctrinarum mutationes, nostræmet confessionis Theologos, novarum rerum insanâ cupiditate, quales ante hos annos credere nemo potuisset, molitos esse. Talis doctrina ea est, quæ novas, easque immediatas, in doctrinabilibus prophetias visionesque propugnat, quæ uno Fabricio, paucisque obscuri nominis, exceptis, perpetuo Theologorum consensu, ut omnibus palam est, antea fuerat condemnata & ex Ecclesiâ nostrâ rejecta. Tollit enim ea majestatem & indivisibilem excellentiam principii Theologici & normæ credendorum, quælem unicam Scripturam esse, sollemnissima semper in Ecclesiâ, non contra Pontificios tantum, sed omnes alios sectarios, doctrinæ fuerat confessio, cui salvâ in Symbola nostra jurisjurandi fide, quamcunque revelationem aliam assuere non licet, immò ne quidem: utrum talis revelatio immediata dari hodie possit, salvâ, quam de Scripturâ profitemur, fide dubitare fas est; cum ejusmodi prophetiis, tanquam ex immediato DEI ore prodeuntibus, ÆTERNI CANONIS eminentia jure competeret, neque eadem quocunque gradu infra reliquorum reparatorum dignitatem detrudi ullo modo possent. Quare dubium esse amplius nemini potest, novam esse hanc in articulo de Scripturâ de novis enthusiasmis in Ecclesiâ Lutheranâ doctrinam. (II) *Succesit* Petereseniano huic circa visiones conatui aliud institutum, pariter novum. Conquesti sunt ii, qui corruptis hodie Christianorum moribus medelam adferre connebantur, contemni in scholis Sacrarum Scripturarum studium, præferri Philosophicum & Polemicum. Quæ in re sicut abusus, si qui irrepserant, rectè castigabantur, adornatis inter Theologiæ cultores collegiis Biblicis, quæ & à pietate nomen habebant: ita in hæc breve intra tempus tanto fervore itum est, ut reliqua studia omnia, quæ Systematicorum nomenclaturâ vulgo traducebantur, in publicum ludibrium abirent. Quasi Scripturarium studium reliquas Theologiæ sive species sive formas, ipsâ perfectione & sanctitate suâ absorberet; neque, cum certâ methodo, quæ nobis ad salutem revelata sunt, proponuntur, aut controversiæ fidei Christi & Apostolorum exemplo adversus errantes seridè quidem, sed intra Christianam moderationem ex ipsâ scripturâ tractantur,

scripturarium hoc studium perinde, ac cum Scriptura ipsa vel contina exegesi & deductis inde ad emendandos mores porismatibus, vel in homiliis Ecclesiasticis exponitur, appellari merito posset; cum utrumque DEUS Ecclesiae suae concesserit, & Scripturam, ad salutem nos informantem, & ministerium verbi, ὀρθοτομεῖν τὸν λόγον τῆς ἀληθείας. Quae de re disserui nuperrime in Disputatione de Theologiae Biblicae cum Systematico nexu. Nova itaque haec erat & antea in Ecclesia nostra nunquam audita Systematum & Theologiae Polemicae à Scripturario studio, quod tamen illa in se complectuntur, distractio. *Deverio* (III) ad aliam, sed majori longè periculo expositam novitatem, eandemque ex priori prognatam. Videbatur enim primore intuitu ista studii Bibliorum Exegetici praesystematico commendatio insanum tantum quorundam in contentiones scholasticas, sprete Bibliorum lectione, tanquam viliori, amorem redigere in ordinem & revocare consecratis DEO ipsiusque ministerio animas ad animarum medicinam, verbum DEI, ad scholarum rixis ad salutare pietatis studium easdem inflammaturum. Verum paulò post ea Scripturarum lectio, quae praecipue tantum morum pietati destinata fuerat, eidem in solidum vindicari coepit, exclusis penitus iis omnibus, quae ad notitiam rerum sacrarum, ad ordinatam earundem dispositionem, atque ad veritatis adversus errantes defensionem antea referebantur. Arnoldinum hoc & Brenneysenianum principium est, fidem nostram non adstringere ad ullam credendi formam, exulare ex Ecclesia debere omnia symbola, catecheses, compendia, systemata, libertatem cuique relinqvendam eredendi, quod putaverit vel Divino verbo conforme esse, vel quod unctio eundem docuerit. Nam nec ipsam Scripturam S. harum in se rerum quidquam complecti. Quo ipso plenissimus plantatur Indifferentissimus. Cumque omnis retro Ecclesia crediderit, Scripturam tam ad informationem in fide & refutationem contradicentium, quam ad morum instructionem revelatam esse, novum merito censetur id dogma, quod Scripturae finem ad solam vitae emendationem tendere asserit, neque mysteriorum cognitionem cum serià rejectione & condemnatione errorum tanquam ad salutem necessariam requirit. Nescio an referre hoc debeam (IV) singularem & insolentem cujusdam Theologi, & nec hanc unquam

quam antea auditam opinionem, qui in orationibus sacris in explanatione textuum Scripturæ non aliis facile nisi Scripturæ verbis utendum esse, utpote quæ sola Divinam in se virtutem & ad commovendos animos efficaciam contineant, neque cum humanis verbis, aliquid semper ex impurâ origine labis trahentibus, commiscere debeant, propugnavit. Quorsum verò istiusmodi meditationes, sub pietatis specie hominis curiositati adblandientes, postremo deducant, Collegiatorum in Belgio exemplum docere nos potest, quos inter *Abrahamus Borelius*, libello: *Ad Legem & Testimonium*, ex eodem principio, quia sola Scriptura medium sit salutis nostræ, ad eamque procurandam sine humano auxilio sufficiens, denique tam perspicua, pura, casta atque sancta, ut nostrâ interpretatione eidem obscuritatis & impuritatis præjudicium creari iniquum sit, concludit, concionari mysterium esse iniquitatis, non opus esse catechismis aut confessionibus, non Consistoriis aut synodis, non Ecclesiæ ministerio, non Academicis, non festis diebus, non cantionibus & precum formulis, Summatim solam sufficere Scripturam, ejusque lectionem. Eam *verò V. ulterius*. Communi totius Ecclesiæ suffragio proscripta fuerat *Hermanni Rarhmann*, de divisa verbi Divini respectu regenitorum & irregenitorum virtute doctrina. Persvasum omnibus erat, Divinam efficaciam à verbo, etiam extra usum, nunquam esse separatam, illudque una cum insitâ sibi vitâ hominis impii non minus ac pii auribus & pectori illabi, atque ad eum usque, quo admittitur, gradum in eodem recipi & operari. Nunquam illud & nullibi literam mortuam esse sine Spiritu, nec Spiritum Sanctum extrinsecus ad verbum, si animus sit rectè dispositus, accedere, sed intime eidem & perpetuò, quocumque pacto se animus habeat, involvi. Sed vero constat, vetera deliramenta ex orco revocata sanctitatis denudè speciem noviter induisse. Quicquid enim verbi Divini in hominem irregenitum cadit, externum tantum verbum esse, Divina virtute, nisi Spiritus extrinsecus accedat, & intrinsecus illud vivificet, destitutum, quod nonnisi literalem & carnalem, adeoque falsam & mendacem rerum, sacrarum notitiam progeneret, quoad ea verò, quæ sunt Spiritus, planè sit mortuum. Cumulavit hodie recoctam hanc pristini erroris novitatem *Gothofredus Arnoldus*, in ipsis correctionibus suis, crassiore

crassiore verbi Divini ab interno Spiritu distractione, quam dum te-
 nebrofus orthodoxiæ ejus vindex liberare ab impacto crimine fusa
 tractatione adlaborat, nuditatem potius ejusdem detegit & revelat.
 Ira enim ille ipse: Gott habe nur so viel geoffenbahret / als die
 hartnäckigen dummen fleischlichen Leute im Zaum zu halten ge-
 nung gewesen. Die Schrift selbstn weise auff den stäten
 innwendigen Canonen, der bey mir ist / wann ich die Bibel
 nicht bey mir habe oder weiß / nemlich die neue Schöpfung o-
 der Creatur. Der beste Character der Göttlichen Lehre aus der
 Schrift seye / daß wieder meinen eignen Willen gehet / ohne
 Vernunft-Schlüsse. (quæ ab ipso Christo & Apostolis usurpatæ,
 fides ubique ei sunt in oculis) Es müsse ein jeder so wohl aus der
 Schrift als aus Gottes Aus-Fluß seine Krafft in sich haben.
 Es müsse so wohl einer / der aus der Schrift etwas glaubet / als
 der / so es aus der Offenbarung fasset / vom Heil. Geist durch
 unaussprechlichste tieffste Gewisheit bestärket und versiegelt
 werden. Die Schrift seye allerdings unumbgänglich nöthig/
 sonderlich und fürnemlich denen anfangenden Christen.
 Auch wegen der Gottlosen / damit man nemlich auch von
 aussen durch Schall und Wort und klarem Buchstaben sie
 überzetzen könne. Quia nempe interna virtus & Spiritus ad eosdem
 non pertinet. Optat etiam, daß der Herr Hoff-Rath Pfanner
 in Christo oder seiner stätigen Gemeinschaft und Umgang er-
 funden werden möchte. So würden sie mehr erfahren / als
 man bey dem blossen Buchstaben und vernünftigen Wissen
 glauben mag/und aller Disputen auff einmahl vergessen. (VI.) Ex-
 perientiam illam etiam alii hodie tanquam cum Scripturâ confluens
 in fidem ejusque certitudinem principium commendant, quæ tamen
 in quantum aliud quid, quam ipsa Scripturæ litera in virtute sua
 commonstrat, sensu complectitur, ne quidem ullâ cogitatione id al-
 iud quid esse potest, quam ipsissimus enthusiasmus. Ita quoque
 sine dubio Præceptoris sui, *Arnoldi*, mentem ceperat, nec aliter ca-
 pere poterat *Dippelius*, cujus hæc est confessio: Von der H. Schrift
 halte und lehre ich / nach der Salbung von dem warhafftigen/
 hæc est *Arnoldi* internus canon nova creatura, revelatio Spiritus,
 effluxus

effluxus ex DEO; oppositus nempe Bibliis, si vel hæc non habeam, vel nesciam, itemque Scripturæ, ejusque clara literæ & scientiæ inde hauitæ, denique consequentiis ex eadem deductis:.) Und nach dem Zeugniß der Heil. Schrift selbst / welche die Schrift und Gottes Wort unterscheidet / daß sie eigentlich zu reden nicht das Wort Gottes seye / ohne durch eine figurliche Rede / gleich wie ein Bild mit dem Nahmen des / den es abbildet / beleget würd. Und das es eine Pharisäische Meinung seye / wann sich jemand wolte einbilden / er könne aus der Schrift das Leben und die Wiegeburt aus Gott haben. Da doch die Heil. Schrift nur an solche Leute gestellet ist / die schon in ihrem Maas Gottes Wort sind / denen sie dann als ein Zeugniß der Wahrheit und eine Erinnerung endlich ist zur Lehre / zur Ermahnung / etc. Daß Wort Gottes hingegen an sich selbst ist Leben und Kraft / ein mittelbahrer Ausfluß aus dem Mund Gottes / ergeheth an aller Menschen Herzen zur Überzeugung / auch an die / die keine Schrift haben. Und die es annehmen / werden Kinder und Freunde Gottes / durch welche Gott auch zu andern redet und und solche allein haben Gottes Wort. Nondum novarum doctrinarum, antea nunquam auditarum, finis. (VII) *Cepit ex aliquo tempore vehementer commendari Theologia mystica, odio Theologiæ certo ordini & articulorum fidei nexui adstrictæ. Fecit id quoque Arnoldus peculiari libro, in quo: primò omnium notandum venit, inquit, veros Deilogos, (mystica sine dubio est vocis Græcæ cum Latinâ compositio) nulli certæ, definitæ & ab hominibus præscriptæ sive excogitatæ aut fabricatæ methodo & ordini anxie & absolute se obstringere solere. Cum totum eorum fundamentum & metrum non propria hominum voluntas aut arbitrium, sed liberum indeterminatum, absolutumque regimen, instinctus & inspiratio Spiritus Sancti sit, qui ubi ubi etiam operatur, libertatem secum affert. Ut nempe & hic fundamentum poni Libertinismi, ut in religionis Deilogicæ methodo, ita & in credendis ipsis, ultrò intelligas. Ubi enim Spiritus, ibi libertas. Igitur (VIII) cum & Mysticam sacrarum Literarum interpretationem ament Mystici, plurimamque Theologiæ suæ partem inde depromant, jam olim quidem eandem in iis,*

B

qvæ

est, nullo negotio augurari poterit. Interea dum spes omnis nostra in DEum collocari debet, Ecclesiae doctoribus, suo quibusvis loco, vigiles agendae curae sunt, ut orthodoxia (quantumvis vel vox ipsa Fanaticorum fabula facta sit) sarta tecta que conservetur, saltem ut ad posteritatem, cui forte oculi, fucō nunc singularis sanctitatis fascinati, magis aperientur, testimonium aliquando extet, officio nos nostro deesse noluisse. Dedimus haec in Disputationibus hujus Academiae Inauguralibus eam sedulo operam, ut ex praescripto Theologiae Candidatis earum argumento toti Ecclesiae pateficeret, *tenaces vos esse velle ejus, qui est secundum doctrinam*, à majoribus nostris acceptam, *fidelis sermonis, ut potentes simus, etiam alios adhortari in doctrinam sanam & contradicentes arguere*, ceu ab Apostolo nobis est injunctum. Eam provinciam eò cupidius in se suscepit Vir Perquam Reverendus & Excellentissimus, DN. M. HENRICUS ASCANIUS ENGELKEN, Rostochienſis, SS. Theologiae constitutus nuper in Academia nostra Professor Publicus Extraordinarius, quo sinceriori animo sanam puramque Ecclesiarum nostrarum doctrinam perpetuo complexus est, eandemque contra varium veritatis hostium genus publicis haec in disputationibus mascule cordateque defendit. Natus is est Rostochii, quorsum se mater à militari strepitu receperat, die XV. Augusti A. O. R. MDCLXXV. Parentibus & Majoribus genere atque virtute nobilissimis. Patre CHRISTIANO PETRO ENGELKE Praedii Jennevitze Pensionario Ducali, Matre ELISABETHA von der Hardt. Avo Paterno HENRICO ENGELKE / pariter Pensionario Ducali, Avia Paterna ELISABETHA Neppenhagen / Filia Joachimi Neppenhagen / Senatoris Urbis Wismariensis. Avo Materno Ascanio von der Hardt / Haereditario in Deters & Hanshagen. Avia Materna Sophia de Hahn, Filia Joachimi de Hahn, Haereditarii in Fendo Ingermaniae Desterhoff. Quam progenuit ex Elisabetha, HENRICI CAMERARII, U. J. D. & Prof. Publ. in hac Academia, Serenissimorum Ducum Luneburgensium, itemque Pomeraniae Consiliarii, Filia. Institutus in praedio Paterno primum ab Avo, sene septuagenario, non tantum literarum elementa, sed pietatis etiam & historiarum Biblicarum, nepoti, quem charissimum habebat, sollicitè instillante. Ponebat ille jam

tum puello ob oculos Proavi sui, Præpositi Doberanensis, scripto quoque publico: *Meditationes Eucharistica* inscripto, celebris, qui- que Serenissimo ADOLPHO FRIDERICO Meclenburgico, ceu & à Confessionibus sacris, in oculis & pretio erat, exemplum. Ei no- men *M. Christiano Engelsten* / fuerat. Ita amorem studii Sacri in pueri tenellum pectus, quoad usque vixit optimus senex, insinuavit. Ex quo tempore præceptoribus domesticis usus est Henrico Gvilielmo Engelbrechtio, Nicolao Lindenbergio, Joanne Schubringio, Joanne Gerckenio, qui ipsum maturiores annos habentem paulatim ad el- ementa Theologiæ, usus præcipue MSto Collegio, in quo celeberrimus quondam Theologus, *D. Michael Waltherus*, Kœnigii Theo- logiam Positivam explicuerat, adduxit. In quo studio tantum bre- vi profecit, ut & orationem sacram suo Marte compositam pro sug- gestu ad populum in vicino pago Steffenshagensi ex memoria recitare non reformidaret. Dein à *Laubmeiero*, excellentis Philosophi *Nicolai Benedicthi Pasche* discipulo, postremo à *Jo. Joachimo Weid- nero*, Ecclesiasta nunc Mariano, variis adversus *Godofr. Arnoldum* scriptis honestissimam nuper famam Academiæ nostræ conciliante, qui ducta in Uxorem Candidati nostri sorore Adfinis eidem factus est, in interiora Philosophiæ est deductus. Academiæ nostræ in- fertus mense Majo anni MDCXCIII, convictu & institutione per omnes Philosophiæ partes usus est *D. Job. Lindemanni*, Archi-Dia- cono Mariani & in Academia Professoris, mox & *Job. Gottl. Mol- leri*, postea pariter Professoris, qui in varia eruditione, ipsaque Theologia, cum ipso familiarissime uteretur, dux illi fuit ad majora. Sub cujus quoque præsidio partem historiæ universalis Bœcclerianæ in cathedra publica, quod primum erat eruditionis ipsius speci- men, defendit. Eo tempore, cum *Mollerus*, lectissima commilitonum co- rona stipatus, literariam quendam peregrinationem in vicinam Pomeraniam, Borussiam & Marchionatum Brandenburgicum suscepisset, ENGELKENIUS quoque; noster iisdem immixtus, ne quamcumque ex viro- rum eruditorum conversatione proficiendi occasionem negligeret, iter illud absolvit. Vidit compellavitque Stralsundæ *Baudewinium* & *Lockervirzium*, Gryphiswaldiæ *Raugonem*, Henningium, *Dasso- vium*, *Pozernium*, *Sedini Andr. Mullerum*, *Fabricium*, *Bleccium*, *Gedan*

Gedani *Schelvigium*, *Kubnium*, *Hoppium*, *Schulzenium*, *Gottwaldum*, *Schurzium*, *Barthium*, *Bucherum*, *Straussium*, *Kostenschierum*, *Cultrini Hoffmannum*, *Colbergæ Crügerum*, *Stargardiae Heylerum*, *Swarzium*, *Berolini Puffendorffium*, *Spenerum*, *Lütkenium*, *Francofurti Wegnerum*, *Buchium*, *Strimesium*, *Becmannum*, *Simonem*, *Coccejum*; Sed & Jesuitarum prope Dantiscum & Mennonistarum Sacris colloquiisque interfuit. Redux Rostochium variaque scientia auctus, *D. Tielkium*, Cognatum suum, *Paulum Pomianum Pesarovium*, nunc Theologum Regiomontanum & *Constant. Fidlerum*, præmaturo fato Wisnariensibus ereptum, in Philosophicis amplius audivit. Theologicum studium exorsus est in Scholis meis Theologicis, quibus eopse tempore Theologiam Thetico - Antitheticam in compendio præsentaveram. Quæ confirmavit statim cumulavitque in variis, Biblicis præcipue, lectionibus viri longiore vitâ dignissimi, *D. Samuelis Starkii*, Theologi quondam hujus Academiæ solide eruditi; in exercitium verò primum privatum, duce venerando Facultatis Theologicæ & totius Academiæ, de quâ præclarissimè meritus est, Seniore, *D. Andr. Daniele Habichborstio*, dein publicum quoque deduxit, dum pro cathedrâ de *Serpente ignito & volante ex Esaiâ* mense Augusto A. MDCXCV. non sine auditorii adplausu disputavit, cum jam paulò ante ejusdem ductu in Hebraic. fundamenta jecisset. Seqvente post anno commodum accidit, ut inter XXVI. Philosophiæ, Candidatos, eo equidem honoris augmento omnes dignissimos, à MOLLERO & ENGELKENIUS noster MAGISTER pronunciaretur. Id decus, quod me quoque auctore exambiit, tantum animo viri illico impressit propagandæ scientiæ, strenuo labore acquisitæ, stimulum, ut & alios Philosophiam, quam potestatem jam ante adeptum etiam gradum à Facultate acceperat, in variis partibus suis docere aggredereetur. Et ne personatus tantum sapientiæ Doctor haberetur, eopse & seqvente anno è cathedrâ publicâ non unas proposuit ipse Præses disputationes. Primam adversus *Petr. Gassendum*, qua minus sufficientem esse in multis illam, quam ille in se susceperat, Epicuri defensionem ostendit. Raro exemplo Fratre præside respondit Frater, HERMANNUS CHRISTOPHORUS, qui nunc & ipse Philosophiæ Magister non minore

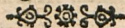
virtute è superiore nuper cathedra Præses disputavit; opponentis vices subiit tertius Frater, CHRISTIANUS JOACHIMUS, Juris tum studio deditus, nunc in militia honestissimis officiis præfectus. (*) Quam in Filiis rectissime educatis felicitatem optimo Parenti, Germanæ fidei viro, meritò omnes congratulamur. Excepit paulò post primam hanc disputationem secunda, titulo: *Censor censurâ dignus, & tertira: Philosophus defensus*, in scripta. His sibi in Academia nostra verissimarum laudum corollis comparatis, meo svasu Lipsiam adiit, salutatis ex eadem nundinarum occasione & vicinarum Academicarum doctoribus, Wittebergæ *Deutschmanno*, *Loeschero*, *Hænekenio*, *Neumanno*, *Schurtzschleischio*, *Roeschelio*, *Schröero*, *Kirchmayeris*, *Röbrenseio*, Jenæ *Bechmanno*, *Seekenio*, *Hambergero*, *Pöfneris*, Halis *Breithaupto*, *Antonio*, *Thomasio*, *Olcario*, *Buddeo* & *Ludovico*; à quorum omnium colloquiis, non poterat non eruditior & excitatior recedere. Lipsiæ verò iisdem, quibus Rostochii, vestigiis insistens, postquam habita pro Loco, ut vocant, *de Logices ortu & progressu* disputatione, Magistrorum Lipsiæ promotorum Jura atque privilegia impetrasset, variis in Philosophia, & postea etiam in ipsâ Theologia collegiis institutis, propositisque mox *de Hostiâ*, *Sternbergæ à Judæis confossâ & cruentatâ*, (Respondente in hac *Julio Ernesto*, in superiore *Hermanno Joachimo Habniis*, gravissimi pientissimique Theologi, qui Serenissimo DUCI nostro à sacris est, Filiis Paternarum virtutum æmulis) mox alia, qua denuo Gassendiana Paradoxa ad examen revocabantur, disputatione, non exiguum de sese famam diffudit. Celeberrimi equidem & de universa Ecclesia nostra meritissimi Theologi, *D. Thomas Ittigius*, cujus fuerat in convictu, & *D. Gottlob Fridericus Seeligmannus*, in cujus ædes erat receptus, è quorum conversatione & Bibliothecis variarum sibi scientiarum, sacrarum cum primis Thesaurum comparaverat, eo eundem encomio à se dimiserunt, quod non nisi rarissimis tribui solet. Nam ille quidem *ad ipsa subsellia* provocat & disputationes, totque *Collegia Philosophica*, *Hebraico-Philologica*, (quorum interiorem notitiam ex privatis

(*) ex quibus ille nunc Doctoris Theol. decus adeptus, ecclesiæ apud Nos Johanneæ Pastor est constitutus. Hic cum Vicarius esset Centurionis, in bello contra Gallos præclare ac invictus esset.

vatis scholis Rabbincis & Syriacis Rabbinii conversi, *Felsii*, Starkii item & Blossii hauserat) *Theologica*, cum publico applausu habita, quibus discendo docendoque insignem sibi comparaverit eruditionis, imprimis *sincerae & orthodoxae Theologiae*, à periculosis Novatorum *hypothesebus alienae, apparatus*; qua in re genuinum se demonstraverit, ut Viro loqui placuit, *Fechrii discipulum*. Hic vero in directâ ad me epistola, postquam ENGELKENIUM, *Candidatum*, ut vocat, *Theologia dignissimum*, talem se, qualem Syllaticae meae locutae fuerint, praestitisse dixerat; nam, inquit, *& pietatis, non hypocriticae illius, sed sincerae, & industria laude apud nos claruit quam maxime. Versaneur omnium in oculis specimina publicè proposita, quibus, ut tempus collocauerit, abunde ostensum est. Neque quemquam hic, credo, elogia latent, quae abs studios à juventute reportavit haftenus. Cujus utpote bono complures diei horas solerter voluit destinatas. Certè in Philosophicis non minus quam Theologicis, (quae utraque quippe magnâ docuit cum dexteritate) de insigni semper auditorum adplausu sibi gratulari potuit.* Exacto Lipsiae biennio cum Rostochium ante quadriennium rediisset, non veteres tantum scholas Philosophicas juventutis Academicæ commodo repetiit, disputationibus etiam publicis denuò propositis, utpote *de Dispositionibus ad vaticinandum, tum de Scepticismi ortu & progressu*, itemque *de Usu Logices*; sed ut in ipsa Theologia partim erudiendo aliis prodesse, partim acquisitâ haftenus scientiæ pondus & robur addere posset, Theologicæ Facultati pro consequendo primo Baccalaureatus gradu nomen modestè suum professus est, sustinuitque examen Decano Maximè Reverendo Collega nostro, *D. Jo. Petro Grünenbergio, praeclarâ laude & dexterrimâ promptitudine*, ceu membranae nostrae loquuntur. Factum id XI. Martii MDCCI. Ex quo tempore impetrata à Facultate potestate & privatim cupidissimo studiosorum confluxu Theologiam docuit & Theologi de hac Acad. immortalis cum gloria bene meriti, *D. Justi Christoph. Schomeri, Collegium recentiorum controvertiarum, XIII. Disputationibus, quibus & eam adjecit, quae de Sententiis in Scripturam S. injuriis & in tractandâ illâ minus tatis agit, sub moderamine Theologorum Fctis nostrae omnium, ipse Praeses rariore exemplo ad ventilationem Academicam exposuit, ediditque in publi-*

in publicum. Oblata quoque itineris occasione Hamburgum excurrens, ex colloquiis cum ejus loci Theologis celebratissimis, præcipue Winklero, Krumholzio, Edzardo, Hartkopffo, doctrinæ amplioris fluentia haurire adlaboravit. Quare & tot eruditionis suæ specimenibus in omnium conspectu editis, cum & ad examen pro summo in Theologia gradu admitti peteret, nullæque nobis refragandi causæ existerent, me quidem Pro-Decano, die XXV. Julii superioris anni aditus ad illud eidem factus est, quod dicente in matricula Facultatis nostræ tum temporis Decano, venerabili Academiæ & Facultatis Seniore, simili vel etiam majori laude ac promptitudine, quâ prius examen pro Baccalaureatu, subiit. Non poterant isthæc tam varia scientiæ Theologicæ in ENGELKENIO documenta in abdito manere. Quare eidem nuper Serenissimus Princeps, FRIDERICUS WILHELMUS, Dux Mecklenburgicus, Academiæ nostræ Cancellarius atque Patronus Magnificentissimus, Herus noster benignitate in nos inæstimabili & clementia nulli Majorum suorum secundus, Professionem Theologicam publicam, eamque Extraordinariam, clementissimè contulit, quam & post publicam consuetamque inaugurationem, Lectionibus in Libros Symbolicos habitis, jam feliciter adiit, omni conatu industriaque ad Academiæ nostræ incrementum & gloriam spartam posthac suam exornaturus. Cumque nihil nunc restet, nisi ut & Doctoris nomen decusque vigore Legum nostrarum assumat, solenni Disputatione de *Legitimo S. Literarum scrutinio* viam sibi ad hunc finem scopumque bono cum DEO parabit. Hanc igitur ut Magnificus Academiæ nostræ Rector, cæteri que Reip. hic nostræ Proceres, quocumque nomine veniant, præcipue bonarum literarum Patroni atque fautores, Civesque Academici, cum præsentia sua tum colloquiis cohonestare velint, meo & Collegii Theologici nomine observanter studioseque oro rogoque, studia simul Facultatis & obsequia Candidati nostri in omnes singulosque propensa, si qua occasione illa exhibere queamus, prompta atque parata promittens.

P. P. Rostochii, sub Facultatis Theologicæ Sigillo, Dominicâ Quasimodogeniti, Anno MDCCIV.

I. N. D. T. U. A.

Vantopere illi mortalium, qui sibi privilegium judicandi adepti videntur ac cacumen prudentiæ conscendisse, id quod omnis prudentiæ tam apex quam fons dici meretur, hoc est, *Scripturam Sacram*, contemnant, & non secus ac gallus Æsopicus unionem hunc pretiosissimum cum vili quovis grano permulent, clare apparet ex horrendo *Angeli Politiani*, Canonici Florentini suo tempore famigeratissimi, effatio: quando ille, *se Biblia semel legisse*, dixit, *Et tempus nunquam pejus collocasse*; item: *Pindariadas magis sibi, quam Davidis Psalmos placere*, quæ de re videti potest *Lud. Vives Lib. 2. de veris. fides Christi*. ap. B. D. *Reinh. Bakium in Comment. exegetico-practico posthumo in Psalm. Davidis p. 31. O.* indignum homine, qui Christianam profitetur religionem, facinus! de quo merito illud, quod in **מכּחַר הַפְּנִינִים** asseritur, & ex eo in *Floril. Hebr.* relatum est à *F. Buxi. fil.* dici debet: **כֹּאֲשֶׁר יִחְשׁוּב (אָרָם) שׁוֹגֵי'עַ (חֲכֵמָה) הוּא סֵכֵל כִּכְל** cum putas (homo) se ad finem ejus (scilicet sapientiæ) pervenisse, stultus est! Christianum enim velle audire, & totius Christianismi fundamentum penitus contemnere, quid aliud est, quam aquam haurire velle, & fontes omnes contegere atque negligere; qualia facientem insanuam quis potius proclamaret, quam in admirationem ejus gratia raperetur. Verum enim vero obdurati ita sunt impii mundi hujus filii, ut detestabilem maxime, verissimam tamen eorum delineationem reperiamus in *Epistola Paulæ cartholica v. 4.* sequentibus verbis: *Subreperunt quidam homines -- impii, qui DEI nostri gratiam transferunt ad lasciviam & solum illum herum DEum ac Dominum nostrum Jesum Christum negant*, item v. 10, 11, 12: *Isti quæcumque non noverunt, vituperant: quæcumque vero naturaliter ut animantia rationis experientia fecerunt, in istis sese corrumpunt. Va ipsi! Nam viam Caini ingressi sunt, & deceptione mercedis, quæ deceptus fuit Balaam, effusi sunt, & contradictione Coræ perierunt. Hi sunt in agapis vestru macula, dum vobiscum convivunt, securè seipsos pascentes, nubes aqua carentes, ventis circumacta, arbores emarvide, infrugifera, bis emortua, eradicata; vultu maris efferata, desummantes sua ipsorum dedecora, stella erraticæ, quibus caligo tenebrarum in æternum servata est. Quis miraretur, ejusmodi hominum monstra, quæ nobis à Juda graphicè depinguntur, ac vitari sedulo ab eodem jubentur, quæque, cum terrenis adeò delecentur tenebris, à gravissima cæli luce non possunt non quam*

A

maximè

2

maximè abesse, rationem suam, juxta Pauli monitum 2. Cor. X. 5. *captivare* nolle, ut potius, quæ rationis decempea metiri nequeunt, aspernentur ac rursus excipiant? Conf. ea de re Celeb. nostri. Dn. D. GRUENENBERGHII *Dissert. de Atheorum religione prudentum* & maximè Rev. Dn. L. *Kettneri Exerc. de Religione prudentum*. Quod autem ad *Politianum* ante memoratum spectat, ne forte illum idè excusandum putes, quod S. Bibliorum codicem non aliter legerit, quam in versione latinâ adeò corrupta, ut non solum gravia ejus corruptionis exempla apud *Waltherum* legere liceat in *Offic. Bibl. S. 383. l.*, sed & in illa corrigenda duo ex *Paparam* ordine *salubritatem suam* toti orbi pudendo more offensi derint, demonstrante eleganter *Jameso* in bello *Papali*; observandum erit, quod fastuosus ille temporis amator partim non ita generatim de scriptura loqui debuisset, cum juxta solam versionem latinam non sit judicandum de Scripturæ S. in fontibus spectatæ amœnitate, quamquam ipsa quoque memorata versio latina varia loca satis benè exprimat, frustra ab ea recedentibus aliis interpretibus, sicut ostendit *Joh. Boissus* *Disquis. in Evang. C. 2. A. citatus à B. Pfeiff. Crit. S. C. XII. s. 4.* Ut proinde *Politianus* suam potius infelicitatem, quod dulcem ex ipsis fontibus sacris aquam vel non posset vel non vellet haurire, deplorare debuisset, quam profanos cibos isti prætere cælesti. Alii communis erat temporibus tenebrarum *Papalium* ante *Lutherum* *Bibliorum* Sacrorum vel *conscientus*, quo spectant modo dicta, *vel neglectus*, teste historia. Verba *Alberti Episcopi Moguntini*, aliæque huc pertinentia *Müncheri*, *Cardinalis Petri Bembi*, *Plugii*, *Leonis X. C. P. Sora* effata adducit *Bakius* *Bibli. Ergd. h. g. fest. Anno 1694. p. 122. l. 2. 4.* Quod autem non apertis solum ejusmodi verbis, sed variis etiam iniquis sententiarum autoritatem S. literarum labefactere quærant mortales, ostendit D. J. in *Diss. de Sententiis in Sacram Scripturam injuriis vel in irrationabilibus ea minus tuis*, quæ varias sententiarum illarum classes quodammodo adumbravit. Quare etiam ea de re ex professo iterum hac vice agere animus non est; verum potius, cum sub finem *ingressus* *Dissert. cit.*, data occasione *legitimum S. literarum Scrutinium* B. L., pro qualicunque virium modulo, exhibere promiserim, materiam illam in præsentiarum, D. l., ad manus sumere constitui; motus tum *Pontificiorum*, etiam recentissimorum, injuria, ex quibus præstantissimi, deposita larva, quæ ad tempus offensa est à variis, ac si interdictam illud *Scrutinium* *Biblicum* hodie cessaret, *Scripturam* S. laicis eripere conati sunt, ad quorum ordinem pertinet famigeratissimus *Rich. Simon* in *Observat. histor. Critic. Novi Test.*, additis, 4. *ulimis Capitulis*, ubi lætionis *biblicæ* prohibitio tanquam remedium proponitur ad conscientias, ob calcis privationem anxias, tanquillandas, quem breviter & solide perstringit celeberrimus *Lipsiensis Theologus D. D. Ittigius*, * *Hopes* quondam meus ac Præceptor, Fautor verò perpetuus maximè colendus, in *Orat. sub auspiciis Professionis*, quam hodiernum tenet, *Theologica* habita; tum rei ipsius dignitate, quæ adductos videmus & nunc & olim DEI amatores, ut quam diligentissime lætionis ac *Scrutinio* *Bibliorum* invigilarent, quæ exempla

collegit

* Jam beatè defunctus.

collegit *Misander* l. c. p. 1539. Unicum tantum ex vetustioribus, ob seculi infelicitatem & personæ splendorem maxime æstimandum, afferre placet, *Alphonse* scilicet *Successis*, qui juxta *C. Matthia Theat. Hist. pag. 663.*, in *Hispania Regno* Patri favescenti *Ad. 1552.*, & *Biblia Sacra* non solum quoad Textum, sed & cum Commentariis tunc exstantibus, *q. vicibus privilegisse* traditur, teste *Panormitano* *L. 2.* apud eundem *Matthia* p. 964. Respectu nostri temporis addi meretur memoria *Serenissimi quondam, nunc Beatissimi Ducis Mecklenb. GUSTAVI ADOLPHI*, cujus in S. literas studium satis exinde apparet, quod subtilissimum in S. S. Theologia materiaram non cognitionem modo habuerit; & de iis cum doctissimis Theologis, quorum maxime delectabatur consortio, tam coram, quam per Epistolas conferre gavisus sit, prout vel ex *Epistolis ad Magnif. Dn. Præsidentem, Patrem meum in Christo maxime venerandum, D. FECTIUM* exaratis; & ab illo pretiosi instar cimelii aservatis, luculenter patet; cujus Beatissimi Principis erga *Theologos* reliquumque *Eruditorum* ordinem non satis laudandus favor, viget adhuc in dignissimo *ejus successore, Serenissimo Duce FRIDERICO WILHELMO*, quem *DEUS T. O. M.* omni benedictione coronate ac cum *Serenissima Duissa Conjuge ac Familia*, per plurimos annos clementissime conservare velit! Quod ad ipsum thema propositum spectat, constitueram quidem mecum, *legitimum* illud *S. literarum scrutinium* considerare *1. generaliter ac in thesi*; *2. specialiter ac in hypothesisi*, quomodo scilicet illud in ecclesia *Lutharana, h. e. orthodoxa*, observatum sit à primis ejus initiis ac hodiernum adhuc observetur; sed ne nimis excreseat Dissertatio, primum saltem nunc præstare poterō; idque faciam per deductionem quandam luculentissimi *Salvatoris* nostri effati *Joh. V. 39.* adjuncto *Jesaiano*, quod illi parallelum est, dicto *Cap. XXXIV. 16.*, quibus scrutinium S. Scripturæ quam efficacissime præcipitur, Ne igitur in Dictorum illorum tractatione *apud Jodas* progrediar, rejectis vel sepositis aliis, de quibus vid. *B. Pfeifferus Theol. Herm.* Cap. XV, tractandi modis, cum *Celeb. hoc Theologo* concedam; Textui optime satisfieri, & omnia ab aliis nonnullis late proposita commode pertractari posse, si præmittatur textus *dispositio*; sequatur deinde *Tractatio exegetica*, exhibens sensum literalem; *problematica*, quæstionibus adhibitis, reolvens dubia circa textum mota; *porismatica*, tradens usus ex textu fluentes, & si opus sit, *sectio extraordinaria*, curiosa quædam addens occurrentia. Interim hac ratione illa exhibebo, ut tres faciam Sectiones; *primam*, quæ ipsa dicta eorumque connexionem & dispositionem, adjunctis quibusdam eò spectantibus quæstionibus; *secundam*, quæ exegetam ac quæstiones circa materiam ipsam occurrentes per certa capita juxta ordinem dispositionis; ac *tertiam*, quæ porismata nonnulla exinde provenientia tradat, *DEUS* me spiritu suo *h.* in omnia veritatem ducat! Amen.

4
SECTIO I, Dicta eorumque connexionem & dispositionem exhibens.

§. I. Ut ipsa dicta corda nostra animosq; eo firmiter occupent, optimum erit, eadem tam in originali sua lingua quam versionibus quibusdam exhibere.

Dictum Job animum C. V, 39.
 Επειράτε μες γεαφας.

Syriace: כָּסִי כִכְבִּי

Scrutamini Scripturas, juxta *Vulgatam*, quam hic communiter sequuntur interpretes, etsi *Jo. Lightfoot in Horis Hebraicis* cum aliis nonnullis reddere malit: Vos inquiretis in Scripturas.

B. Lutherus: Suchet in der Schrift.

Nonnus in Paraphrasi: γεαφια θεορητων μαρτυρει θεοφαλα βιβλων. Quæ verba ita vertit *Hedenecius Med. D.:* scripta diviniloquorum inquirete oracula librorum.

Dictum Jesaianum c. XXXIV, 16.

רְשׁוּ מַעַל סֵפֶר יְהוָה

quod *Chaldæus* vertit:
 תְּכַבֵּי מַעַל סֵפֶרָא דְיְי

Vulgatus: Requirite diligenter in libro Domini.

Junius: Quærite ex libro Jehovahæ.

Tigurina: Sciscitamine ex libro Domini.

B. Lutherus: Suchet in dem Buch des Herrn.

LXX. Verba illa plane omiserunt, substitutis eorum loco sequentibus omnino diversis: δευμων πασηλθου, seu numero advenerunt.

§. II. Ad connexionem dicti nostri Johannei quod spectat, ex ipso capitis Vti, ad quod dictum istud pertinet, initio clare patet, in festo Judæorum, scil. *Paschate*, (ut deinceps, DEO juvante, probabimus) sermonem illum, cujus partem quandam verba, considerationi nostræ exposita constituunt, a Salvatore nostro ad Judæos habitum esse, cum nimirum nefarii illi judæi ob ingens miraculum, satisfactione hominis, gravi morbo jam 38. annos affecti, prope lacum

Bethesda

Bethesda die Sabbathi peractum, & nomen Filii DEI, Christo semetipso tributum, Salvatorem acerbe persequerentur & occidere varentur. Hæc enim molimina perspiciens JESUS, de vera divinitate sua, æqualitate cum Patre, nec non infinita potentia sibi competente, ad obstinatos illos mortales uberius verba facit, eorumque, quæ profert, probationem ut ex aliis argumentis, ita quoque ex Scripturæ S. infallibili testimonio defumit, addito illo maxime emphatico præcepto: *ἐγγυῶν τὰς γενεάς*. Ita autem sese habent omnia in toto hoc capite Vto contenta, ut nihil (excepto v. i. de quo §. seq.) ex reliquis Evangelistis harmonice interferere necesse sit, sicut in plurimis aliis locis necessarium est, adque præstatur à variis, quos habemus, *Harmoniarum Evangelicarum* Scriptoribus. Et horum plurimi quidem existimant, ab Evangelistis ordinem temporis in historia sua conscribenda non adeo accurate observatum fuisse, sed hinc inde multa, quæ ante vel post contigerunt, inserta inveniri, qualis ordinis ratio in tota antiquitate, inde à *Tatiano Justini discipulo usque ad Gerasonem, servata fuit*, juxta *Harm. Chemn. Lysero-Gerb. cap. 45. p. 347*; alii vero rectius cum *Andrea Osiandro, Carolo Molineo, Magno Dn. D. Calovio ac Dn. Sandhagenio* hac in re celeb. (qui conferri potest in *Præf. der kurzen Einleitung zu den Geschichten unsers HERRN JESU CHRISTI*) singulos Evangelistas ordinem hunc, quem sapenumero quoque explicite per particulas, temporis circumstantiam indicantes, innuunt, ordinariè satis accuratè tenuisse defendunt.

§. III. Licet autem totum hoc Vtum in Johanne Caput, quoad suas partes spectatum, adeo facilè connectatur, non tamen pari facilitate integræ relationis c. 5. contentæ ordo, respectu reliquæ historiæ evangelicæ, apparet, ita ut *Joh. Lightfoot in Harm. Evang. p. 529* dicere non vereatur: quod *nusquam in toto Evangelio difficilior sit historie connexio*. Præsupposito enim, quod S. Johannes multa sibi tractanda sumat, quæ ab aliis Evangelistis sunt omissa, rectè observante *Calvino ad Joh. Cap. XIII*, quorsum pertinet numerus annorum ministerii Christi, per Paschata ab ipso posita determinatus, ita, ut primum Pascha indicetur cap. II. 13, secundum implicite in præsentii capite, tertium cap. VI. 4, quartum Cap. XII. i. XIII. 1; (quo ipso refutantur illi ex veteribus, qui à baptismo Christi ad passionem

annum tantum unum effluxisse existimant; ut ab *Irenæo* rectè observatum est,) quænam ex reliquis Evangelistis immediate huic Paschati præmittenda veriant, dubii sunt Harmoniarum Scriptores. B. *Sandhagen* paulo ante memoratus, collocat caput hoc post ea, quæ contigerunt *Marc. II. 23. usque 28*, collato *Luc. VI. 1. usque 5*, ubi Christus discipulos suos, spicas *Sabbato*, & quædam *deυτεροπέρωτων*, evellentes, adversus Phariseos defendit; præcedente in eodem *Marci* capite vocatione discipuli v. 13. usq; 17., nec non *Luc. V. 27. usq; 32*, atq; responsione Christi ad quæstionem: quare *Johannis* ac *Phariseorum* discipula aded sæpe jejurent, non autem discipuli Christi, *Marc. II. 18. usq; 22. Luc. V. 33. usque finem*. Assumit itaque Vir modo laudatus hypothesin illam, quod sabbatum *deυτεροπέρωτων* denotet *Sabbatum* aliquod hebdomadale *Paschatis Festum antecedens*, & claris verbis dicit: *Um andern vornehmen Sabbath für Ostern* / secutus B. *Sebast. Schmidium* in *Diss. de Sabbato. Deuteroproto §. 27*, conf. etiam *J. Lundii alte Jüdische Heiligthümer ed. in fol. p. 1018*, quæ in re consentiunt quoad generalia *Const. l. Impercur, Job. Cloppenburg. Lud. Cappellus*, & *Sam. Petitus*, licet quoad specialia haud parvam foveant differentiam, quam insinuat B. *Frischm. in Diss. de eadem voce eap. 1. §. 16*, s. ubi hos IV. viros refutat. Fundamentum cui B. *Sandhagen* cum, *Schmidio* innititur, est: quod *Judæi* suo cum annum sacrum inciperent à *Mense Nisan vel Abib*, *Exod. XII*, ante *Pascha*, ejusdem scil. mensis *XV. die* celebrandum, duo tantum habuerint *Sabbata*, unde ea dicta sint *duo prima Sabbata*, in *contradistinctione* reliquorum, quæ omnia sequebantur festum *Paschatis*: inter se autem commodius distingui non potuerint, quam ut prius diceretur *περωτων* primorum primum seu prius, posterius *deυτεροπέρωτων* primorum secundum seu posterius, seu alterum primum, quæ sunt verba ipsius B. *Schmidii* in allegata *Dissertatione*, quæ est *gva in Diss. Theol. Philol. fasciculo*, in qua B. *Henrici Mülleri, Theol. Rosobochiensis*, sententiam mox proponendam, ab hoc in *Diss. de baptismo pro mortuis & Sabbato deυτεροπέρωτων 1665*. edita, expositam, refutare conatur; ita tamen, ut viro illi *dissentienti libertas* relinquatur, prout ipse ait §. 1. At B. *Frischmuth* l. c. fundamentum illud sententiæ *Schmidianæ* plane in dubium vocat, asserendo *Diss. suæ jam citatæ c. 1.*

§. 18: dicendum esse, *quemadmodum tunc* (cum Christus in terris agebat) *mensis non amplius numerabantur à mense Nisan, sed certis suis nominibus e Chaldaea allatis insignebantur, ut etiam ex libris Maccabeorum constat, Maccab. VII, 43, & computus annorum non ab egressu ex Aegypto, sed imperio Alexandri instituebatur; ita planè nullum sabbatum ab illo sacro, quem vocant, anno fuisse denominatum, quam assertionem autoritate verborum R. Bechai confirmat, ex quibus apparet, quod in memoriam liberationis ex captivitate Babyl. illud factum sit, cum primus numerus annorum institutus esset in memoriam egressus ex Aegypto, Quo ipso probationes, à B. Schmidio §. 28. adhibite, non amplius fringunt. B. Frischmubr. igitur optimè censet cap. 2. §. 1. & 6., cum Josepho Scaligero, Müllerero multisque aliis, Scaligerum secutis doctiss. Viris, per Sabbatum *δευτερότης ἡμέρας* intelligere Sabbatum hebdomadale, proximum vel primum à secundo Paschatis die sive *δὲ τοῦ τῆς δευτέρας ἡμέρας*. Secundus enim Paschatis dies valde memorabilis est, quia illo Omer vel manipulus spicarum DEO offererebatur, & ab illo numerari incipiebantur 50. dies ad Pentecosten, vid. Lev. XXXIII, 9. -- 18. Deut. XVI, 9. Ceterum, ut rectè annotat Grotius ad Luc. VI, 1, *traxit quidem multos in assensum magni viri* (Scaligeri) *autoritas*; at non desunt, quæ aliud persuadere queant. Quoniam enim, nisi necessariæ rationes aliæ contrarium doceant, ad ipsam vocis naturam respiciendum est, facilè apparet: *δευτερότης ἡμέρας* latinè significare *alterum primum vel primarium*, sicut per *Deuteronomion* indicatur lex à DEO iterato repetita, non inferioris dignitatis ac primum lata. Conf. B. Chemnitius Harm. cap. 45. p. 349. Indicatur itaque voce ista vel *ultimus festi dies, quæ sententia est receptissima*, monente B. Chemnit. l. c., vel si id non placeat; quia *Sabbati* nomen etiam absolute diei nostro tribuitur in eodem contextu v. 5, quod ita positum sine terminis alienantibus *Sabbatum hebdomadale* indicat, & per vocem *δευτερότης ἡμέρας* in hoc versu certam tantum determinationem accipit, cum ultimus festi dies Sabbatum potius *ἕξατος* vocandus videatur, qui, æque ut primus dies majorem accipiebat dignitatem, si Sabbatum hebdomadale in illum incideret, vid. Job. VII, 37: ipsum potius *Sabbatum hebdomadale* intelligendum est; quod tunc, quando primus & ultimus sive septimus*

mus festi Paschatis dies alio, quam Sabbati hebdomadalis die, celebrabantur, intermedio quodam inter primum & septimum die adveniebat; atque sic ordinarium illud Sabbatum dignitate primum, quia ordinatum secundum erat, post primum scilicet. & ante ultimum diem festi, vocabatur *δευτεροπρωτον*, ut recte legimus in *Harmon. Chemn. l. c.* Quare, ut tandem ad scopum perveniam, (cum omnes variantes de Sabbato *deuteroproton* sententias h. l. longo ordine addere, instituti ratio non permittat, quas apud Müllerum, Frischmuth., Chemnitium & alios tum ab iis tum à *Lundio*, locis ante nominatis citatos, videre licet,) juxta sententiam ultimo adductam, quod scilicet per *Sabbatum deuteroproton* ipsum *Sabbatum hebdomadale*, inter medios Paschatis dies tunc temporis occurrens, indicetur, statuendum est: historiam de confricatis à discipulis Christi spicis ponendam esse post primum capitis V. versum, cum Christus scilicet Festi ergo Hierosolymam advenisset, &, postquam extra urbem pernoctaverat, (sicut vix quidem reperietur exemplum, quod ibi noctem quandam transegerit, conf. Joh. XVIII, 1. 2, Luc. XXI, 37.) ad publicè celebrandum incidens Sabbatum ordinarium in urbem reverteretur. Quoad reliqua hoc loco cura B. Sandhagenio consentio.

§. IV. Verum sicut hæc latius deducere opus non est, ita nunc ipsa dispositio est adjungenda. Prænoto in genere, *capitulum quinto Johannis* contineri *acta festi Paschatis secundi*, quæ referri possunt ad *tria capita*, quorum primum est miraculum à Christo peractum v. 1. usque 9. *Idum* contentio de Sabbato, quæ inchoatur cum homine sanato, v. 10. --- 16, continuatur erga Jesum v. 16. qui se defendit v. 17. *Illium* concio de vera Deitate ac officio Christi, ita ut recensatur (a) *ocasio*, sc. aucta ex defensione Christi Judæorum indignatio & persecutio, v. 18. (b) secuta Christi *informatio* apologetica v. 19. --- 30. (c) eorum, quæ prolata erant, firma *probatio*, productis irrefragabilibus certisque *testimoniis*, à Patre cœlesti profectis v. 31. 32, quorum ordine commemorat *quinque* (1) *Johannis Baptistæ* v. 33. 34. 35. (2) *operum* ab ipso perpetratorum v. 36. (3) *vocis* de cœlo v. 37. (4) *Verbi Divini* in Scriptura exhibiti v. 38. 39, & (5) *Mosis* speciatim v. 45. 46. 47. Ipsum igitur dictum nostrum pertinet ad argumenta probantia *Divinitatem & officium Christi*, & quidem,

SCRIPTURARUM SCRUTINIO SECT. I.

dem, quod ad *integrum versum* 39. spectat, reperimus ibi tam (N) *adhortationem* ad scrutandam Scripturam, quam (D) *adhortationis rationem*, eamque duplicem: *primam*, quia juxta ipsorum Judæorum sententiam Scripturæ S. viam ostendant ad *vitam æternam*; *secundam*, quia *testentur de Christo*; quorsum accedit *tertia* in versu sequente 40, quia Judæi *nolunt venire* ad Christum, ut vitam habeant, unde scilicet necesse sit eorum pertinaciam per Scripturas refellere, ut rectè statuit B. S. Schmid. *Colleg. Bibl. post. loco 1. §. 17.* Cæterum rationes illas incidenter quidem perlustrabo Sect. 2; verùm ad harmoniam veteris & Novi Testamenti juxta dicta ab initio allegata ostendendam, primum saltem membrum, nempe *adhortationem Christi* ad scrutandum Scripturam S. ex professo tractabo, ubi reperitur (I) *Subjectum*, quod *adhortatus est Christus*, (II.) *Objectum* scrutandum, (III.) *Actus* & (IV.) *modus*, de quibus omnibus in Sectione secunda agendum erit.

§. V. *Dictum Jesaianum* sequenti gaudet connex. & dispositione. Postquam v. 1. tanquam in *Exordio*, præceptum omnibus gentibus, ut audirent, secutaque esset propositio de ira DEI, vindictam adversus gentes, populi DEI inimicos, exercitura, tam generatim v. 2., quam speciatim erga Edom. v. 5, adjuncta utrobique amplificatione, vindictam illam graphice pariter ac majestaticè repræsentante, usque v. 15, *conclusio* demum duræ illi Prophetiæ annectitur hoc versu 16. & 17, infallibilem prædictionis memoratæ certitudinem ob oculos sistens; unde commendatur inspectio atque scrutinium *libri Jehovæ*. Specialis verborum Jesaiæ ante citatorum dispositio eadem esse debet, ac illa, quam ante circa Johanneum dictum attuli, quare quatuor istæ partes hic quoque ob oculos sunt sistendæ. Ad meliorem autem occurrentium quorundam dubiorum resolutionem, quæstiones nonnullas adjungam una cum earum resolutione. *Sit itaque.*

Quæstio 1. Quodnam illud festum sit tempus, in quod *adhortatio Joh. V, 39*, contenta, à Christo fuit prolata? Resp. Jam ante dictum est, intelligi *Festum Paschale*; secundi nempe ab inchoato Christi ministerio anni. Interim hoc ipsum non adeò clarè à S. Johanne proponitur, ut non Interpretes quidam etiam ex optimis aliam hic foverint opinionem. Sic non modo Calvinus circa locum

B

cit.,

cit. sequentia profert: *quoniam non exprimit diserte Evangelista, quoniam dies hic fuerit, probabilis tamen conjectura est, Pentecosten notari; secutus in ea opinione ex Veteribus Chrysoctomum & Cyrillum apud Bezam, citatos à Mattheo Polo ad h. l., & Epiphanium, quem prioribus addit B. Chemnitius in Harm. Proleg. Cap. III. p. 10: sed etiam ex Nostris B. Ægid. Hunnius in Comment. ad h. l., judico, inquit, aliud (præter Pascha) solemne Judæorum festum, nempe vel Pentecosten vel Tabernaculorum, intelligi. Ratio inter alias, quas afferunt, hæc est: quod verosimile non sit, Evangelistam, qui capite II. & cap. VI. mentionem injicit Paschatis, hoc quoque capite de Paschate quodam agere; quia hac ratione quatuor capitibus biennii periodum complecteretur. Verum, ut hæc ratio valde invalida est, quoniam nobis non convenit Spiritui S. præscribere, quot capitibus ea completi debuerit, quæ de gestis Christi revelare nobis voluit; ita sententiæ suæ non possunt firmiter inniti istius patroni, quam & Calvinus conjecturæ tantum nomine appellat, addens: *de ea re non consono.* Quod enim Pascha hoc loco intelligatur, (1) patet ex Joh. VI, 4, ubi videtur quasi explicatio extare hujus loci, dicente B. Chemnitio ad h. l., quia ibi legitur, ἦν δὲ ἐγγύς Πάσχα ἢ ἑορτῆ τῶν Ἰσραηλίων, atque sic Pascha speciali ratione festum Judæorum appellatur, utpote quod præcipuum fuit inter festa Judæorum, propter memoriam liberationis Ægyptiacæ & significationem liberationis spiritualis, per Messiam, Christianorum Pascha 1. Cor. V, 7, præstandæ. In præsentī itaque nostro Textu, Job. V, 1. ἑορτῆ τῶν Ἰσραηλίων per Antonomasiam denotat ipsum Pascha, eadem ratione, ut per Apostolum solemus Paulum intelligere. Neque desunt clara talis acceptionis exempla apud Evangelistas, e. g., quando Judæi Matth. XXVI, 5, consultantes, nolunt Christum occidi ἐν τῇ ἑορτῇ, Paschatis Festum intelligendo juxta versum 2, quod tamen postea factum occasione proditiōis Judæ, ut pateret, Jesum esse verum nostrum Pascha, 1. Cor. V, 7. Imò ne articulus τῆ, voci ἑορτῆ appositus, differentiam à loco nostro Johanne indicare videatur, audiamus Lucam C. XXIII, 17, ubi innuit, consuetudinem fuisse, ut dimitteretur quidam ex captivis κατὰ ἑορτῆν. Etsi enim Pascha indicetur juxta, cap. XXII, 11; articulus tamen nullus est appositus. Deinde (II) haud male pronuncia*

pronunciat *Lightsfoot. in Horis Hebr. ad h. l. Job.*, non addi speciale *Paschatis* nomen ab Evangelista *Job. V.*, 1, quia *verba Christi satis elucidationis esse possent de re ista, quæ scil. Cap. IV.*, 35, præcedunt, parique modo disserit *Chemnitius in proleg.* cit. p. 12. Christus enim in oratione, ad discipulos propè Samariam *Job. IV.* habita, sequentibus verbis indicat, messem adhuc quatuor menses abesse: *ἔτι ἄρα ἔσονται ἔτη, καὶ ὁ θεὸς ἔσται ἐξ ἔσται*. Si igitur post præterlapsum Pascha primum, juxta *Job. II.*, 13, IV. adhuc menses erant usque ad messem, sequitur, quod in nostro *Cap. V.* per festum non possit indicari *Pentecoste*, statim post Pascha primi anni memoratum secuta, cum inter hæc duo Festa 50. tantum dierum s. 7. hebdomadam spatium intercessit, non a. 4. mensium. Porro neque etiam *tabernaculorum*, quod *Hunnius* nominat, festum primi anni intelligi potest; quia, si messis post *Pascha* in *Aprili* vel *Majo* inchoata fuit, ut 4. menses obtineantur, statui debet: mense *Decembri* vel *Januario* verba hæc à Christo esse prolata, cum *tabernaculorum* festum jam præterito mense *Septembri* celebratum esset, sicut & *Enceniornm* festum, ne fortè illud afferas, præcesserat mense *Novembri*. A *Decembri* autem usque ad sequens *Pascha* nullum tale incidit festum, quod DEus instituit per Moysen Hierosolymis celebrandum. *Primus, qui illud Pascha in narratione Johannis eruditè, cerè & liquido monstravit, est Andreas Osiander*, cum *Jreæus* vestigia quædam ostenderit, juxta effatum B. *Chemnitii in Harmonia Proleg. Cap. 3. p. 11*; quod nisi monstratum esset, tria saltem haberemus *Paschata*, ac periret elegans illa ex *Daniele* à B. *Luthero* & aliis prolata annorum ministerii Christi ratio. Nam Prophetæ, postquam indicasset *cap. IX.*, 27: *Messiam confirmaturum esse sædus* (ab inchoato ministerio) *per septimanam*, pergit: *in medietate septimane* (quæ, si intelligas annos per dies, conficiet tres annos & aliquot menses) *finem imponet sacrificio*, sc. abrogatione per mortem suam reali, quæ præstita umbræ *Leviticæ* cessabant. Jam autem harmonia *Danielis* & *Johannis* observatione ista clarè ob oculos ponitur, Christi ministerio in terris tres annos integros & partem quandam quarti tribuendo. Conf. de *LXX. hebdomadibus Danielis Calovius Bibl. Illustr.* eumque secutus B. *Pfeifferus in Dab. v. ex.* ad h. l. Quod autem ad observationem *Osiandri, Chemnitii*

mnitio plurimisque post eum probatam, spectat, ea à *Dan. Heinsio* in *Aristarcho sacro* in tantum quidem recipitur, ut Joh. V, 1, per vocem festi, Pascha intelligi concedat; verum modus probandi ex Joh. IV, 25, plane ab eo rejicitur, statuendo: id quod l. c. refertur, *quindecim vel circiter ante Pascha diebus contigisse*, ob *Christi defatigationem & sitim* ibidem memoratam; & *πεντάμηνον θερισμῶς* dici tempus, in quo duo festa, *Pascha & Pentecoste*, concurrerent, quorum priore mellis initium fumebat, posteriore finem. Verum *B. Glassius* in *Grammat. S. p. 445*, sententiam illam Heinsii non tantum recenfer, sed etiam recte refutat; quia sane nemo mirabitur, post itineris, imprimis pedestris, molestiam, tam defatigationem quam sitim sequi posse, in regionibus imprimis calidioribus, & istum, quem Heinsius affert, vocis *πεντάμηνον* apud Judæos tum temporis adfuisse usum, ex Auctoribus probari nequit, cum è contrario ipse textus distantiam mellis haud ita parvam svadeat, dicendo: *nonne vos dicitis, adhuc enim* (quod certe in plurimis exemplaribus adest) *quadrimestre tempus superest, & messis erit*; sicut & in sequentibus oppositio videtur fieri inter messem illam *naturalem*, quæ adhuc procul absit, & *spiritualem*, quæ sit maximè propinqua, quando hæcce legimus: *spectate regiones, jam albæ sunt ad messem*. De messe enim spirituali sermonem esse in his verbis, clare indicat sequens v. 36: *qui metit, inqviens, mercedem accipit, & congregat fructum in vitam æternam*. Et hæc suppositis firma stat Paschatatis ex adducto capite IVto probatio.

Quæstio 2. Quare LXX- viralis versio tantopere à textu hebræo recesserit, ut omnis ipsius verbis, aliena quædam inferuerit? Resp. Non equidem ignoro, quòd versio memorata in tanto apud Veteres quosdam, *Papiam Ducem* secutos, fuerit æstimo, ut eam ex Divina inspiratione profectam existimaverint, imò, quod ex recentioribus *Jsaacus Vossius* in peculiari *Dissertatione de LXX. Interpretibus*, versionem illam, tanquam minus corruptam, ipsi Hebræo Veteris Testamenti codici prætulere, sententiamque suam contra *Richardum Simonium*, in *responsionibus* illi oppositis latius defendere conatus sit. Ast veteribus satisfecit *Hieronymus*, fabulamque de 72. cellulis, *Θεοπνευστίας* fundamentum, refutavit. *Vossium* a. ita repressit laudatus *Simonius*, ut hic licet, vanè persua-

perſuſus, quod omnes devorare poſſet, propemodum tamen ab hoc *ſi-*
monio devoratus ſit, iudice *Tenzelio Coll. Menſt. Ao. 1689. p. 580.* De
 ſcriptis iſtis criſticis conferri poſſunt *Acta Er. Lipſ.*, quæ contenta
 ſcriptorum breviter exhibere conſeſerunt. Itaque fatendum, quod
 quædam quidem ex antiqua adhuc verſione LXX-virali in ea, quam
 adhuc hodie poſſidemus, ſuperſint; prout ex locis in N. Tio & Patri-
 bus extantibus apparet, cum Spiritui S. verſione iſta, etiam in locis
 quibusdam, ubi a fontibus recedit, uti placuerit, non nude *καὶ ἀν-*
εῳρωσεν & per deſcenſum, uti cum multis vult *B. Scherzerus System.*
Loc. 1. S. X. p. 11; verum potius, *ubi veritas rei*, etſi ſine interpretum in-
 tentione, *nihilominus ſervata ſuit*, (quæ eſt mens *B. Pfeifferi Crit.*
Sacr. cap. XI. quæſt. 4. p. 326, qui ipſum locum *Hebr. XI. 21*, à *B. Scher-*
zero allegatum juxta hanc hypotheſin reſolvit in *Dubiis vexatis ad*
Gen. LVII. 31;) interim tamen veram atque incorruptam LXX-viralem
 verſionem non habemus amplius, quia in iſta, quam hodie ita ap-
 pellamus, virorum LXX. verſione, tot tantæque ab originali textu re-
 periuntur differentiæ, in confuſione literarum, neglectu punctorum,
 vocum jungendarum diſiſione, dividendarum conjunctione, qua-
 rundam additione, aliarum omiſſione conſiſtentes, ut *Hebræis viris*,
Græcæ ſimul lingvæ non ſumme imperitis ac a voluntaria depravatione
 alienis, vix adſcribi poſſe videantur. Conf. uberius *B. Schomerus, Theo-*
logus quondam hujus Academiæ acutiſſimus, in Coll. noviff. controv.
cap. 2. S. 7. p. 24, it. *B. Pfeifferus l. c. p. 323*, & magno numero ab eo
 allegati. Ultimus ex citatis Theologis, inter argumenta corruptionem
 verſionis ſeptuaginta-viralis adſtruentia, refert *loc. cit. p. 327*: *quod loca*
à Talmudiſtis in Megilla c. 1. f. 9. adducta in hodierna verſione græca
ita non habeantur, Lightfootus vero in Addendis ad C. XIV. 1. Corinth.
quæ reperiuntur in Horarum Hebr. ſine, collationem inſtituit Hiſto-
riæ de LXX interpretibus, prout apud Joſephum de Antiquit. Jud. Lib.
XII. c. 2. & Talmudicos loc. cit. reperitur, atque rationes proferre alla-
borat, quibus evineat, ut ait c. 9. ſub initium, latere in incerto: an Tal-
mudici ullam agnoſcant verſionem LXX-duorum omnino, etſi mihi
rationes illius non tanti videantur, ut eum qui contra, ium defendit,
valide convincere queant. Quando enim in Talmude dicitur Maſſech-
Sophe-

Sopherim, exscripserunt (LXXI.) legem per se ipsam: at 13. loca in ea immutarunt, non statim recte dicitur: transcripserunt quidem eos (LXX.) græce, textum scilicet Hebraum literis græcis, & non vertisse, prout ait Lightfoot. c. 7. p. 935. A; quia Ptolomæus, cujus iussu hæc scriptio à Talmudistis facta dicitur, non literarum modo Hebræarum, sed & lingvæ ignarus erat. Illud vero quod scripserint legem כפני עצמא per se ipsam, opponi videtur 13. locis immutatis, hoc sensu: verterunt legem prout jacebat, exceptis 13. locis. Pariter ad illa quoque argumenta, quæ Cap. VIII. p. 935. à Lightfooto afferuntur, aliquid regeri posse, procul dubio præsensit ipse, neque omnino fudit opinionem prolatae; sed saltem in incerto latere remansit, ut ante vidimus. Interim retenta B. Pfeifferi sententia, traditio ista de tredecim locis immutatis non statim pro figmento habetur, (quod ne fiat, Lightfootus, scriptis Judaicis excessivè deditus, aded sollicitè præcavere studet, vid. p. 936. ad fin. cap. VIII) quia variationi ac corruptioni versionis LXX-viralis à B. Pfeiffero adscribitur, quod hodie aliter se habeant loca Talmudistis notata, non autem figmento Talmudis. Ad loca omissa & male suppleta præsens noster Jesaianus pertinet, in quo de bestiis in antecedentibus nominatis superflue additur textui hæbræo, quod illæ numero advenerint, & elegantissima rursus ad librum Domini provocatio plane omittitur, ut vel exinde, quam exigua sit & fallax versionis illius autoritas, satis pateat. Denique in eo, quando in loco nostro Jesaiano LXX-viralem versionem à textu Hebræo recedere affirmo, communioem sequor opinionem, quæ totam Scripturam à LXX-Interpretibus translata esse tradit, cum nonnulli è contrario solum Pentateuchum ab iis versum esse existiment. Illud enim & curiositas & institutum Ptolomæi, cum citatio T. Novitum, conditio Judæorum Egyptiorum confirmare videntur, dicente Pfeiffero l. c. p. 325.

SECTIO

SECTIO II.

*Exegesiſ & quaſtiones circa materiam
ipſam occurrentes exhibens.*

C. I. de ſubjecto, cui ſcrutinium commendatur.

§. I.

PRenotavimus in Exordio, quod juxta rationem factæ diſpoſitionis ea, quæ in textibus noſtris occurrunt, tractaturi ſimus. *Primo* igitur loco ſpectanda ſunt *ſubjecta*, ad quæ dicta noſtra dirigitur. In dicto *Johanneo ſubjectum* conſtituunt *Judæi*, qui expreſſe nominantur in antecedentibus v. 1. 10, 15, 16, 18, atque ſic in noſtro verſu, ubi orationem ſuam adhortatoriam ad eos dirigit Chriſtus, verbo *ęgrevati* includuntur. Quare, ut eò melius adhortationis Chriſti neceſſitas pateat, huc pertinentia aliquantum latius deducere juvabit.

§. II. Peculiari illo privilegio gaudebant *Iſraelitæ*, ut Chriſtus illis Evangelium in propria perſona annunciaret, ſicut teſtari poſſunt *Matth. IV, 21. ſeq. cap. IX, 35*, quo ſenſu ipſe Salvator ad mulierem *Cananæam*, open ſuam implorantem, *ſe non eſſe miſſum*, dicebat, *niſi ad oves perditas domus Iſrael*, cap. XV, 24, imo & tum temporis diſcipulis ſuis ad prædicandum emiſſis prohibebat *abire in vias gentium*, cap. X, 5. Neque mirum, ſi conſideres nationis *Judæicæ* præ reliquis privilegia, deſcripta *Rom. IX, 5*, cujus hiftoriam libris V. *Ti Canonici* inferere DEO placuit. Antiquitatem ejus veramque originem demonſtrandam pariter ac defendendam ſibi ſumſit *Hiſtorio-graphus domeſticus famigeratiſſimus Joſephus, libris 2. contra Apionem Grammaticum*, in quibus probationes ex *Scriptoribus Phœnicum, Chaldeorum, Egyptiorum*, quin & *Græcorum* deſumit, ac calumniatores *Judæorum, Manethonem, Chæremonem, Liſymachum & Apionem* reſutat, adjunctis rebus geſtis *Judæorum* ab initio mundi ad ſua uſque tempora, *libr. XX. Antiq. & libr. VII. de Bello Judaico*.

§. III. Verum quanto major fuit *DEI* atque *Meſſiæ* erga genus *Judæorum* benignitas, tanto major quoque illius apparuit malitia, adeo ut *Meſſiam*, ad ſemet tanquam peculium vententem, noſlet excipere,

pere, *Joh. 1, 12.* Pauci admodum reperiebantur, qui cum *Simeone* ac *Hanna* veram expectarent redemptionem *Luc. 2, 38,* oblatamque sibi applicarent; cum maxima pars cor suum ita induraret, ut una cum *Chorazin* *Bethsaida* atque *Capernaum* reprehensionem *Messiae* gravissimam *Matth. XI, 21, 22.* Incurreret, & cum *Jerusalem* sub alas *Christi* congregari recusaret, cap. *XXIII, 37,* quæ perversitas ex nostro *Johannis* loco, & magis ex integri capitis contextu satis apparet. Sed quomodo ab iis debitum verbi *Divini* veræque religionis æstimatum expectari poterat, qui falsis undique Sectis distracti, legis *Divinæ* perversa interpretatione, traditionumque futilium pariter ac impiorum dogmatum observatione veritatem corruperant?

§. IV. Haud abs re erit, duram *Judæorum* cervicem, quomodo seilicet ab antiquis temporibus veritatem religionis, sacris literis traditam, relinquere adeo consueverint, ut *Stephanus* *Act. VII, 51,* iis, quos *Spiritus S. obniti* dixerat, acclamaret: *Quales fuerunt Patres vestri, tales & vos estis,* paulo attentius considerare. Nimirum postquam *DEUS* *Abrahamum* ex domo idololatræ evocaverat, *Jos. XXIV, 2, 3,* posterique ejus cum *Jacobo* venerant in *Ægyptum*, illi *DEUM* iterum relinquere ceperunt, aliisque *Diis*, non obstante varia, quæ premebantur, persecutione, infervire. *Jos. XXIV, 14, Ezech. XXIII, 3, 8.* Tum *DEUS* mortales istos, manu *Mosis* ex *Ægypto*, variis adjunctis miraculis, eductos in vera religione informari curabat; Sed festinanter obliti sunt operum ejus, non perdurarunt ad consilium ejus, indicante *Davide* *Psal. CVI, 13,* quemadmodum & *Stephanus* *Act. VII, 43,* juxta effatum *Amosi* Cap. *V, 26,* de *Israelitis* in deserto obambulantibus dicit: *Bajulastis tabernaculum Molochi, & si deus DEI vestri Remphanis, quas figuras fecistis, ut eas adoretis.* Cumque tandem introducti essent hi immorigeri in terram *Canaan*, *Josua* modo, qui veritatem strenue promovebat, ac coætaneis morte abreptis, natio *Isræuitarum* secuta malum fecit in oculis *Domini*, coluitque *Baalim*, *Judic. II, v, 10,* secutis exinde, *DEI* permissu, magnis vicinarum gentium insultibus. Licet vero *DEUS* sæpissime ad hostes atrocissimos delendos excitaret vindices, qui cum *Republica* verum simul *DEI* cultum restaurabant, ut indicatur eodem cap. *v. 16:* tamen neque illos audiebant, sed scorbantur (spiritualiter) sequentes *DEOS* alienos, juxta

juxta verl. 17, indeque speciatim tempore Gideonis Israëlita omnes idololatricæ scortati esse dicuntur occasione amicali à Gideone in urbe Ophra positi cap. VIII, 27; quin & *Judicum libro* conclusionis loco miserum hoc epiphonema additur: *Temporibus illis -- quisque, quod rectum videbatur in oculis suis, faciebat!* Confer, quæ de misero hoc statu refert *Psalmistæ Pf. CVI, 34. seq.* Equidem a fidiſſimo DEI Propheta *Samuele*, quem exinde meritò celebrat *Syrach. cap. XLVI, 16. seq.*, eò res redigebatur, ut amoverent filii Israël *Baalim & Aſtharoth* sive idola hæctenus culta, & colerent *Jehovam solum*, juxta claram literam *capitis VII. 1. Sam. v. 3*, quæ veritatis cœlestis lux sub primis quoque *Regibus* perduravit; verum tenebræ, prohi dolor! ingentes secutæ sunt, cum *Salomon*, ut edocemur, 1. *Reg. XI, 1. seq.*, miserum præbens conjugii cum uxoribus false religioni addictis exemplum, Diis alienis peregrinarum mulierum gratia, ut his exercitium concederet Religionis suæ, edificaret excelsa, feminis inclinantibus animum ejus post DEOS alienos, si non eos una adorando; ad minimum tamen cultum eorum in terra Israëlita concedendo; unde sacer textus, *v. 6. l. c.* ait: *neque plene sequebatur Jehovam* (Salomo) *sicut David Pater ejus.* DEus enim omnem cum idololatris in terra promissa familiaritatem populo suo prohibuerat, tum ratione fœderum, *Exod. XXXIV, 12. 15*, tum ratione connubiorum *v. 16*; ac proinde inobedientiam *Salomonis* dilaceratione regni graviter est ultus. Quid itaque aliud sequentibus temporibus expectari poterat à populo ad idololatriam prono, quàm horribilis ad malitiam istam lapsus veræque religionis contentus, omnibus merito imperantibus ante oculos sistendus, ut, quam fieri potest maxime, falsarum religionum introductionem evitent. Sanè non solum maxima Israëlita pars, X. scilicet tribus, quæ a domo Davidis deficientes *Jeroboamum* Regem constituebant, vitulis aureis à Rege suo positis unâ cum ipso sacrificia offerebant, vid. 1. *Reg. XII, v. 28. seq.*, neque unquam à malo semel incepto desisterant; donec sub Rege suo *XIX. (*)* *Hosèa* in captivitatem à *Salmanassare* deducerentur, 2. *Reg. XVII, 6. seq.*

C

(*) Ita *Kromayerus* in dispoſ. mem. aliique numerant; quia nempe *Thibni*, quo numeratò XX adſunt Reges *Israël*, unâ cum *Omni* regnavit, regnòque solus nunquam est positus.

6. *seq.* verum etiam ipse Salomonis filius *Roboamus*, cum regnum eius esset confirmatum, legem DEI unâ cum tribu *Juda* relinqvebat, 2. *Chron. XII*, 1, postquam ambulasset in *viis Davidis & Salomonis per tres tantum annos*, cap. *XI*, 17. Exstruebant enim excelsa, & faciebant secundum omnes abominaciones Gentium 1. *Reg. XIV*, 23, 24. Et licet per Regem *Ægypti* ad incitas redacti se converterent, 2. *Chron. XII*, 6; parum tamen constans erat poenitentia, ita ut *Abia, Roboami filius* & in regno Successor, dicatur ambulasse in omnibus peccatis Patris sui, 1. *Reg. XV*, 3. Atque postea talis fuit reum in populo hoc Judaico vicissitudo, ut per Reges quidem pios Religio interdum repararetur, mox vero sub impiis rursus ferè in totum opprimeretur, ac DEus tandem, gravis idololatriæ perturbatus, 2. *Reg. XXIII*, 26, 27, *Nebucadnezarem* ad urbem Hierosolymitanam cum templo egregio totaque terra devastandam, regnante Rege *XX*. *Zidekia*, mitteret, quemadmodum sub *fnem libri 2. Regum* docetur. Horrendum idololatriæ excessum graphicè describit *Jeremias* pluribus locis, ut cap. *II*, 9. *seq. cap. XI*, 12. *seq.* Duravit devastatio illa atque captivitas LXX. annis, quâ solutâ Hierosolymis verus DEI cultus reparatus fuit, procurantibus *Esdra*, *Nehemia*, *Prophetaque post-Babylonis*, quorum scripta inter sacras literas superflunt. Sed neque illa felicitas diuturna fuit; cum successu temporis *Scripturæ Interpretes* à veritate recederent, sensum ipsius juxta sua cordis signèta depravantes, eorumque discipuli statuta *Magistro- rum* tanquam Divina venerarentur, adeo, ut tempore exhibitì Christi, qui ad justum remedium tanto malo præscribendum, in textu nostro *Johanneo Scripturarum scrutinium* seriò commendat, *dogma S. S. Trinitatis* ac *Messie* tam veræ *Deitatis* quam *incarnationis*, a *Sæclarum* tum temporis florentium asseclis ignoraretur, prout ostendit disputatio *Christi* cum *Judeis Matth. XXIII*, 41. *seq. Johannis X*, 33. & nostro cap. *V*, v. 18. Quam absurda porro istis hominibus visa sit *redemptio mundi per passionem Messie* necessariam, colligi potest ex *Matth. XVI*, 21. 22. *Luc. XXIV*, 19, 20, 21. 1. *Cor. I*, 23. Quam perverse legi per operis saltem externi *impletionem* satisfieri posse putaverint, sensumque legis torserint, falsis corruptum glossis, patet ex vindicatione legis à Christo facta *Matth. V. &*

V. & VI, unde etiam sibi ex peractis legis operibus summam salutem promittebant, omnia semet necessaria à juventute sua servasse cum juvene, *Matth. XIX, 20*, Christum alloquente, existimantes, Conf. de multiplici ecclesiæ judaicæ à veritate defectione Magn. Dn. Præsidentem meum in *Dissert. germ. von der Beharrlichkeit der Kir- chen / Historia Colloqvii Emmendingensis* junctæ, ubi ille falsæ *Pontificiorum* hac de re opinioni ecclesiæ judaicæ exemplum opponit *S. 9. p. 158. seq.* *Traditiones* denique, quas habebant, tanti æstima- bant cum *Phariseis* plurimi, ut & scripturis s. eas præferrent, unde *Marci VII, 9*, Christus, bellè, inquit, *aboleatis mandatum DEI, ut traditiones vestras servetis.* Plura de æstimo traditionum cum ne- glectu scrutinii scripturarum conjuncto afferam, ubi de *actu* scrutandi agendum c. 3.

§. IV. Verum sicut in genere de iis, qui falsa docent, recte *Seneca, nunquam*, inquit, *falsis constantia est, variantur & dissident*; ita quoque effati hujus veritatem in judæis perspicere licet, qui tum respectu aliarum opinionum, tum speciatim memorati traditionum humanarum æstimmii in varias scissi sunt sectas, cum Sadducæi inprimis traditiones Pharisaicas odio habent. *Josephus* ante laudatus, qui primò post Christum natum seculo vixit, trium tuo tempore flo- rentium sectarum facit mentionem in tract. *de Vita sua*, qui adjungitur *Libris antiquitatum*, sub initium, addita simul de Eremitæ cu- jusdam instituto relatione. Sed ipsum *Josephum* audire juvabit. *Cum*, inquit, *annum 16. attigissem, statueram experimentum sumere de sectis apud nos. Jam tres sunt. Prima Pharisaorum, secunda Sadducæorum, tertia Essenorum. Optimam enim me electurum credebam, si omnes callerem. Quare magno labore omnes 3. per- curri, neque tamen adhuc mihi factum erat satis! Cum enim intelli- gerem, quendam esse Banum Eremitam, qui nullis, nisi ex arboribus confectis utebatur vestibus, quique nihil nisi sponte natum comede- bat, & castitatis gratia lavabat se sepe diu noctuque frigida; ma- gno Zelo eum imitari conatus sum.* His ita propositis recenset, se per 3. annos apud illum Banum mansisse, at post in urbem esse rever- sum, ac *Phariseorum sectam*, quam Stoicis maximè vicinam vocat, secutum. Idem Autor pluribus in locis de sectis illis disserit, insti-

tuta quoque ipsorum ac dogmata afferens, ut *lib. XIII. Antiq. c. 9.* ubi circa tempora *Jonathæ Maccabæi*, atque sic circiter 143. annos ante *Christum* natum, ut ait *Scultetus Exerc. 1. 20.* apud *Polum ad Matth. III, 7.* primam trium illarum sectarum mentionem facit, earumque de actionibus humanis sententias ita differre docet, ut *Pharisæi* statuant, quasdam res fato fieri, quasdam autem in hominis libertate esse positas, *Essæi* fato omnia determinari asserant, *Saducei* verò fatum planè rejiciant, omniaque bona atque mala hominum prudentiæ vel imprudentiæ adscribant. Deinde ejusdem *libri cap. 18.* cum *Hyrcani Maccabæi a Pharisæis ad Saduceorum castra transitum* recenseret, mentionem facit *traditionum* avitarum, in lege *Mosis* non præceptorum, quas *Pharisæi* tenerimè foverunt, *Saducei* rejecerunt, *solum legem scriptam* amplectendam esse affirmantes; ubi, ut facilè apparet, *lex sola* recipienda statuitur in oppositione ad *traditiones*; non reliquos præter *Mosen scripturæ sacræ* libros, ut falsò vult *Grotius Comm. ad Matth. c. 22.* Quod autem verè *Saducei* præter *legem etiam Prophetas & Hagiographa* acceperint, exinde probatur, quia illi ad objecta à *Talmudistis* loca, ex libris illis divinis deprompta, respondere conati sunt, in *Sanhedrin. cap. II.* neque etiam impietatis illius accusati leguntur, vel à *Judæis* ipsorum adversariis vel etiam à *Christo & Apostolis* in *N. T.*, aut à *Josepho* in locis indubiis. *Conf. Pfeiff. in Theol. jud. exerc. 4. assert. 4. p. 201.* ubi ad *Hackspanium & Spanhemium* provocat, & ex confusione *Judæorum* cum *Samaritanis* opinionè illam *Saduceis* affictam esse putat. Quod ad locum *Josephi paulo ante citatum* spectat, *Grotius* quidem meliora de *Saduceis* sperat in *Comm. ad Matth. XXII, 23.* existimans: *errare eos, qui ex Josephi verbis male intellectis Saduceos Epicureis æquant, quasi DEO res humanas curæ esse negaverint, quia in ipsa lege Mosis clari sint loci de præmiis & penis, & quæ sunt alia.* Existimat igitur, hoc esse, quod dicit *Josephus, Sadduceos ita in hominis potestate statuisse boni maliq; electionem, ut nullam ea quidem in re censerent intervenire Dei actionem; ferme quomodo -- Pelagius inter Christianos.* Imo mendum esse in allato *Josephi* loco asserit. Cæterum *Hortingerus*, & cum eo *Pfeifferus l. c. p. 200.* in clara litera *Josephi* manere non dubitant, quando ille de *Bello jud. cap. VI.* dicit, quod *Saducei DEUM extra omnem*

omnem

nam mali -- inspectionem constituent, quem in finem etiam *Abr. Zacut* in *Juchasin* p. 139. & *Anton. Giggeus* in *Thef. Arab.* p. 135. à *Pfeiffero* allegantur. Eodem modo *Josephum* intelligit *B. Calovius* *Bibl. ill.* ad *Matth.* III, 7, licet ad C. XXII. *Grotium* absque notâ dimittat. Porro *Josephus* de tribus illis Sectis fusius agit *Antiq. lib.* XIII. cap. 2, referens: Phariseos immortalitatem animarum credere, quarum quædam, impiorum scilicet, æternis carceribus mancipentur, piorum v. in hanc vitam redeant, quem ultimum errorem *μετεμύωξιον* vocant, hodiernum incrustatum (*vid. Obs. Hall. Tom. V. obs. 13. §. 39.*) à Novatoribus; & ad illum respici videtur *Matth.* XIV, 2. *Cap. XVI, 14.* *Conf. Pfeiff. ex Hackspanio* p. 188. Addit *Josephus*, Phariseos tunc temporis in tanto apud populum fuisse æstimo, ut non solum usitatæ preces & cultus divinus juxta explicationem opinionemque eorum peracta fuerint, sed & ipsi Sadducei in administrandis, quæ gerebant, officii sententiæ Phariseorum semet conformare necesse habuerint, ad retinendam populi gratiam. *Conf. de autoritate Phariseorum Lib. XVI, cap. 3, Lib. XIII, 23, 24,* licet illi temporis progressu ludicris, ob manifestatam stultitiam hypocriticam, insigniti sint nominibus, quorum septem fuisse, ex *lib. Sota fol. 22.* refert eademque explicat *Buxtorf. in Lex Chald. Talmud. sub voce שריף,* & ad *Drysum* lectorem remittit. De Sadduceis autem l. c. L. 18. c. 2. refert. *Josephus*, quod statuant, animas una cum corpore interire. Pertinet huc, quod *Matth.* XXII, 25. *Act.* XXIII, 8. recensetur, Sadduceos dicere, non esse resurrectionem, ob negatam animæ permanentiam, licet non statuerint animam esse meram *κράσιον* sive temperamentum quoddam humorum, prout existimat *Scultetus* apud *Polum.* ad l. c. *Actorum.* Conjungitur in loco isto Actorum cum priori ille Sadduceorum error, quod Angelos, scilicet tanquam substantias spirituales à DEO diversas, & generatim Spiritus, non dari crediderint, unde procul dubio clara Scripturæ loca de Angelis agentia perversa explicatione torserunt. Ut a. ad *Josephum* revertamur, is loco ultimo adducto mentionem quoque facit Sectæ Judæ Galileum secutæ, quæ de etiam aliquid scriptum reperimus *Act.* V, 17, addito tragico rei exitu, & simili de *Theuda* quodam historia. *Affectas* Judæ illius à Phariseis non discrepasse, ait *Josephus*, nisi quod nimium libertatis amorem

constanter tenuerint, solum DEum Dominum ac Principem dicendum existimantes, & nullatenus moti fuerint maximis tormentis, quæ animi magnitudo summopere creverit in populo Judaico occasione injuriarum à Floro ipsi illatarum. Denique *Essæos* ibidem, non obstante, quod *Phariseorum* institutum professus fuerit, maximis extollit laudibus, quod mirum videri poterat. Sed mirari desinet, qui considerat, quod circa illa tempora *Pharisei* cum ipsis *Saduceis* conversationem aluerint, cum illis comederint, sacrificaverint ac in iudiciis assessorum fuerint; quæ de re *Josephum* & N. T. conferre possumus, vid. *Drusus* l. 3. de 3. Sect. & ex eo *Lund. antiq. Jud. l. 4. c. 13. p. 794*, unde etiam cuivis judæo licuit parti, cui vellet, adherere. Laudes *Essæorum* magis adhuc auget *Josephus* Lib. 2. de Bell. Jud. cap. 12, ubi subtilissime de illis tractat, de *Phariseis* quoque & *Saduceis* nonnulla exhibens, ad quem locum in citato *Antiquitarum* libro provocat, non veritus dicere: quod *optimi* inter Judæos existimati sint *Essæi*, utpote qui justitiæ quam maximè fuerint dediti. Refert quoque; quod à matrimonio planè abstinerint, exceptis quibusdam, qui tamen in peculiari castitate vixerint cum uxoribus; quod fervorum ministerio non sint usi & servarint inter semet communionem bonorum, certis ex Sacerdotum numero electis administratoribus commissorum, licet numerus *Essæorum* fuerit ultra 4000; item, quo domnia juramenta illicita existimaverint, & animarum immortalitatem, sed absque corporis resurrectione, defenderint; denique, quod multi ex iis dono prophetiæ fuerint præditi, conf. exemplum lib. 15. cap. 13. *Antiq.*; ceterum ultimum illud magnificentius jactatum sit quam verius.

§. VI. Talia de Sectis *Sapientum vel Philosophorum*, quod nomen *Josephus* illis in memorato Lib. II. de Bello Jud. c. XII. circa finem tribuit, inter Judæos ex eodem maxime Auctore agnoscere licuit. Cæterum ad dicti præcipuè nostri enodationem respiciens, neque omnia de ortu, nominibus, sententiis ac moribus Sectarum jam adductarum commemorabo, neque controversias singulas circa *Tribaresium* Judæorum notissimum, *Nicolaum Serarium* inter, qui *Tribaresium* & *Minervale* scripsit, ac *Josephum Scaligerum*, elenchi *Tribaresii* auctorem, cui in refutando *Serario* socias junxit manus *Job. Drusus*, conscripto *Comment. de III. Sectis*, exortas, tentabo excutere.

Monio

Moneo tantum, quod longè plura sectarum Judaicarum nomina reperire liceat, cum *Justinus Martyr in Dial. cum Tripbone*, *Eusebius Lib. IV. H. E. c. XXI.* ex Hegeſippo ac Epiphanius, ſinguli ſeptem recenſeant Sectas, ita tamen, ut nomina adhibita longè diverſa ſint, quibus ſi addantur ea, quæ *Iſidorus* aſſert *Lib. IV. Orig.* hæreſium illarum, juxta calculum *Jac. Rhenſerdii Ling. Or. Prof. Franec.*, in *Exerc. Philol. de ſiſtis Judeorum hæreſibus*, ſunt XIV, imò etiam ad XXVIII. numerantur à quibusdam, notante *B. Müllero Judaiſm. Proleg. p. 64.* & ex eo *B. Pfeiffero Theol. Jud. p. 183.* Et memoratus quidem *Rhenſerdius* numerum Sectarum illarum in ſcripto citato immnuere ſtudet, verum ſic, ut modum, quo hoc effectui dare voluit, poſt tractatum recenſitum rejiciat *Tenzel. Colloq. Menſtr. An. 94. p. 895.* Qua de re tamen, ut jam dictum, multa commemorare opus non erit, quia h. l. fatiſ eſt cum ante laudato *B. Pfeiffero de principalioribus* quodammodo *dixiſſe*. Noto porro; dividi *Judeos* generalitè poſſe in *doctos* atque *indoctos*. Illi חכמים i. e. *ſapientes* vel חכמים תלמידי חכמים *discipuli ſapientum*, hi verò contentim עמ הארץ *populus terræ* à Scriptoribus Judaicis vocantur, prout & ex ſacris literis *Job. VII. 48. 49.* prærogativam ſapientum præ populo perſpicere licet, quando ibi quærunť ſummi Sacerdotes ac Phariſæi: *An ulli Gubernatorũ aut Phariſæorum in eum (Jeſum) credunt, ſed populus hic, qui legem nescit, execrabilis eſt.* Exempla diviſionis illius aliquot ex Judaïs aſſert *Lichtf. in Harm. 4. Evangelistarum ad Lucam p. 517.* quorum modo ultimum adducam, quod ex *Maimonide Talm. Toræ Perek III.* eſt petitum ſeq. verbis: *ſpurium, ſi ſit diſcipulus ſapientum, pluriſ ſit, quàm ſummus populi* (i. e. ſtylo *Talm. indoctus*) *Sacerdos*, quorſum etiam directe facit illa ex *Schabb. fol. 152. à Buxt. in Lex. Chald. p. 751.* citata ſententia: חכמים כל עור שהם מוקינים חכמה נתוספה בהם עמי הארץ כל עור שהם מוקינים חכמה נתוספה בהם *Sapientes quo magis ſeneſcunt, eo magis eorum ſapientie augetur, Populi terræ, quo magis ſeneſcunt, tanto magis ſtultitia augetur in illis.*

§. VII. Ex Sectis Judaicis in *N. T.* nunquam expreſſe occurrunt *Eſſæi*, non, quod *Chriſtiani* fuerint, quam aſſertionem in *Epiphani.* & *Euseb.* rejicit *Pfeiff. Theol. Jud. pag. 205;* ſed quia à confortio

fortio hominum aliorum abstinerunt, neque sic Christo & Apostolis valde molesti fuerunt. Conf. *Lundius l. 4. c. 15. p. 809*, & ab eo citati. Sæpe autem nominantur *Sadducaï* æque *Pharisæi*, licet hi longe frequentius. *Utriusque partis à veritate secessum graviter indicat Christus, Matth. XVI. 6, cavere iubens suos δὸς Ἰησὺς ὑμῶν s. a. fermento Pharisæorum & Sadducæorum.* Intellexerunt enim discipuli, locutum esse Christum his verbis δὸς Ἰησὺς διδάχης s. doctrina ipsorum. Deinde præter *Judam Galileum & Theudam*, qui nominati sunt §. antec. 2, occasione insidiarum Christo factarum adducuntur *Herodiani Matth. XXII. 16. Marc. XII. 13*, per quos aliqui divinantur parum probaliter nescio quam Sectam, *Herodem M. sectantem*, dicente *Flacio Comment.* in h. l.; alii melius ministros vel fautores *Herodis* intelligunt, quorsum tendit versio *B. Lutheri*. Varias sententias ex *Polo* cognoscere licebit ad h. l. Sæpissime autem *Historia Evangelica* cum *Pharisæis* conjungit γραμματεῖς *Scribas*, (*) ut *Marc. XXIII.* per totum, quâ ratione legis interpretes publicos vox illa denotare videtur, quos ex *Pharisæorum genere constitutos fuisse admodum probabile existimat Historia Eccl. Gothana L. 2. c. 1. §. 35*, quamvis etiam, prout addit, ex aliis Sectis esse potuerint, ut adeo *Pharisæorum* nomen Sectæ sit, *Scribarum officii*. Neque satis clarum est, quod differant ab invicem hoc modo sumpta vox γραμματεῖς l. c. *Matth.*, & νομικὸς *Luc. XI. 45*, sicut in *Harmon. B. Chemn.* ad h. l. p. 110. legitur, quoniam non solum ille, qui ex Christo quærit, quodnam sit maximum præceptum, εἰς τῶν γραμματέων vocatur *Marc. XII. 28*, & νομικὸς *Matth. XXII. 35*, sed etiam *Luc. XI. 45*, τις τῶν νομικῶν *Christum* ideo respondet, quia in præcedentibus verbis νομικοῖ, ut ait, consuetudina affecti erant, cum Christus non nisi *Pharisæos & γραμματέων* nominasset;

(*) *Scriba in s. literis non quovis amanuensis dicitur, ut latinis ista vox sonat, sed peritus s. literarum, & earum interpretis aut Doctor, ferme sicut nunc dicimus Theologum. Vocant igitur hoc nomine Hebræi legis interpretes doctorem à verbo שֵׁבֵר spher, quod narrare etiam & exponere significat. Apparet autem à Græcis sic dictos, quod, sicut scriba publicarum tabularum custodes erant, sic penes istos tanquam sequestres, libri legis essent veluti depositi, cujus scribæ interpretatio ipsi erant commissæ. Verba sunt *Flacii* in *Clavi* sub voce scribo.*

nasset; unde ad oculos patet, duo hæc vocabula in citato Textu esse Synonyma. Neque juvat exceptio Lundii in *Jüdischen Heiligthü- mern Lib. IV. c. 17*, quod dubitaturus non fuisset νομικός ille, an à Christo tangeretur, si ad γραμματέως pertinuisset. Nam non existimo, verba ejus esse dubitandi, sed defendendi animo prolata; & quando Christus dicit: καὶ ὑμῶν νομικοῖς εἶμι, optime reddi potest: *utique vo- bis Scribis ve.* Conciliatio sane Lundii non procedit, quod νομικοὶ fuerint *privati Doctores* tempore Christi, γραμματέως *autem publici*, quia ipso fatente is, qui Matth. XXII. 35, νομικός dicitur, Marc. XII, 28, γραμματέως vocatur. Appellantur *Scribæ* illi quoque νομοδιδά- σκαλοι *legis Doctores*, Luc. V, 17, ubi cum Phariseis concioni Chri- sti auscultasse dicuntur, ad officium ipsorum clare describendum, conf. Chemnit. l. c. Alias non negandum, quod vox Scribæ ita su- matur in Sacris, ut & qui sacrum s. *Ecclesiasticum*, & qui *Politicum* munus administrant, per illam intelligi possint. Ut enim ad Vetus Testamentum, ubi vox שריב tanquam Synonymum occurrit, non pro- grediar, Act. XIX, 3, ille vocatur γραμματέως, qui populum, in- stinctu Demetrii aurifabri tumultuantem, sedavit, quem B. *Luthe- rus den Cansler / Junius & Tremellius* etymologicè scribam, cum vox γραφειν scribere denotet, vocant, quocunque ille speciatim of- ficio Politico, quippe in quo ipsi assignando non consentiunt Autores, functus sit. Matth. XIII. 52, verò genuinus Ecclesiæ *Doctōr* nomine illo designatur, quando Christus ait: *quod παῖς γραμματέως, edo- ctus in regno caelorum, similis sit Patrifamilias, qui profert ex The- sauro suo nova & vetera*, ut indicet, Ecclesiæ *Doctōrem* tam ex iis, quæ DEUS olim Patriarchis, & postea Mosi ac Prophetis tradidit, quam quæ à Christo & Apostolis annunciata ac gesta sunt, Ecclesiæ commodum promovere. Cœterum sicut communissime vox γραμμα- τέως in N. T. de Judæis adhibetur, quod IV. modis fieri docet *Ligthf. in Harm. p. 519*, ut indicentur vel I. *Synedrii Præses & Vice-præses*, II. *totum Synedrium*, III. *viri Synedrii aliiqve, qui Scholas Theolo- gicas habuerunt*, IV. *legum interpretes*, ut publici in Synagogis *Con- cionatores*: ita prima & secunda acceptio sic implicat officium judicium, ut non excludatur statim officium legem exponendi, *ter-*

tia vero & *quarta* officium docendi expriment; qui est communif-
simus vocis usus.

§. VIII. Quod ad dictum nostrum Johanneum spectat, non
possunt ibi alii intelligi, sicut jam §. I. dictum, quàm *Judei*, quia il-
lorum Festum dicitur celebratum v. 1. Deinde *Judei* cum homine
fanato expostulasse leguntur v. 10, qui illis indicat, Jesum semet-
fanasse v. 15. *Judei* denique Christum quæerunt occidere v. 16. 18,
defendente se erga eos Jesu v. 17. 19, quos & in sequentibus continuò
alloquitur. Cum itaque nihil obftet, quo minus generalitatem,
quam vox *Judei* involvit, & indoctos s. totum *populum*, & doctos,
speciatim *Phariseos* & *Scribas*, acerrimos hostes Christi, denotans, re-
tinere queamus; illud utique facere necesse habemus, quo maximè
naturalem verborum *Johannis* sensum, docente ipsa ratione, sequa-
mur. Nam nihil est in antecedentibus & consequentibus, quod non
populo quoque tribui possit, etsi non toti, quemadmodum contrarie
inter doctos quidam erant, qui in Christum credebant. Et quod ad
nostrum v. 39. spectat, non solum licebat omnibus *Judæis* legere scri-
pturam s., verum etiam lectio illius maxime à DEO præcepta erat,
Sic DEUS ore Evangelistæ Vet. Test., *Jesaja, Cap. VIII. 20.* eos, quos in
rebus dubiis impii ad *Pythones* *ablegare* consueverant, remittit *ad le-
gem & testimonium*, i. e. Scripta *Mosaica* aliaque in quibus DEUS
consulti poterat. Pariter quoque Ps. I, 1. 2, prædicantur *אשרי ה'איש*
s. *beatitudines viri illius*, qui *in lege DEI meditatur die ac nocte*, &
infantes inter *Judæos* *לעגל קטנות* cognoscebant, 2. Tim. III, 15.
Quinimò DEUS *Regi* illi, quem populo suo erat concessurus, studium
legis seq. verbis inculcavit *Deut. XVII, 19. 20.* *Lex erit penes eum,*
& leget in eo omnibus diebus vita sua; addita utilitate lectionis ma-
xima: *ut discat timere Jehovam DEUM suum.* Et testibus *Judæis*
quotannis sub initium *Festi tabernaculorum* publica in conventu po-
puli *Judaici* lectio ab ipso Rege peracta est, cujus rei solemnitate
quodammodo exponit Editor *Annor. B. Seb. Schmidii in Libros Regum*
in Annor. illorum dedicatione. Neque in eo adhuc hodiè accusari
possunt *Judæi*, quod sibi commendatam non habeant legis lectionem.
Abunde constat mens ipsorum ex *R. Maimonidis הלכות הלכות*
s. *Constitutionibus de studio legis*, quem tractatum idem *Ulmannus*
latinitate

latinitate donavit, ubi inter alia sequentia leguntur verba §. 8: *Quilibet Ifraelitarum tenetur ad studium legis, sive sit pauper sive sit dives, sive integer corpore suo sive defectum habens, sive juvenis sive senex valde.* Et in relicta genti suæ à victoribus ipsius lege, solatium quaerit Autor libri חרות כהני, quem allegat R. Bechai fol. 151. *Comm. in Pentat.*, & ex hoc B. Frischmuth, Dissert. de Angelo Fœderis Praef., seq. inter alia verbis: לולי החורה שנשתוירה להם לא הניחו להם, להם אומות כלל, sanè si absque lege esset (Israël) quæ remansit, nihil omninò gentes reliquissent. Alia adhuc monenda refero ad quaestiones, id tantum addens, quod, licet vox ἐπευῶν expressis etiam verbis dirigeretur ad Phariseos & Scribas, tamen non statim excluderetur populus, quia nemo negat, ipsis Doctoribus primario commendandum esse Scripturæ S. scrutinium, utpote qui debent ἀποστομῆν τον λόγον ἀληθείας, 2. Tim. II, 15, et si aliàs in genere Patribus, juvenibus & infantibus scriptæ sint S. literæ, Joh. II, 5. 6.

§. IX. Subjectum ad quod *Jesaias* in loco nostro respicit, non minus ac in Johanne, verbo, nempe ררשן, includitur. Patet autem illud ex v. 1, ubi Propheta nominat אומות וְלְאָמִי & *populos*, eosque alloquitur, ut audiant, sicut omnibus in præsentî v. 16. acclamat: *quærite ex libro Jehova.* Quod si hac dere ררשן sive R. David Kimchi audire placet, ille in *Comment. ad Locum nostrum*, quem in *Bibliis suis* una cum *Raschi Comm.* exhibet Buxtorff., ad vocem כננר מן שיראה דרשו sequentia commentatur: *אומר כננר מן שיראה דרשו*, quæ ita verto: *Sermonem dirigit (Propheta) ad eum, qui visurus est* (ea, quæ in præsentî capite prædicta sunt); *quærite ex libro Domini.* Neque obstare potest, quod non omnes gentes linguam Hebraicam, quæ consignatus existerat *Liber Domini*, intelligerent; quia sic culpa neglectæ lectionis ad ipsos redundat homines, & sufficit, quod acquisita linguæ notitia quaerere ex libro Domini poterint. Sequatur nunc.

Questio I.

An solis Phariseis & Scribis vel etiam Synedrîo Judæorum, non verò generatim Judæis acclametur à Christo: ἐπευῶντε! R. I. Cofferus in *Enchir. controv. cap. I. p. 58*, item *Gresferus in def. Bell. p. 891*, contendunt,

contentund, solis *Phariseis & Scribis* mandatum esse, ut scruten-
 tur Scripturas. Ultimus rationem addit: quia pleraque pars vulgi
 libenter audiverit Christum, ut *Job. VII.* Verum sicut falsitas ex-
 plicationis illorum, ex generalitate verborum in textu occurrentium fa-
 cile patet; cum Scriptura S. h. l. non solum *Phariseorum atque Scri-
 barum*, ut solet multis in locis, mentionem faciat, sed generatim
Judeorum: ita quoque *Gretseri* ratio semetipsam destruit, quando
 non omnem populum, sed pleramque tantum partem, Christum liben-
 ter audivisse concedit, ut adeo Christus hic omnes non-credentes,
 sive docti illi fuerint, sive indocti, alloquatur; ne dicam, quam in-
 aniter *Gretserus* ab eo, quod dicitur *Joh. VII.*, ad id, quod *Joh. V.*
 refertur, argumentetur; quia inter illa ultra anni spatium interfuit.
Conf. B. Prückner. in Vindic. Bibl. ad b. l. p. 602, qui *Costerum*, & *B.*
Schmidius in Colleg. Bibl. post. loco I. §. 28. p. 12, qui *Gretserum* refu-
 tat. II. *Lightfoot. in Harm. p. 527*, per *Judeos* intelligi dicit *Syne-
 drium & Rectores*. *Hos enim*, inquit, *Evangelista & hic (Johan-
 nes) presertim hac voce intelligunt, ut cap. I, 19. VII, 1, IX, 22.*
XVIII, 12, 14. Quare, pergit, *Christus hic coram Synedrio cita-
 tur, licet totidem id verbis Evangelista non dicat, cogiturque ca-
 pitis periculo respondere.* At non licet ex ejusdem vocabuli adessen-
 tia eundem statim sensum colligere, inprimis si inductio locorum
 non sit universalis. Jam verò, posito, quod in omnibus locis cita-
 tis per vocem *Judei* intelligendum sit *Synedrium*, quod tamen non
 poterit præfracte neganti probari; non tamen sequitur, quod in
 nostro versu idem sensus obtineat: quia nulla urgens ratio ab uni-
 versalitate vocis *Judei* recedere postulat, & opinio *Lightfooti*,
 quod Christus hæc coram *Synedrio* citatus responderit, eadem
 facilitate, quâ assertur, etiam rejicitur. Præterea in ipso *Johanne* loca
 alia satis clara adsunt, in quibus vox *Judei* non potest de solo *Sy-
 nedrio* accipi, e. g. *cap. IV, 9, non utuntur Judei Samaritanis*,
cap. XI, 31, 36, 39, ubi legimus, quod *Judei* consolati sint *Mari-
 am Lazari* forem, & cum eâ flevissent, nec non de Christo dixe-
 rint: *Ecce quomodo amabat eum (Lazarum)* *Conf. Matth. XXII, 15.*
 Quare nostram sententiam, ut tutissimam & literæ Textus stricte in-
 hærentem, retinere necesse erit.

Quæstio

Quæstio II.

An sub iis, quos Christus alloquitur, comprehendi etiam possint Sadducei? R. Dixi, quod Christus in genere alloquitur *Judeos*, inter quos Sadducæos tum temporis fuisse, pariter indicavi; quare etiam facile contingere potuit, ut nonnulli ex iis una cum aliis concionem Christi audiverint. Interim pro decisione quæstionis negativa *Grotius*, qui Christo non cum Sadducæis, sed Phariseis rem esse, ait, urget in *Comm. ad b. l.*, quod statim post prolata verba adhortatoria ἐπευῶνται, &c. ratio addatur: quia vos videmini vobis in ipsis vitam æternam habere; cum tamen Sadducæi vitam æternam s. immortalitatem animæ & resurrectionem negarint, juxta supra monita. Verum hoc non obstante adhortatio illa ἐπευῶνται generalis manet, & ad Sadducæos pariter ac alios directa est. Nam (1.) Duæ rationes adduntur adhortationi illi, quarum altera est, quam modo audivimus, altera sequentibus verbis continetur: *Ille* (Scripturæ) *sunt, quæ testantur de me*. Itaque, etsi prior ratio ad Sadducæos non pertineret, h. m. intelligenda: quia vos, ó Judæi, quoad maximam partem vestram, vitam æternam s. perpetuam per scripturam obtinere speratis: posterior tamen eosdem stringeret. (2.) Ipsam tamen priorem rationem ad Sadducæos quoque referre licet, quia illi phrasi hac uti poterunt: quod in Scripturis *vita æterna*, (utpote quod nomen reperitur Dan. XII, 21.) habeatur, intelligendo per eam vitam voluntati DEI conformem virtuosam atque felicissimam, quando scilicet, homines absque expectatione remunerationis aut vitæ perpetuæ DEO Creatori servirent. Talem enim cultum à summo Numine requiri, ex *Antigoni Sochei* doctrina male intellecta *Sadocus* discipulis suis persuasit. Ipsa verba *Antigoni* aliaque eo facientia videre poteris apud *Pseiff. Theol. Jud. Exerc. 4. Ass. 3. & alios ibi citatos*.

Quæstio III.

An verba Christi adhortatoria tantum per modum veniæ & indulgentiæ sint intelligenda? R. Hoc effugio ad desperatæ suæ causæ patrocinium utitur *Stapletonus* in *Releñ. Princip. fid. contr. 5. quæst. 3. art. 4.*, quod tamen non nisi in illius confusionem cedit; cum non secus ac *Cofternus* dicat: locutum esse Christum ad *Sacerdotes & Phariseos*

riseos, quorum tamen utique officium fuit *Scripturas* pervestigare, Malach. II, 7. Verum, ut etiam *κατ' ἀληθειαν* respondeam; rectè observat B. Prücknerus *Vind. Bibl. ad h. l. p. 602*, non posse de *venia & indulgentia* aliquid explicari, nisi prius ostendatur, *prohibitionem præcessisse*. Jam vero, prohibitam nunquam à DEO fuisse Scripturæ S. lectionem, adeo non potest probari, ut potius ex clarissimis locis jam ante citatis constet, eam à DEO fuisse populo Israelis commendatam.

CAP. II.

De objecto seu re scrutanda.

§. I.

Objectum sive rem scrutandam auditoribus suis insinuat Jesus, quando scrutari jubet *τας γραφας*. Est sane hæc normæ controversiarum, de quibus in præsentia cum Judæis quæstio erat, appellatio ita clara, ut omnis elabendi rima adversariis obstruatur. Adstruit in hoc versu Salvator Scripturæ S., tanquam verbi Divini indubitati, tam genuinam *puritatem integritatemque*, (*) dum nihil circa hæc puncta monet, quam *autoritatem normativam & claritatem*, dum concedit, quod vita æterna per illam habeatur, & *quod de semet resbetur*, asserit. De debita ista Scripturæ Sacræ perfectione testatur etiam Pater Abraham Luc. XVI, 29. seq., quando Epulonis fratres, ut in *tormentorum locum non venirent*, sive quod idem

(*) Quæ ibi moveri possunt, vid. apud Pfeiff. thes. Herm. pag. 106. usque p. 124. Tanta autem est Scripturæ Sacræ dignitas, ut tribuatur aliquando ali- quid, *sacrum literis aut scripturæ*, quod proprie Deo convenit Rom. 9. Dicit enim scripturæ Pharaoni: *Ad hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te potentiam meam: id est, recitat, Deum dixisse illi*. Sic Galat. 3. *prævidens autem scripturæ*, quod ex fide justificet Deus gentes, *prævangeliis zavis abrahæ*: quod benedicerentur in te omnes gentes: *Id est, Deus ei hoc indicavit, antequam hoc in scripturæ est relatam*. Sic ibidem dicitur: *conclusit scripturæ omnia sub peccatum; id est, Deus per scripturam; sicut Rom. XI. hoc idem Deo tribuitur*. Contrarius ergo tropus latino ac Græco est, quod sicut illi per metonymiam autorem pro libro aut alia re inventa ponunt; ita hic contra scripturæ pro suo autore ponatur, juxta Flacii clav. sub voce: *scribo*. Ratio nempe rei illius est, quia Deus verbo suo, ceu medio, utitur, & per illud operatur, Conf. Heb. 11. 12. 13.

idem est, vitam æternam obtinerent, (quod sane absque verâ DEI ac Messiaë notitia fieri nequit, Joh. XVII. 3,) ad nihil aliud ablegare vult, quam ad *Mosén & Prophetas*, qui tempore Christi in scriptis suis vivebant; quin etiam, instante epulone, ut aliquis ex mortuis ad obstinatos illos mortales mittatur, tantam scriptis Θεωπνεύσεως efficaciam adscribit, ut clare pronunciet: *si Mosén & Prophetas non audierint, nec siquidem quispiam ex mortuis resurgat, persuadebuntur*. Præter hæc loca agitur de scripto DEI verbo, tanquam informante ad vitam æternam, Joh. XX. 31. Rom. XV. 4. 2. Tim. III, 15. 16. 17. Phil. III, 2, 2. Thess. II. 15. 1. Joh. I. 4; tanquam norma controversiarum religionis, Joh. V. 46. 47. Act. XVII. 11, XIIX. 28. Matth. XIX, 4. XXII. 29. 31; tanquam adducente ad pietatem Deut. XVII. 19.

§. II. Summæ, ut modo dixi, claritatis ergo, Salvator vocem *θεαφῆς* h. l. adhibet. Appellatur alias scriptura S. Rom. III. 1. *λόγια θεού*, Eloquia DEI, vel frequentissime *ῥῆμα & λόγος θεού*, e. g. Eph. VI. 17. 1. Pet. I. 23, 25, quod convenit cum hebraico *דבר* ut Pl. CXIX. 9. Appellat quoque *Christus* Scripturam S. *νόμον*, Joh. X. 34. Cap. XV, 25. In utroque enim loco illud dicitur contineri in νόμος, quod scriptum est in *Psalmore* libro. Nec minus vox *הורא* in *Psalmo I*, 2. *XLX*, 8. & *CXLX*, aliquoties generatim sumitur pro tota Scripturæ S., quemadmodum & Rabbini vocem istam *sepiissime usurpant pro lectione -- verbi divini*, dicente *Buxtorffio in Lex. Chald. Talm. p. 982*, ubi varia exempla videri queunt. Verum ambiguitas quædam adesse poterat his vocibus auditis. Nam traditionum æstimatores, quos adhuc hodie imitantur Pontificii, (*) *duplicem faciebant legem vel verbum*, תורה שבכתב s. *legem scriptam* sacris literis comprehensam, & פה שבעל הורה sive *legem oralem*, quæ per os tradita esset, h. e. *traditiones*, quas ab ipso DEO in monte Sinai *Mosi* oretenus propositas esse ad legis scriptæ expositionem, fingeant, & per *Mosén* iterum in successores derivatas, hoc ordine: *מסרה ליהושע ויהושע לזקנים וזקנים לנשי ונשי לזקנים וזקנים לנביאים ונביאים מסרו לאנשי כנסת הגדלה*
tradiderit

(*) Eodem modo Pontificii ac *Judaos* traditiones suas defendere conari, ostendit *Horsinger, thes. philol. p. 554*.

tradidit Josua, Josua autem Senioribus, Seniores Prophetis, Prophetae viris Synagoga magne, quemadmodum ex lib. Berachor & Pirke Avoth tradit Petrus Galatinus de Arcanis Catholicae veritatis lib. 1. cap. 1. Eundem locum latine citat Lightfootus in Erubbin. Conf. idem in Harm. Evang. ad Luc. V, 17. p. 517. seq., ubi multa Judaeorum ad contemptum Scripturae & commendationem traditionum facientia effata profert, & ex Avoth Pereck 1. cap. 1. eos, quibus post Esram tradita esse fingantur traditiones, usque ad Rabban Jochanan filium Zaccai nominat, addens, quod Judaei crediderint, *magnum Synedrium Hierosolymitanum fuisse legis non scriptae fundamentum*, ita ut explicatio ab illo petenda fuerit, juxta Maimon, ibid. citatum. Rationem autem, cujus sub specioso umbone tot proponebantur traditiones, fuisse, ut fieret *תורה סיני* *sepes legi*, cujus rei exempla apud eundem Lightfootum videri possunt l. c., & longe plura in Diss. B. Frischmuthi de *sepimento legis*. De distinctione legis in scriptam & non scriptam conferri etiam potest Buxtorff. in Lexic. p. 982, ubi notat, legem, ut vocata fuit, oralem primo scripto comprehensam fuisse A. C. 230 Hierosolymis, ac dici *Talmud Hierosolymitanum*, deinde plenius in *Babylonia A. C. 500, ac vocari Talmud Babylonicum*. Qui scriptores de *Talmude* scire desiderat, adeat B. Pfeifferum Crit. S. p. 367. Traditiones itaque illas, verbi divini nomine plane indignas, vid. Matth. XV. 2. seq., basiatoribus suis relinquens Salvator, in nostro textu vocem usurpat: *τὰς γραφὰς*, quae verbum DEI verum ab ipso scribendi actu denominat, ac multis in locis N. T. occurrat, ex quibus quosdam nominavimus §. antec. Ipsum autem nomen *Scripturae S.* in plurali conjunctim occurrat Rom. I, 2, ubi dicitur: quod *Evangelium DEI promissum sit* ἐν *γραφὰς ἀγίας*. Initium scriptionis, (*) cum mundus absque scripto verbo DEI fuisset per annos 2450. juxta calculum *Calvisii*, fecit ipse DEus ter optimus maximus, legem tabulis lapideis inscribendo *Exod. XXXII, 16, ubi adhibetur vox מכרה s. Scripturae*. Ad scriptionem respicit etiam nomen

(*) Ad minimum, (de quo hoc loco sermo est) ratione Canonis id valet; Nam, quod *liber bellorum domini Num. XXI, 15*, prius scriptus sit, quam *libri Moysi*, non negat. B. Pfeiff. in *dubiis vex*, p. 295. Sunt tamen, qui dubium

nomen illud Scripturæ S. Rabbinicum, quando scilicet, appellatur **כְּתוּבֵי הַקְּדוֹשִׁים** *Scripturæ Sanctitatis*, notante *H. P. Heerwarto in introd. ad lectionem biblicam cap. 1*, ubi sex nomina, Scripturæ S. à Rabbinis tribui solita, recenset. Adjunctus est ille tractatus ejusdem Auctoris *Scrutinio Philologico*, quod *Glassii Philologiam* in compendium redactam exhibet.

§. III. Adhibetur autem vox **ἁγία** in plurali, ad indicandum, quod Sanctissimo Numini ad *Patres nostros* **προδουμεῶς**, i. e. multis partibus & quasi diversis particulis, Heb. I, 1, loqui placuerit, ita ut primò *Mosis* ministerio usus sit in conscribendo Pentateucho, *Joh. V, 46, 47*; (unde absurde à *Simone & Clerico*, arte sua critica nimium quantum elatis, id ipsum negatur, conf. *Dissert. meam de Sent. in Scripturam s. injuriis §. 15*;) deinde aliorum, qui partim expresse nominantur, partim autem non adducuntur, e. g. scriptor libri *Escher, Chronicorum* &c., ut eò firmiter pateat, non ad amanuenses respiciendum esse, sed ad verum scripturæ autorem, DEUM: cum omnes sancti DEI viri scripserint acti à Spiritu S.

§. IV. Non itaque, ut facile patet, ad *rationis dictamen*, cum de persona ac officio suo quæstio esset, provocabat Christus. Licet enim **ἕργον τῆς νόμου ἁγίων ἐν τοῖς καρδίας** omnium gentium reperiat, adeo ut hæc scriptio eos, qui lumen naturæ spreverunt, *inexcusabiles* reddat, Rom. I, 20; articulus tamen fidei de Christo est **ἁπολογητέως μέγα μυστήριον**, 1. Tim. III, 16, ut non nisi ex *Scriptura*, quæ ideo consignata est, ut *credamus Jesum esse Christum & per fidem vitam habeamus eternam*, Joh. XX, 31, consistere queat. Non intelliguntur quoque in nostro versu voce **ἁγίων** *sacra N. T. scripta*, quia nullum tale ante mortem Salvatoris nostri signatum est, quicquid etiam de *Epistola Christi ad Abgarum* nonnulli fingant,

E

cujus

dubium hoc effugiunt, ad futurum **ἁγίων** respiciendo, nempe: *dicitur in libro Bellorum Domini, vid. Gerb. Exeg. Loco descript. §. 16*. Cum vero id multis non placeat, provocari non solere ad librum haud extantem, dicentibus, asseri etiam posset: librum bellorum Domini, intermedio *Genesis* inter & *Numeros* tempore à quodam viro pio scriptum esse; ceu librum historicum, quem hoc loco a Mose citari non magis obstat, quam, quod gentiles à Paulo allegentur, vid. Tit. I, 12,

cujus *νοθεα* (*) ut à plurimis aliis, ita eruditissime ab ante laudato *Ietigio* in *Dissert. de Pseudepigraph.* habetur demonstrata; etsi nemq̄ sanæ rationis negare possit, hodie post conscriptum *N. Test. Codicem*, vi illius à Christo prolari: *ἔπεινᾶτε*, etiam hunc scrutandum esse, cum non solum parium & ab uno spiritu profectorum scriptorum eadem sit ratio, sed & N. Ttum. Veteris complementum exhibeat, non minus ac Vetus Novi fundamentum. idq̄ve vel ex solo Pauli effato eleganter patet *Act. XXVI*, 22, quando *se nihil quicquam dicere extra ea, quæ Prophetæ & Moses futura prædixerunt*, disertè affirmat.

S. V. Sunt nempe *γραφαὶ*, h. l. nulla alia, quam *Veteris Testamenti* scripta, non solum *Prophetica*, sicut nonnulli, etiam magni Viri, existimant, dicentes: adesse *synecdochen generis pro specie*, cum scripta *Prophetarum καὶ ἑξῆς* dicantur *Scripturæ*, vid. *Prückner. in Vind. Bibl. ad b. l.*, sed generatim omnia, *historica prophetica atq̄ve dogmatica*; quia ipse Christus, cum *Luc. XXIV*, 45. aperiret discipulorum mentem, ut intelligerent τὰς *γραφαὶς* (ecce eandem vocem!) dicitur illis proposuisse ea v. 44, *quæ scripta sunt in lege Moysis, Prophetis & Psalmis*. Neque obstat, quòd versu 46, post nostrum 39. sequente, Moysis sigillatim mentio fiat, quia post generale ad speciale quoddam explicite indicandum progredi nihil vetat. Et ut pauca de partibus Scripturarum sacrarum, *Luc. XXIV*. memoratarum, tangam, innuit ibi Christus divisionem non rejiciendam, modo illa cum hodierna Judæorum divisione non statuatur esse planè eadem, vid. *B. Pfeiffer. Crit. S. cap. 1. quæst. 2. p. 20*. Judæi enim Scripturam S. divisuri, tres faciunt *librorum classes*. Ad primam referunt תורה *f. V. libros Moysis*, ad secundam ספרים *f. VIII. Prophetas*, ut vocare consueverunt, quando 1. libros quosdam *historicos* sub nomine *Prophetarum* ראשונים *f. priorum* recensent, ac reliquos *Prophetas* אחרונים *f. posteriores* vocant, 2. XII. *Prophe-tas minores* pro uno libro habent, & 3. *Danielem* ex numero *Prophetarum* excludunt. Quorum primum quidem facere licet, cum illi quoque *historici libri Spiritu Prophetico* consignati sint, 2, *Pet. I. v. 19. 20. 21.*
Eph. II.

(*) Cave in script. eccles. Hist. lit. eam Epist. pro genuina venditat, ob autoritatem Eusebii. Sed non sufficere hujus visi relationem, ostendit Itigius I. c.

Eph. II, 20, *secundum*, etsi non adeo commodum videatur, cum diversa sint illa XII. scripta, concedi tamen potest, tertium verò planè fieri non debet, cum *Danielem* minorem esse aliis Prophetis falsum sit, & nulla justa separationis ab iis factæ ratio reddi queat, ut postea uberius patebit. Sunt itaque Prophetæ, juxta Judæos, *Josua*, *Judices*, *Samuel*, *Règes*, *Jeremias*, (hic enim in *Bava Barbra* cap. 1, quem locum videre poteris apud *Frischmuth. in dissert. de S. Scriptura divisione* cap. 2. §. 1, primo loco ante *Jes.* ponitur) *Jesaias*, *Ezechiel* & *δωδεκάλογος*. Ad tertiam denique classem rejiciunt libros XI, quos כְּתוּבֵי חֻמֵּי s. *hagiographa* appellant, nempe *Ruth*, *Psalms*, *Job*, *Proverbia*, *Ecclesiasten*, *Canticum Canticorum*, *Tbrenos*, *Danielem*, *Esther*, *Esdras* (ubi includitur *Nehemias*) *Paralipomena*. Ita in hac librorum recensione summa imis miscentur. *Daniel* enim, ut modo indicatum, ad *Prophetas posteriores* pertinet, sicut & *Threni* & *Jeremia* non sunt divellendi, Libri autem *Chronicorum* atque *Ruth* ad *Prophetas priores* spectant, ut & *Esdras* atque *Esther*, Verum juxta divisionem à Christo adhibitam non necesse est Libros *Scripturæ* tam absurde, ut Judæi fecerunt, ad classes positas reducere; cum potius *Libri Prophetici* modo indicati in locum debitum reponi queant, *Salomonicis* Scriptis ad *Psalms* relatis; quemadmodum videmus *Josephum Lib. 1. contra Ap.* non longe ab *init. post memorata V. Mosis* & XIII. *Prophtarum Volumina*, IV. quoque libros, *Hymnos ad DEUM* & *admonitiones ad corrigendam hominum vitam continententes*, nominare, quem locum citat *Eusebius Hist. Eccl. Lib. 3. cap. 10*. Et ad hanc classem librorum *Jobi* quoque referre licebit. Neque obstat, quod hoc modo *Salvator*, si nempe sub nomine *Psalmodum* non comprehenduntur omnia *Judæorum hagiographa*, locutus sit præter & contra *vulgarem sententiam* & *receptionem gentis*, ut ait *Ligeſ. ad Luc. XXIV. 44*; quia h. l. *Christus* discipulos suos informat, ubi rectissime licet præsumere, quod una cum aliis veritatibus justam insinuare voluerit verbi Dei divisionem. Plures librorum *Biblicorum* divisiones qui videre desiderat, adeat magnum *Job. Gerbardum in Exegeti Loco I. cap. 5*; quæ addita est *illustrissimis ejus Locis, Theol. Systemati inæstimabili, juxta elogium prælaudati Dni Præsidis mei* in *Dissert. de Studii Biblici cum Systematico connexionem* §. 14, quæ encomio recte rejicitur absurdum *Drejeri de locis Gerbardianis* judicium,

judicum, quod recenset *Galovius Hist. Syncret L. 3, c. 6. §. 1.* Id adhuc adeo, quod omnes recensiti V. Test. Libri conjunctim sint XXIV., unde & *Vetus Testamentum* a Judæis vocatur עשרים וארבע: sed nonnulli tamen XXII. tantum Libros numerent, inter quos est *Iosephus* paulo ante citatus, idque secundum numerum XXII. literarum Hebraicarum. Sed hi viri *Ruth* cum *Libro Judicum*, & *Threnos* cum *Jeremia*, vel alios libros, conjungunt. Conf. idem *Gerhardus l. c. Cap. 6. §. 66*, ubi discrimen horum Canonicorum Scriptorum ab *Apocryphis* egregie tradit. Quod autem Judæi hodiernum adhuc inter *Hagiographa* veri ordinis non recenseant Libros quosdam *Apocryphos*, clare patet ex *Abarbenete*, qui, cum divisionem S. librorum pro suo placito institueret, non aliorum meminit, quam eorum, qui verè sunt Canonici. Integrum locum una cum versione exhibet *Frischmuth in Diss. de Scripturae divisione §. 29.* Itaque Judæi, quando in *Ioseph. Bava Kama fol. 92*, id, quod dicebatur reperiri in כתובים s. *Hagiographis*, ex *Syracide* afferunt, (sequentibus verbis: ספר חגיגות בן סירה הוה in libro *Syracidis* reperitur;) non accipiunt vocem *Hagiographi* proprie, pro libro ad divinos pertinente, sed generalius pro libro Ecclesiastico à sapiente viro conscripto. Conf. *B. Pfeiff. Thes. Herm. cap. 2. quest. I. p. 71.*

§. VI. In altero dicto nostro objectum scrutandi vocatur ספר יהוה. Descendit vox illa à radice ספר, quæ significat numeravit, vid. 2. *Sam. XXIV. 1.*, ubi *David* populum numerasse dicitur; in *Piel* recensuit, narravit, e. g. *Pf. XLIV. 2*, ubi habetur, quod majores narraverint opera DEI. *Lud. de Dieu in Pf. XXII, 18.* affirmat, quod in *Piel* nunquam hoc verbum pro numerandi actu sumatur, cum contra significatio illa conjugationi *Kal* conveniat. Interim *Buxtorff in Concordant. Hebr. sub hac Radice* locum *Psal. LVI, 9*, ubi dicitur: נרתי ספרתי, reddidit, enarrasti. Fatendum tamen, locum illum optime redditum esse à *Pagnino: migrationes meas numerasti.* Et hæc quidem numerandi significatio ita comparata est, ut altera ab ea bene deduci queat. Unde non male *Rivetus ad Exod. XXIV, 3:* significat, inquit, (vox hæc) proprie numerare, & quia narrans sigillatim omnia refert, ac si unum post aliud numeraret, extenditur ad recitationem rerum auditarum.

Si cor-

Si conferimus *Aristotelem*, ille libro *categ. de quantitate agens*, cum ad *quantitatem* discretam præter *numerum* retulisset *orationem*, *quantam esse*, inquit, *orationem ex hoc perspicitur potest, quod syllaba brevi longaque ponderatur*. Unde à *Scharffio in Manuali Logico Lib. 1. c. 3.* oratio definitur: est *quantitas discreta, quatenus significat multitudinem secundum intervalla & mensuras dictionum*. Ipsum nomen ספר *recensionem & enumerationem* propriè significat, etsi postea accipiatur quoque de libris atque epistolis, quibus mediantibus recensio fit, juxta ejusdem *Riveri* observationem in *Genes. V.* Quem in finem *M. M. Brixianus in Arca Noë, eleganter*, inquit, *est enarratio, quasi alius alicujus rei enumeratio*. Quia verò presentibus voce fit *enarratio, absentibusque scripto, hinc satis ornate & ferè semper librum, literas, epistolamve significat, quasi diceret; quibus inest alicujus rei enumeratio vel narratio*. Conf. *Edw. Leigh. Crit. S. sub hac rad.* Et hæc significatio, ut scil. vox ספר librum denotet, prout hujus est loci, ita satis frequens est in sacris literis, sicut ex inspectione *Concordantiarum* patet, ex quibus tantum citamus monumentum *Ecclesiasticis cap. XII, 14: faciendi libros multos nullus est finis*. Intelligent autem per librum *Jehova*, (ex quo *Propheta* jubet *inquirere & legere, ut observetur veritas judiciorum Divinorum, quod scil. ne unum quidem defuerit*, dicente *B. Varenio Comm. ad h. l. p. 481.*) nonnulli cum *Grotio* ipsam *Jesaiæ* Prophetiam, sequenti modo: *Ubi tempus illud advenerit, tunc in manus sumite volumen Propheticum, & hoc caput legite*. Pertinet huc *Joh. Leusden. in Philologo Hebr. Diff. 9. §. 12*, ubi præterea mentionem facit 13. librorum in *V. T.* nominatorum, quos hodie extare negent *Pont.*, & num. 9. nostrum *Jesaiæ* locum citat. Sequuntur illi hoc in passu *R. Dav. Kimchium, qui in Comment. ad h. l.* ad verba illa: ספר יהוה , tali modo scribit: *הוה הספר הזה ille autem est liber presens Jesaiæ*. *Calvinus* mavult intelligere *Scripta Mosis vel legem DEI, que, ut ait, per excellentiam liber Domini* vocatur, ex qua *Prophetae* doctrinam suam hausserant. Addit, *DEum* revocare auditores ad legem, quia ibi sæpius asserit, se suis futurum esse auxiliatorem, & impios puniturum, ut *Lev. XXV, 3. seq. Deur. XXIX, 1. seq.*, quo ipso occurrat incredulitati auditorum, quasi dicat: *nihil adfero novi, sed tantum, que*

à Mose dicta sunt, confirmo. Et hanc sententiam, quod lex Mosis in dicto nostro intelligatur, tenuit quoque Kimchii ante adducti pater, teste ipso filio in *Comment. citato*, quando ait: **אני זר פירש** ספר השם זה ספר תורת משה *Pavens meus p. m. explicavit voces ספר יהוה per librum legis Mosis, respectu habito ad Lev. IX, 1. seq.*, ubi multa animalia nominantur. Et *Raschi librum primum Mosis* denotari scribit seq. verbis: **קראו מעל ספר בראשית** *Legite in libro Geneseos*, & respicit Rabbi ad historiam diluvii, ubi congregarunt se decreto DEI omnes creaturæ, ut arcam ingrederentur. Verum cum ex aliis quoque libris divinis judiciorum divinorum veritas observari possit, quem in finem h. l. utique provocatio ad librum Domini additur, optime *per librum illum tora Scriptura S.* tunc extans intelligitur. Placet hæc sententia B. *Qvensedio Syst. P. 1. C. IV. quest. 20. p. 218, verosimile est*, dicenti: *Prophetam non precise tantum loqui de hoc suo vaticinio, sed & de aliis S. Scripturis antiquioribus.* Pariter *Tirinus* Jesuita in *Comment. suo*, hunc locum in genere de *Scriptura S.* exponit.

Questio I.

*An certus & indubitatus יאן זשאפאן atque librorum Canonico-
rum, jure inestimabilium, extet Catalogus? R.* Quantopere æstimandus sit facer Librorum canonicorum, certo suo numero constans, thesaurus, vel exinde satis patet, quod infensissimi nominis Christiani hostes, *Judæi atque Turcæ*, dum S. Scripturæ autoritatem non in totum destruere, divina sic disponente providentia, audent, hoc ipso propriam suam religionem funditus destruunt, nugasque suas ac fabulas sponte ita prodant, ut eæ non secus ac tenebræ, accedente solis luce, dispellantur. Notum est, *Muhammedanos* non negare divinam *V. & N. Testamenti* originem, licet ea à Christianis corrupta esse fingant, qua de re videri potest *Samsonis Reise nach Persien* / cujus excerpta exhibet *Tenzel Coll. mensr. A. 95. p. 717. seqq.*, inter alia referens, quod *Persæ* quinque libros *Mosis, Psalmos, Scripta Prophetarum ac IV. Evangelistas* inter sacros suos libros numerent. Sed hoc ipso asserto *Alcorani* sui falsitatem inficii detegunt *Muhammedis* asseclæ. Nam impossibile est, tam enormem, qualem ad-
struunt,

struunt, omnium exemplarium corruptionem factam esse, tam ante *Christum*, cum ille tantum facinus non retinisset, quam post *Christum*, cum exemplaria non solum inter contrarias *Judeorum Sectas*, sed *Christianos* quoque dispersa essent, accedente maximo *Judeorum* in conservando *Codice S.*, pro quo & vitam suam amittere parati fuerunt, teste *Josepho Lib. 1. contra Apionem* studio. Itaque nihil aliud sequi potest, quam relationem *Muhammedanorum* de corruptione *codicis S.* falsam esse, atque ipsos *Muhammedanos* ad effata *Scripturae Sacrae*, quae cum figmentis *Alcorani* stare nunquam possunt, sequenda obligari. Deinde *Judeorum* quoque iniquitas per assumtum *V. Testamentum* facile ostendit potest; quia illi non solum convinci queunt ex *Scripturis*, quod *Jesus sit Christus*, *Apollinis* cujusdam *Scripturae* periti opera, *Act. XVIII, 26*; verum etiam, quod *Traditiones* ipsorum *Talmudicae*, quas verbo *DEI* praeposunt, *conf. Matth. XV, 3*, valere non possint, ob expressam *Mosis* adhortationem *Deut. IV. 2: ne addite ad verbum illud, quod ego praecipio vobis, neque detrahite de eo, ut servetis praecepta Jehovae DEI vestri, quae ego praecipio vobis.* Quis igitur non quamvis lineam, quid dicam integros tanti thesauri libros, auro cariores haberet? Neque etiam in incerto res de canonis istius pretiosissimi constitutione versatur. Exhibet nobis *sacer codex* ipsum *Librorum Canonicorum Catalogum*, haud quidem quoad numerum numerantem, veruntamen quoad numerum numeratum; quia divinarum, quam canonici libri continent, doctrinae majestas auctoritatem illorum canonicam adstruit. Et quantum ad vetus Testamentum spectat, non plures hodie sunt in Canone neque pauciores libri, quam quos *Christus* jubet scrutari in loco nostro *Johanneo*, ac *Paulus* tam *2. Tim. III, 16*, *Ἰσταν νεύς ἐστι* vocat, quam *Rom. III, 2*, *Judeis concreditos esse affirmat*, cujus dicti vi pariter clarum fit (*) non nisi eos *N. T. libros* quos vetus Ecclesia, tanquam fida *DEI* ministra, nobis conservavit incorruptos, ad Canonem pertinere; cum praeter haec *Scripta ex Seculo Apostolico* nihil ad nos sine suspitione falsitatis aut interpolationis argumentis

(*) De *N. T.* dictum *Rom. III, v. 2.* pariter valere debet; quia & nunc in *N. T.* idem *DEUS* est, qui vult *Ἰσταν νεύς* nos habere sermonem, *II. Pet. I. 19ª conf. Carpzovii Diss. Acad. n. 18.*

argumentis (vel plane incorruptum) pervenerit, (*) divina sic dispo-
nente procul dubio providentia, ut eò minus confusio quædam oriri
possit, recte observante *Calixto in Appar. Theol. p. 113. conf. B. Luthe-
rus in Prasf. Tom. I. Witteb. german.* Addam autem majoris evi-
dentia ergo testes quosdam, tam ex parte *Judeorum* quam *Christia-
norum.* Ex prioribus prodeat *Josephus*, l. c., ubi non solum dicit:
nullam dari in Scriptis Judæorum sacris discrepantiarum ac falsitatem,
neque innumerabiles esse, sed saltem *XXII. libros*, (propter numerum
scil. *XXII.* literarum ita constitutos, ut ante diximus) sed etiam addit:
post Artaxerxis tempora non reperiri libros quosdam illis *XXII.* æqui-
parandos, licet res Judæorum gestæ literis signatae reperiantur...
Ex posterioribus produco *Melitonem, Sardinianum Sec. II. Episcopum*,
qui in *Epistola ad Onesimum*, ab *Eusebio lib. IV. Hist. Eccl. c. 26. edit.*
Vales. asservata, de semet ita loquitur: *Cum in orientem profectus essem,*
& ad locum ipsum pervenissem, in quo hæc & predicata & gesta olim
fuerunt, Testamenti libros diligenter didici eorumque indicem infra
subjectum ad te misi. Recenset his propositis non nisi libros indubitato
canonicos, ex quibus tamen loc. cit. hodie tantum *XXI.* reperuntur,
omisso nempe libro *Esther*, quem *Origenes* in Catalogo suo ab *Euseb.*
L. 6. c. 25. adducto, ultimo loco nominat. Existimo autem deesse
librum *Esther* non ideo, (ut putat *Sixtus Senensis Biblioth. Lib. 1. p. 5,*
cujus mentem approbat *Cave in Scripiorum Ecclesiasticorum Historia*
Literaria p. 32;) quia tunc temporis tanquam indubitata fidei re-
ceptus non fuerit, additamenti calci appositus libri reliqui fidei litem
moverentibus: quandoquidem non est probabile, *Melitonem*, Cano-
nem Hebræorum, teste *Cano. 1. 2. c. 10. loc. Comm. ad Gerh. exeg.*
s. 203. secutum, Hebræarum rerum ignarum fuisse quia maxima diligen-
tia adhibita in ipso Oriente Veteris Testamenti libros discere gavissus
est, & hac ratione per additamenta libri *Esther* (***) in Hebræo canone

non

(*) Equidem *Clementis* ad *Corinthios* epistolam genuinam esse, post alios de-
fendit *Ittigius*. Verum hæc ipsa non sine grandilacuna. ut & defectu va-
riarum vocum reperitur.

(**) Equidem *Bellarmin.* excipit, probabile esse, quod additamenta illa ali-
quando hebraicè adfuerint, citatusque pro se *Josephum*, Sed resp.; Non-
dum sic evictum est, *Josephum* asserere, quod illa capita unquam ad cano-

nem

non occurrentia, (fatente Bellarmino Lib. II. de V. D. cap. 10.) seduci non potuit, licet eam responsonem de Athanasio, Gregorio Nazianzeno & Leontio, qui librum *Esther* quoque omittunt in *Catalogis* suis, notante eodem *Cave*, facilius concessurus sim. Arbitror potius, in *Eusebio* libratorum incuria *librum* illum esse omissum, non secus, ac in *Origenis* jam memorata *Catalogo* alio in passu contigisse apparet, ubi, licet expresse dictum esset: *sunt autem XXII. libri juxta Hebraeos hi &c.*; XXI. tamen libri tantum nominantur, omisso scilicet libro XII. *Prophetarum minorum*, quem quod non rejicerit *Origenes*, patet ex eo, quod *Canonem Hebraeorum* se recensere dicit. Quin & confectarum ab *Orig. Expositionum in XII. Prophetas* mentionem facit *Eusebius* L. VI. c. 36. Facile etiam dici posset: Librum *Esther* sub *Libris Chronicorum* vel *Esræ* simul comprehendi; nisi obstare videretur, quod *Melito* XXII. volumina recensere debeat cum *Hebraeis*, non vero tantum XXI. Sane *Athanasius* in *Synopsi sua*, cum Librum *Esther* non enumerasset, expresse addit: *Esther ad aliud quoddam Canonicum volumen pertinere, vid. Gerh. in Exeg. L. 1. §. 203. Dreier. in controv. cum Pontif. p. 18.* Quod vero liber *Nehemia* sub libro *Esræ* comprehendatur, dubio caret, cum apud alios Patres, e. g. *Origenem* l. c. ac *Athanasium* loc. cit. *Esræ primus & secundus* appareat. Unde non male observat *Dreierus* l. c. p. 25, Patres hoc in passu, ubi deficiunt, ex cæteris corrigi posse. Fundamentum enim corrigendi præbet res ipsa, *Canon scilicet Hebraicus*, apud *Judæos* pariter ac *Christianos* & nunc & olim idem. Ex recentioribus *Judæis* videri potest *Abarbenl*, §. 6, ante quaestionem hanc citatus. Quod autem *Melito* cum aliis Patribus canonem tantum ex *Judeorum* sententia afferat, ut solent objicere *Pontificii*, falsum est, cum ex ipsius *Melitonis* verbis constet, cum canonem hunc non recensere modo, sed & approbare; etsi in ordine recensitionis magna sit differentia inter ipsos Patres. *Vid. H. Vales. Annor. ad Euf. L. VI, c. 25.* Quod jam ad eos, qui verum *Canonem falsis* additionibus augere conati sunt, *Pontificios* indigito, spectat, illis non fatis fuit hoc modo peccare; quando

F

nem pertinuerint. Et potius fidendum est *Hieronimo*, ea in *Hebræo* haberi, neganti. *vid. Gerh. Exeg. p. 103.* Quis enim crederet, concessurum fuisse *DEum*, ut textus originalis interiret?

quando ex ipso, quem pro nobis citavimus, *Melitonis Catalogo* asserunt, quod *Sapientia Liber* inter Canonicos recensetur: sed etiam nonnulli eorum *Lutheranos* in societatem criminis pertrahere conati sunt. *Fratres Walenburgii* enim *Op. T. 1. p. 696.* accusare nosmet haud sunt veriti, acsi epistolam *Pauli ad Laodicenos*, quæ spuria utique est, inter *Canonicos* recensuerimus, idque in *Edit. Bibliorum A. 1529. & 1534.* Ast utraque assertio falsitatis facile convinci potest. Nam quoad primum; *Eusebius H. E. Lib. IV. c. 22.* refert: quod non solum *Hegesippus*, sed etiam *Irenæus & omnes antiqui, Proverbia Salomonis* vocare soleant *Sapientiam*. Cum itaque *Proverbiis Salomonis à Melitone* addatur ἡ σοφία, *B. Gerb. in Exeg. §. 213.* ait, per appositionem has duas voces conjungi, intelligendo ipsa *proverbia per Sapientiam*, ex communi tunc temporis vocis usu. Imo facillorem adhuc nodum illum solvendi rationem ostendit ex *Pontificis H. Valesii* in *Annot. ad istum Eusebii locum p. 125*, ubi ex fide veterum codicum ita restituit *Eusebii* textum: *Ἡ σοφία ἡ ἡμετέρι σοφία*, quam lectionem confirmari ait à *Ruffino*, ita recte vertente: *Proverbia, quæ & sapientia* scilicet dici solent. Quoad alterum; *Walenburgii* adeo errarunt, ut *Lutheranis* adscripserint tales *Bibliorum* editiones, quæ & locis *Papisticis* impressæ sunt, & versiones continent *Papisticas*, conf. *Tenz. colloq. monstr. A. 92, p. 664.* Interim si hodie viverent *Walenburgii*, *DNN. Petersenii & Arnoldi* procul dubio consensum quoad librum *Sapientie* allegaturi essent; quorum alterum ex hoc quoque puncto, quod librum memoratum *Canonicis* æquiperet, nuperrime accusavit *Autor der allerunterthänigsten Adresse p. 761*, alterum eandem ob causam peculiari *Diss.*, cui tit.: *quod liber Sapientie & Ecclesiasticus pro Canonicis non sint habendi*, refutavit summè *Rev. Dn. D. Wernsdorff*. Interim quod genuinis *Lutheranis* professorum *Chiliasarum* ac *Novatorum* assertiones objici non possint, facile constat. Sed latiore *Lutheranorum* defensionem alii, *D. J.*, refero occasione.

Quæstio II.

Ex quam intentione divisio in legem, Prophetas & Hagiographa a Judæis adhibeatur, & an illa hac ratione approbari queat? Resp. Antiquam illam *Doctorem suorum* divisionem, quam non tantum *Lightfootus*, ut paulo ante vidimus, ad *Christi tempora* refert,

fert, sed Judæorum quoque nonnulli *Efræ* tribuere haud verentur; tanti æstimat cum sociis suis *Abarbenel*, (cui, sicut magnum ingenium, ita & suorum in falsitate confirmationem, merito adscribunt *Act. Erud. Lips.* in recensione *Commentarii illius in Propb. post*;) ut divisionem Christianorum, cujus fecerat mentionem, magno supercilio præ illa contemnat. Verba ejus, quæ reperiuntur in *Præf. Comm. in Jos.*, mentemque *Judeorum* explicant, sunt sequentia;

צדקו דכרי חכמינו וְלֹא כַמָּה שֶׁהִגְדִּילוּ מִדְּרַגָּה חֲשַׁע אִשֶּׁר
נַעֲשִׂי סִפְרֵי הַקֹּדֶשׁ לְשֵׁשׁ מִדְּרַגּוֹת וּמִצָּרִים חֲלֻקוֹ סִפְרֵי
הַקֹּדֶשׁ לְשֵׁשׁ חֲלֻקִים תּוֹרַת נְבִיאִים וְכַתּוּבִים

Melior est Sapientum nostrorum p. m. sententia, qui tres gradus influentia, quæ libri Sacri sunt perscripti, agnoverunt, & ratione illorum dividerunt Libros sacros in tres partes, Legem, Prophetas & Hagiographa. In illis verbis & divisio continetur; & ratio simul divisionis, digna, quam *Judeus* non *Efræ* aut *Prophetis*, sed suis *Sapientibus* adscribat. Existimat nempe *Rabbi* ille, vanâ scientia inflatus, quod *Scriptis Mosaicis* primus locus sit assignandus ob eminentiorem influxus modum, quem *DEus* in scriptionem illorum habuerit, quam librorum propheticorum, sicut & *Prophetarum* notio præstantiorem involvat influxum, quam *Hagiographorum*. Audiamus ea de re verba ipsius ante citati *Abarbanelis*. Cum, inquit, *DEus* locutus est ad eum (*Mosen*) verba, quæ *Moses* legi inferere debebat, & *historiis* & *præceptis*, ut eo ipso modo verba illa scribenda essent, quo ex ore *DEI* provenerunt, fieri aliter nequibat, quin *Mos* voce sensibili revelaret, ut easdem dictiones & verba ipsa lingua, quæ excepit auribus suis, libro legis inscriberet, perinde ac is, qui ex libro aliquid transfert; quæ verba ex *B. Erischmuthi* versione recensuimus, qui ipsa *Rabbinica* simul exhibet in cit. *Dissert. de S. Scripture divisione* C. 1. §. 13. Quomodo autem ob illam verborum omnium *Mosi* factam dictationem *Judæi* reliquis *Prophetis* *Mosen* præponant, clarum fit ex verbis *R. Menasse Ben Israel Problem. 6. de Creatione*, ibidem §. 14. citati, quæ ita sonant: *Propterea* *Mosis* per omnia tanto dignior præstantiorque fuit caterorum omnium *Prophetarum* prophetia, quod his -- tantummodo sensus, sive res prophetia comprehensa, revelabatur: istam autem rem sive sensum

senſum propriis ſuis verbis populo enarrabant, --- At verò Moſi non tantum res prophetica revelabatur, ſed ſimul etiam propria, quibus efferenda erat, verba. Imò R. Albo, ibid. §. 28. allegatus, non ſine blaſphemia dicit, ex verbis DEI Num. XII. 8. ſequi: omnes reliquos Prophetas præter Moſen locutos eſſe per anigmata obſcura & viſiones minus veraces. Atque idè, pergit, ita ſunt explicandi, ut verbis Moſis conſentiant, & ſubinde Prophetæ minoris verba ita interpre- tanda ſunt, ut conſentiant cum verbis majoris Prophetæ. Exempli loco affert dictum Jeſ. VI, 1, ubi dicitur: Vidi Dominum ſedentem, eoqve collato cum eſſato Moſis Exod. XXXIII, 26: non videbit me homo & vivet, poſt pauca interjeſta, poſtquam, ait, id nos minimè later, Moſen omnium Prophetarum eſſe Principem, --- cognoſci- mus, verba Moſis literaliter haud dubiè eſſe vera, Eſaia verò, quia eò minor eſt, minus vera, & quod minor eſſet, eum dixiſſe: vidi Dominum. Nempe ſibi perſuaſit, ſe Dominum videre, quòd tamen non ita erat. Tanto cum vilipendio reliquorum Prophetarum Mo- ſen extollunt Judei. Nunc addam verba quædam Abarbenelis, l. c. C. II. §. 2, exhibita, ex quibus Prophetarum præſcriptis hagiogra- phis præſtantiam cognoſcere licet. Ita ergo loquitur: eos libros vo- cant כְּתוּבֵי נְבִיאִים ad diſtinguendum eos ab hagiographis, & ad oſten- dendum, Auſtores illorum fuiſſe Prophetas: illi enim, qui hagiogra- pha ſcripſerunt, non fuerunt Prophetæ, ſed duntaxat per Spiritum S. locuti ſunt. Et paulo poſt pergit: Libros per Spiritum S. loquen- tium vocarunt כְּתוּבֵי גְדוּלָּה, --- ut gradus illorum ſignificetur, & quo- nam influxu ſint conſcripti, q. d. non illum gradum in eo conſiſtere, ut videant formas propheticas, neg., ut audiant verba Dei vivi, ſed, cum ſint in illo gradu, qui קְדוּתָּהּ רוּחַ appellatur, & ut Doſtor perplexo- rum loquitur c. 45. part. 2, aliquid divinum eſt, quod virum comi- tatur, diſponit & excitat, ut loquatur aut ſcribat hymnos, lauda- tiones, aut verba ſapientiæ, modo admirando. Imo cæcus iſte Abar- benel, licet cum Maimonide ſuo non conſentiat in eo, quod Daniel, quem inter hagiographa Judei referunt, improprie tantum Prophetæ vocari queat, & palpum nobis obtrudere contendat, ac ſi veteres He- braei Danieli dignitatem propheticam non demant, neqve illum con- temtus cauſa eo in loco, ubi reperitur, collocent (vid. l. c. §. 10. uſqve 17.) ma-

17.) malitiam tamen suam prodit, dum *Danielem* statuit inter hagiographa referri *secundum modum descriptionis*, quoniam Propheta DEI mandato & instinctu scripserunt, non autem *Daniel*. Verba ejus sunt sequentia: *Ecce Daniel se ipsum excitavit, ut scriberet per Spiritum S. -- atque idcirco Liber hic est ex numero Hagiographorum, non Prophetarum, qui scripti sunt & facti mandato DEI secundum Prophetia cognitionem, -- & Daniel locutus est per Spiritum S. in componendo & scribendo hoc Libro.* Attende vero, quisquis es, qualem comediam, vel si mavis, tragœdiam circa Danielem conficiant Judæi, ad salvandas præconceptas opiniones suas! *Forsan*, inquit ex mente *Maimonidis Abarbenel*, (vid. l. c. §. 25.) ab initio loquebatur *Daniel* per Spiritum S., & demum proecta etate Prophetia particeps, vidit visiones Divinas; postmodum verò ab eo iterum est ablata, & ille, priori gradui relictus, per Spiritum S. est locutus, & per eum librum suum scripsit.

Atque hæc de *Judæorum* sententia, adductis ipsorum verbis, proferre ad informationem eorum, qui in his rebus minus versati sunt, volui, recordatus, quantopere olim miratus sum, cum *Judæus* quidam ad objectum pro Deitate Christi adstruenda locum *Psalms. 2. v. 7.* sequentibus aliis effugiis, reponeret: quod si hæc apud *Mosen* extarent, semet argumentationem magis æstimaturum esse. Putabat nimirum, ejusmodi *Hagiographorum* verbis, quæ non à DEO inspirante profuissent, semet ad credendum tantum articulum moveri non posse. Huc pertinet, quod tam abjecte de *Psalms* libro & *Salomoneis* scriptis sentiat *Moses* ille *Maimon*, cujus à *Mose* Legislatore similem non extitisse tradunt *Judæi*, ut prærogativa libri *Psalms*, quem *David* composuit, non sit major, quam poemata & orationes elegantes & preces, quas conscripsere *R. Salomo filius Gabriellis*, & *R. Juda Levita*, & *R. Abraham*, & *R. Mose filius Esrae*, item, ut *Salomonis* prærogativa apud ipsum instar *Aristotelis* aliorumque sapientum sit, qui non nisi secundum magis & minus differant, asserente *Abarbanelle* apud *Frischm. loc. cit. §. 23.* Deploranda sanè hæc est magis, quam refutanda *Judæorum* cœcitas! Non negamus quidem, privilegia quædam *Mosis* dari, ab ipso DEO indicata *Num. XII, 6, 7, 8.* sequens modo: *Si est Propheta ex vobis, per visionem me ipsum Jehovah no-*

tum facio ei, aut per somnium alloquor eum: Non sic servus meus Moſche; qui eſt in tota domo mea fidelis. In os alloquor eum, adeo ut ſpeciem ſimilitudinemque Jehovæ intueatur, ac non per enigmata. Ex quibus verbis, clariffimè elucet, familiaritatem DEI cum Moſe multò excellentiorem fuiſſe, quam cum aliis Prophetis, qui in tanto merito habetur honore, ut communi nomine appelletur *oceanus Prophetarum*. In defectu ſanè peccat *Johannes Clericus*, qui in *Judiciis Theol. Hollandorum ſuper Hiſtoria Critica Simonis, titulum conſummati Legislatoris Moſi* non adeo convenire, neque cum pro magni animi magnæque ſapientiæ viro habendum eſſe, cenſet, tortis eò quibusdam S. Scripturæ locis; cujus inconditam opinionem caſtigatam reperimus ab *Hermanno Wiſſio Miſcell. Sacr. Lib. 1. C. 7. p. 44. ſeqq.* Verum Judæi in privilegiis Moſis commendandis nimis excedunt, quando, conſtitutis tribus Prophetiæ modis, quos vocant *סדרות* gradus, ſeu *סניני* ſpecies, Prophetiæ, prout ſcilicet aliquid percipitur à Prophetis vel 1. per intellectum, vel 2. per imaginationem, & formas phantaſiæ oblatas, vel 3. per vocem auditam; primum modum ſoli Moſi tribuunt, vid. *Abarb. in Dan. p. 18. apud Friſchm. l. c. §. 9.* Sed non poſſunt probare Judæi, quod aliis quoque Prophetis, e. g. *Davidi*, qui 2. *Sam. XXIII, 2. 3.* de ſemet aſſerit: *Spiritus Jehovæ locutus eſt in me & ſermo ejus per linguam meam; dixit Deus Iſraëlis, mihi locuta eſt rupes Iſraëlis*, intellectualis rerum apprehenſio non convenerit. Nam in dicto, *Num. XII, 6.* Deus tantum de iis loquitur, qui tum temporis Prophetiæ obtinere poterant. Unde non ſequitur, omnium poſteriorum hominum Prophetiæ tantum ad viſiones ecſtaticas atque ſomnia reſtringendas eſſe, excluſa ea, quæ per mentis à DEO immediate factam illuſtrationem ſit, revelatione. Uteriorem dicti illius explicationem petere licet ex *Wiſſio l. c. p. 41. ſeqq.*, cui addatur *Friſchmuth, l. c. Cap. 1. §. 20, 21. Cap. 2. §. 22.*, qui etiam varia Judæorum de prærogativa Moſis eſſata aſſert *cap. 1. §. 6. ſeqq.*, ad quem lectorem remitto. Unicum tantum addam *Abarbenelis* locum, in quo ille, poſtquam de ſapientia Salomonis dixerat: *aſtimatio, ait, gradus Prophetiæ & excellentiæ ejus non eſt ſecundum res iſtas* (e. g. multitudinem reprehenſionis, prædictionem futurorum, & patratiorem miraculorum, de quibus ante ſermo fuerat) *ſed ſecundum intimiorem*

miorem conjunctionem cum DEO, & majus donum spiritus in influxu,
 & secundum paucitatem intermediorum in influxu inter Deum bene-
 dictum & Prophetam. Et quia fuit prophetia Moysi à DEO benedicto
 absque ullo intermedio, s. spiritus alicujus s. potentie alicujus corpo-
 ralis, fuit gradus prophetie ejus major omnibus, prout testatur Scri-
 ptura (Deut. XXXIV, 10.) non surrexit Propheta amplius in Israël
 par Moysi, quem nosset Dominus à facie ad faciem. Et hoc est, quod
 interpretantur Rabbinici pie memorie, quando dicunt: quod vaticinatus
 sit per speculum lucidum. Verba Rabbinica legi possunt in *Comm.*
Abarb. ad 1. Reg. c. III. fol. 211. Col. 1. ed. Lips. Ast quantacumque
 fuerint Moysi privilegia, ad ea tamen nullo modo pertinet, quod om-
 nes reliqui Prophetæ per Angelum edocti fuerint, (quandoquidem
 id probari haud potest) non verò Moyses. Inprimis verò notandum,
 quod ratione descriptionis nulla unquam Pentateuchi præ reliquis scri-
 ptis divinis prærogativa ostendi possit. Quæ enim solida ratio esset,
 statuendi, quod soli Moysi, non aliis simul scriptoribus sacris, & res
 & verba sint inspirata. Nam ratio illa, quam ante citatus *Menasse*
Ben Israel affert: quod Moyses, revelationes sibi factas narrans, lo-
 quatur de semet ut tertia persona, e. g. & dixit Dominus Moysi; cum
 alii Prophetæ contra hac loquendi formula utantur: dixit Dominus
 mihi, nimis frivola est: cum contraria utriusque exempla occurrant,
 nempe Deut. 2. v. 17. 31. & Jer. VII, 3. Jer. VII, 1. Id interim negare
 nequeo, & maximam fore Pentateuchi præ Prophetis autoritatem, si hi
 verba, non æque ac Moyses, ex immediata inspiratione habuissent,
 secus ac existimat *Clariss. Frischm.* l. c. c. 1. §. 15.; quia maximum ve-
 ritati patrocinium accedit ex ipsis verbis res exprimentibus, quæ sane
 à nemine mortalium tam emphatica ac sufficientia expectari possunt,
 (etsi verbis humanis nullus inesse error statuatur) quam ab ipso sapi-
 entissimo pariter ac omniscio Numine. Conf. verba huc pertinentia
 magni *Calovii* aliaque in *dissensu Jen. ab Elebor. num. X.* Deinde
 perversissimum est, quod *Judei Hagiographorum* autoritatem tanto-
 pere deprimant, minorem iis influxus Divini gradum, quam Prophe-
 tis, quos vocant, tribuendo. Sic nulla apparet causa, quare scriptor
libri Judicium Propheta fuisse statuatur, non autem *libri Chronicorum*.
 Porro, unde probari potest, quod *Daniel*, qui, ut *Abarbenel* contra
 Maimo-

Maimonidem recte probavit, nulli Prophetarum fuit secundus, cui Angelus tanti momenti res annuntiavit Dan. VIII, 16, cui jussum Divinum factum est: obsigna hunc librum ad tempus determinatum usque, C. XII, 4; non ex divino jussu scripserit, & non eadem prerogativa in scribendo gavisus sit, qua reliqui Prophetæ. Id sane perquam absurdum est, quod Judæi ex propria autoritate inter scripta Prophetica & per Spiritum S. consignata, tantum ratione influxus discrimen constituere audeant; cum in primis in Psalmorum libro tot de Messia ejusque Ecclesia vaticinia occurrant, conf. Act. I, 16. II. v. 30. Matth. XXVII, 35, & Spiritus Sancti afflatus omnibus sacris scriptoribus communis sit, sicut ipse Abarbenel fatetur Comm. in Dan. p. 19, (ad quem locum provocat quoque Frischmuth. Cap. 2. §. 27.) Spiritum S. quandoque dici de perfecta Prophetia, quorum citat loca Num. XI, 26. ubi dicitur de Eldad & Medad, quod super eos resederit spiritus & prophetarint in castris, coll. v. 17. & 29. item 1. Sam. XIX, 23. Ezech. XXXVII, 1. Apage igitur tantas Judæorum ineptias tantamque malitiam!

Questio III.

An forte nomine τῶν ἑραφῶν alia etiam scripta, quam que in sacro Codice continentur, nempe libri Judeorum mystici, intelligantur? R. Judæi, cum vera mysteria, in S. literis V. T. tradita, agnoscere nolint, eò devenerunt, ut fontem sibi mysteriorum novum fecerint; sed talem, qui aquam salutis veram non continet, quam appellant Kabbalam, h. e. acceptionem seu doctrinam oretenus acceptam, per quam h. l. non intelligitur lex oralis in Talmude comprehensa, sed scientia arcana mysticè ac enigmaticè quodammodo proposita, de rebus divinis, angelicis, theologis, celestibus & metaphisicis, de angelis & spiritibus, miris Symbolis & arcanis docendi modis involuta, quam Job. Picus Mirandula Comes, Job. Capnio seu Reuchlinus, Archangelus de Burgo Italus, aliique ex bona parte revelare aggressi sunt, dicente Buxtorffio in Lex. Chald. Talm. p. 1953. () Non agemus autem hac vice de Cabbala practica, qua morbos curari*

(*) B. Carpzovius introd. in Theol. Jud. pag. 30, sequens de Cabbala format judicium: *Opus Mercaba transit in nugas Cabbalisticas ... Sed ista tamen,*

curari aliosque miraculosos effectus produci posse existimant, & quorum pertinet usus *Schembamporasch*, nomine suo notissimi; sed *theoretica*, s. talis, quæ in contemplatione subsistit. Eam igitur tanti æstimant cœci mortales, ut in *Talmude* asserere non vereantur: **כברי קבלה כברי תורה** *Verba Kabale equiparantur verbis legis*. Cumque nonnulli *Kabbalam Esrâ* antiquiorem faciant, quidam non, *Picus Mirandula* ante citatus sententias has ita conciliari posse existimat, ut dicatur: *Cabbalam antea* quidem *notam* fuisse, sed *literis* demum *Esrâ* tempore esse *mandatam*, ac in *LXX*, illa volumina relata, quorum mentio fit 4. *Esr. XIV, 46*. Judicium *Pici* illius in *Apol. p. 82*. apud *Job. Heur. Hottingerum in thes. Philol. L. 1. c. 3. Sect. V. p. 439*. sequens est: *Vidi in illis* (libris) (*DEUS est testis*) religionem non tam *Mosaicam*, quam *Christianam*; *ibi Trinitatis mysterium*, *ibi verbi incarnatio*, *ibi Messie divinitas*, *ibi de peccato originali*, *de illius per Christum expiatione*, *de celesti Hierusalem*, *de casu demonum*, *de ordinibus Angelorum*, *de purgatoriis*, *de inferorum panis*: eadem legi, quæ apud *Augustinum* & *Dionysium*, apud *Hieronymum* & *Augustinum* quotidiè legimus. In his vero, quæ spectant ad *Philosophiam*, *Pythagoram* prorsus audias & *Platonem*? Eandem laudem *Kabbale* recentius tribuit *Rittangelius in der hochfeyerlichen Solennität* pag. 246, seq., citatus a *Lundio alten Jüd. Heiligth. lib. IV. cap. X. p. 777*, qui tamen, quod *Cabbalæ* laus illa convenire nequeat, satis determinare non fuit ausus. Interim, quod ad scopum nostrum spectat, si libros *Cabbalisticos* tanti momenti esse existimant eorum basiatores, juxta illos absurdum non est, sed potius maximè probabile: *Christum* in loco nostro *Johanneo* ad libros illos auditores suos remisisse; quos etiam, licet rari fuerint, si voluisset, ad omnium utilitatem potuisset per *Apostolos* suos publici usus facere. Imo si rectè memini, prælaudatus *Dn. D. Ittigius in Præfatione Bibl. in folio* ante *IV*. circiter annos edita, quam pro me-

G

rito

tamen, ut in istis vera *Orthodoxias* reliqua subinde se prodant. Et porro: sicque successu temporis oblivione deleta est penitus *Theologia* ista, donec *R. Akiba* è tenebris in lucem æternam protraxerit, non, qualis illa ante tempore florentis *Judaorum* ecclesia fuerat; sed qualis hodie in libris *Sohar*, *Bahir* aliisque id genus libris *Cabbal.* habetur *abstrusa*, *obscura* multisque *superstitionibus* & *nugis*; & *pene* dixerim *incarnamentis* *referta*.

rito laudat im Sendschreiben / quod conjungitur der Christlichen
 Pieder. Predigt modo edita, celeberr. Lubecensium Praesul. Dn. D.
 Görzius, quamque tunc temporis perlegi, sed hic loci iterum videre
 nondum potui, aliquem ex Anglis refutat, falsæ illius sententiæ Pa-
 tronum. Verum facili negotio nubecula falsitatis transit, modo con-
 siderentur, quæ Hottingerus (*) in thesauro phil. affert, cujus hic
 verba quædam adscribam. Certè, inquit p. 443, *universa N. T. re-
 clamat historia. Ubi umbra, ubi apex, ubi conjectura doctrina hu-
 jus Cabbalistica?* (de mysteriis veræ fidei agentis?) Pharisei, penes
 quos clavis erat scientiæ, quique traditiones Majorum suorum inde-
 fide studio propagarunt, nulla doctrina hujus Kabbalistica vestigia
 nobis ostendunt. Paulus *dux Bésægeu* Judæorum secutus hæresin,
 & ad pedes Gamalielis, viri in omni disciplina Hebraica politissimi
 educatus, tum demum *Deodidax* ☉ veram didicit Kabbalam, cum
 suam dedit. (**). Quin etiam Kabbalæ illius falsitas apparet ex
 falsis dogmatibus, quæ in ea, fatente Pico, continentur, e. g. de pur-
 gatorio, quorsum quoque pertinet nimium Philosophiæ Platonice æ-
 stimum; & liber IV. *Esdra* indignus est, qui audiatur. Neque ob-
 stat, quòd quædam mysteria videantur in ipsis libris cabbalisticis
 contineri; quia omnia ibi contenta aded sunt, ambiguaatque flexilo-
 qua, quòd quodammodo apparet ex Judæorum, Kabbalam amantium, in
 oppu-

(*) Celeberrimus Wagenfeil in tract. de telis igneis sathana 43. scribit: in-
 esse Talmudicis & *Tôv Medraschim Rhapsodiis*, multa dicta, ab iis
 Rabbis, qui aut Christum, aut illius discipulos sectati sunt, ac ca-
 lessem veritatem, quam illi profitebantur, ad miserunt, christiane prolata;
 quæ deinde istorum operum consarcinatores, ignari, quid in recessu ha-
 berent, ceteris diversis generis aliorum effatis permiscuerint. Conferatur
 etiam Carpzov, introduct. p. 33.

(**) H. C. Agrippa in epist. apologetica contra Colinum fatetur, libros de oc.ulta
 Phil. ad Defensionem Cabbala scriptos esse, & simul ipse addit: *facere
 multa in illo libro nostro tractari, quæ cum pietate. & S. scripturis non
 coherant. Quæ de revideri possunt Unschuld. Nachr. 1708. p. 398. 399.*
 Verum ex ipso libro de vanitate scient. Huc spectantiam hauriri possunt.
 Nam. in c. 47. de Cabbala, quòd eam artem multo labore atque ando ser-
 vatus sit, fatetur, & porro c. 48. cum ageret de pralligiis, in libris de
 oc.ulta Phil. multa contineri non probanda, fatetur, Conf. etiam prefat.,
 editioni librorum horum in fol. præfixam,

oppugnandis Christianæ fidei dogmatibus pertinacia,) ut nihil solidè exinde haberi possit. Quin & derogat tanta *Kabbale* laus debito Scripturæ V. T., cujus in dando de Salvatore testimonio claritatem jam antea paucis ostendi, æstimio. Inde *Job, Leusden. in Philologo Hebræo* Diff. 26. §. 15. p. 324, nullo, inquit, modo est verosimile, vel *Mosen, vel Ezram, vel alios Prophetas harum nugarum esse primos vel inventores vel propagatores. Absit à talibus doctis & piis viris, quod S. Scripturam vel ita pessime in multis explicassent, vel ejus sensum ita torsissent.* Ast longè aliter recentissimè judicavit *Famiger. Autor Observ. Halensis de Cabbala Tom. I.* (*) Is enim, postquam obs. 1. §. 6. duplicem dixerat esse *Kabbalam, symbolicam s. literalem & dogmaticam s. realem, quæ iterum, juxta §. 9, sit vel historica, vel philosophica, vel theologica: ad ultimam spectare dicit doctrinam de X, Sefirotib, quam, §. 1., regni divini economiam, que summa est veteris Theologiæ Judaicæ, admirabilem utique & longè sapientissimam, exhibere, ait, cumque Thomas Burnetus, obs. 16. §. 2. adductus, doctrinam Sefiroticam rejiciat, eamque nihil præ se ferre singulare aut eximium, & ob maximam obscuritatem & confusionem usæ destitui, dicat; Observator §. 3. contrarium ostendere conatur, asserens, quod per supremas tres numerationes Sefiroticas personæ divinæ intelligendæ sint, & per 7. reliqvas attributa divina, in regno gratiæ maxime conspicua. Cumque porro idem §. 4. ex Burneto recensuisset 18. illa cognomina & subalternas --- notiones primi ex X. Sefirotib, quibus adductis Burnet, ille ostendere annititur: *אנוח* esse, que *Judei hic profiteantur & pro magnis mysteriis vendunt, (inter quas notiones est num. 2. lux, num. 18. caput album, num. 3. color niger, num. 2. causa causarum, n. 16. nihil, quæ sibi planè repugnare videntur:)* illa omnia ita explicat, ut commodum dare sensum queant. Quinimo, licet §. 11, quod DEUS intelligatur à Kabbalists*

G 2

(*) Autor observ. filius est D. *Buddaus* hodie jenæ degens. Is, t. t. scandalosarum observationum Hal. latinarum *Hale* erat Condirector, teste *Thomasio* in præf. der kleinen teutschen Schriften. De controversiis, quæ ipsi ob periculosa principia cum sinceris Theologis, ut D. *Loschero*, D. *Wernsdorff*, Prof. *Edzardi* aliisque intercederunt, & speciatim de iis, quæ ad *Cabbalam* spectant, in compendio legi possunt. *Unsch. Nachr. 4. 1709. p. 49. seq.*

balistis per קרמן ארן f. Adamum primum defendat; non obflare tamen ait §. 14, quod hic ipse vocetur etiam creatura. Verum istis recte perpensis, quis non assentietur Burneto. ib. §. 7. adducto, quando is ad primam קוֹן Sephiroth, *ecquisnam*, ait, *hinc instructor est à doctrina primi Sephiroth? aut certior factus, quid negat, quid affirmat, quid in se continet? vera sint an falsa, qua nos docet, aut docere videtur.* Nimirum eadem libertate, quâ Observator ille juxta suum beneplacitum voces has explicat, & S. S. Trinitatem in primis 3. Sephiroth quærit, aliis licebit aliam & diversissimam adhibere explicationem. Quis ergo doctrinæ illius datur usus? Non enim juvat in gratiam Judæorum legere & rimari Kabbalæ mysteria, quia illi longè aliter ea, quam nobis placet Christianis, explicant! Neque juvabit distingvere (ut facit Obs. §. 9. & 10.) inter *Cabbalam recentiorems. impuram & veterem. s. puram.* Quis enim in hac controversia judex erit, an scilicet Christianus, an v. Judæus, rectè obscuram veterum illorum mentem explicet, quos Judæus suos Proavos nominat & in fide antecessores. Annon ipse Observator fatetur obs. 16, §. 11? etiam antiquissimos, qui extant, *libros Cabbalisticos, non puram, sed corruptam Cabbalam exhibere, & claris verbis ibidem ait: veritatis cultor indefessus hoc sibi datum credit, ut prava à bonis, vera à falsis, discernat, & vera Cabbala vestigia ubique detegat. Quod felici successu illi demum suscipiunt, qui Cabbalistarum placita cum vestigiis hujus doctrinæ in Scriptura S. occurrentibus diligenter contendunt. Quam viam qui non ingrediuntur, illi vix errores ac precipitia evitabunt.* Quomodo ergo tuæ explicationi credet Judæus, & quæ tibi non placeant, rejiciet? Neque etiam talia legere opus est in gratiam Christianorum, ut consensum videamus Kabbalæ Judæorum cum veritate. Nam, cum omnia innitantur conjecturis, quænam adest certitudo? (*) cum mala sint intermixta bonis in omnibus libris Cabbalistarum, quid obtinebitur sani, nisi ipsa Scriptura viam ostendat? Quicquid igitur sit de usu aliquali, ad indefessum scrutatorem obscuritatum earum

(*) Ita Wachterus, *Cabbalista* ac Fanaticus pessimus, in *elucidario Cabbalæ*, p. 33, eos errare, ait, qui tres priores Sephiroth ad SS. Trinitatem referunt, cum juxta ipsum, ad mundum se essent, D. Budæum itaque refutat, sed prioribus deditus opinionibus, secus se res habet cum scriptura l.; quam hostes pervertere quærant. sed frustra, ob claritatem sensus. 2. Pet. 1, 19. seqq

rum edundanter, (** non nisi otiosis tamen ingeniis commendari labor iste poterit; cum satis habeamus lucis ad fidem & vitam in ipsis Scripturis sacris, & in ejus meditatione tempus *die ac nocte* collocari queat longè utilius. Quis vero sanus, hisce positis, Salvatorem nostrum ad scripta ejusmodi mystica, etsi quædam extiterint, provocasse, affirmare potest? Neque etiam *alibi* probavit Observator, prout gloriatur, Christum ac Apostolos Cabbala, tali modo, ut vocem ipse sumit, accepta, ulos esse. Qua de re quædam dicentur c. IV.

CAP. III.

De Scrutandi actu.

S. I.

Actus scrutandi τὸς ἡραφῆς, insinuat a Salvatore voce ἐρευνᾶτε; quæ vox, ut iis, qui Græcæ linguæ non plane rudes sunt, facile constat, tam *indicativi* quam *imperativi* modi esse potest; indeque, sicut in æquivocis fieri solet, explicatio ex contextu atque circumstantiis petenda venit. Non negandum equidem, modo rationes statim insequent, quas ante sect. I. §. 4. adduximus, considerentur, nempe: quod *vita aeterna in Scripturis habeatur, ex-que de Christo testentur*; non adeo multum interesse: an vox ἐρευνᾶτε *indicativè*, an *imperativè*, explicetur. Imò B. Prücknerus *Vind. ad h. l.*, (quem procul dubio intelligit *Misander in Delit. Bibl. ad h. l.* dum per vitium typographicum ad *Brücknerum* provocat) p. 600. b., *Scrutamini*, inquit, *imperando an indicando sumatur, haud pili hic interest. Nam tota vis argumenti nostri in his est: illæ testantur de me. Prücknerum* sequitur B. Qvensted. *Syst. P. I. p. 229.* Nec minus B. Seb. Schmidius *Coll. Bibl. post. Loc. I. §. 4.* dicit, *quod non plane pervertatur sensus & usus loci, si in Indicativo legatur.* Sane, si adesset *indicativè*, sequenti modo: *legitis Scripturas, & illæ testantur de me*; in hac oratione Christi, in qua ille personam suam ex S. Scripturis, ut ita loquar, legitimabat, adesset legendi *præceptum*; etsi non explicite per apertum imperativum, tamen *implicitè* propter adjunctam

G 3

rationem

(**) B. Carpzov, *introd. in Theol. Jud.* p. 30. &c.

rationem: dum scilicet volebat, ut Judæi legentes id crederent, quod Scriptura de semet testatur. Declarabo hoc simili exemplo. Si de re aliqua, cujus mentionem fecit *Imhof.*, ad domum Principis cujusdam pertinente; quæstio sit, sciatque Princeps, virum, quocum loquitur, *Imhofium* diligenter legere, ac dicat: legis *Imhofium*, & ille de rebus meis scripsit; quis tunc dubitaret: velle Principem, ut alter *Imhofium* legat; æque ac si dixisset: Lege *Imhofium*, ille enim ea, de quibus loquimur, exhibet.

§. II. Interim nullo modo relinquendus est *Imperativus*, qui, si auctoritatem desideras, tot tantaque veterum Ecclesiæ *Patrum* testimonia habet, ut non opus sit ex meis, aut cujusdam nostræ Ecclesiæ *Viri*, verbis illud cognoscere; verum audire hac de re possimus *Jesuitam* magni nominis, ingenuum veritatis confessorem, *Maldonatus enim ad h. l.*, omnes, inquit, opinor, præter *Cyrillum* graves *Autores*, imperantis modo dictum putant. Ex *Pontificiis* ante *B. Lutheri* reformationem *Abbatibus* illi, qui *Carolo V.* in baptisinate doni loco *Biblia S.* obtulerunt, inscriptionem eis addiderunt ex loco nostro: *Scrutamini Scripturas*, vid. *Christ. Matthie Theatr. Hist. p. 1034.* quam non bene aliter, quam imperativè, accipere licebit. Verum apud illos non opus est subsistere. Licet enim ex *Pontificiis* plurimi, ut in desperatæ suæ causæ aliquale subsidium sacræ scripturæ, tanquam illi libro, qui præteritas tempestates & turbines concitavit, (ceu loquuntur de Reformationis negotio *Episcopi, Bononiæ* anno 1553. congregati, in *Consilio* suo, adversus *Bibliorum* lectionem *Papæ* suo *Julio III.* dato ac à *Vergerio* edito, conf. *B. Alberti Interesse Rel. Christ. art. 1. th. 7. §. 6.*) aliquid detrahere queant, unum *Cyrillum*, cui alias non tantum tribuunt, hic sequi malint, quam integrum *Patrum* chorum; qualia subdole Ecclesiæ *Romanæ* erga *Patres* reverentiæ plurima specimina proposuit in *Tractatu*, sub hoc titulo edito, *Jac. Laurentius*: tanta tamen est veritatis vis, ut etiam post exortam reformationis lucem *Emserus* ac *Dietenbergerus* in *Versionibus* suis *Germanicis* *Imperativum* retineant, ut & *Corn. à Lapide* in *Comm. ad h. l.*, aliique. *Nostrates*, *B. Lutherum* secuti, *Imperativum* communiter recipiunt, quod etiam faciunt ex *Calvinianis Tigurini, Belgæ & alii.* Accedit huc non contemnendum illud, quod *Syrus* interpres veritati

h. l.

h. l. præbet, testimonium, adhibens, prout ante adductum, vocem

ⲟⲩⲟ, quæ testibus Grammaticis, juxta consuetam *verborum* 3. Rad. N in Syr. lingua anomaliam, secundam masculini pluralis personam in imperativo sinit, reddenda: *inquirete vel scrutamini.*

§. III. Verum non nuda autoritate adductus pro *Imperativo* pugno. Adfunt rationes aliæ sat graves. Nimirum accurata ipsius *Textus Johannei consideratio* veritatem clare docet. Nam, cum Christus adhibeat vocem *ⲉⲓⲛⲟⲩⲟⲩ*, sive verbum *ⲉⲓⲛⲟⲩⲟⲩ* propriè notet: instar *canum venaticorum indagare*, quæ est assertio B. Pfeifferi *Thef. Hermeneut.* p. 275., sive in voce illa à *metallis metaphoram ductam* dicas, quæ à fossoribus quam solertissime investigantur, quod præstat, dicente B. Gerharo in *Exegesi* p. 527; ipsa *vocis emphasis* viam veritatis hic quærentibus est instar filii Ariadnei. conf. loca, Joh. VII, 12. 1. Pet. I, 11. Hinc *Lighif.*, contrariæ licet sententiæ adductus, postquam in *Harm. ad h. l.* indicasset, quod acceptio vocis *ⲉⲓⲛⲟⲩⲟⲩ* imperativa communis sit, quando ait: *Priore sensu à plerisque ferè recipitur*; id ipsum fateri cogitur seq. verbis: *hunc autem sensum præcipuè insinuat græca vox, quæ seriam inquisitionem indicat. Ita pariter Italice reddit Brucioli, guardate diligentemente.* Judæi autem, quibuscum agit Christus noster, Scripturas quidem Sacras legebant, scilicet *ositantur, perfunctoriè, foventes præconceptas suas opiniones, sed non fuerunt eas scrutati*, quæ verba sunt citati modo *Gerhardi.* Quam affectatam Judæorum ignorantiam in eodem adhuc fermone ac capite reprehendit Salvator seq. verbis: *Si crederetis Moysi, crederetis mihi: nam ille de me scripsit.* Clarior res ista fiet, si paulo specialius Sectarum Judaicarum studium scripturarium considerare placet. *Sadducei* nempe circa Scripturam explicandam, *Traditiones quidem Pharisæicas* non recipiebant, *sensu Scripturæ literali contenti*, dicente Pfeiff. in *Exerc. de triberesio Judæorum*, quæ quarta est in *Theologia* ejus Judaica p. 202, ubi *Coccejum* citat, eadem de re agentem *Excerpt. Gem. Sanhedrin.* p. 52, & *Schickard* in *חב* p. 143. Unde *Carpz. in Introduct.* ad *Raimundi Martini Pugionem fidei* c. 3, eos ex hodiernis Judæis, qui *Karrai* vocantur, *Sadducæorum propaginem*, depositis tamen nonnullis eorum erroribus, esse docet. Ipsos *Sadducæos* nomi-

ne

ne *Karræorum* quoque insignitos fuisse, probat *Buxtorff Lex. Talm.* p. 21 II, ac contra *Scaligerum* defendit *Pfeiff. Theol. Jud.* p. 195. Verum, quomodo in scrutandis Scripturis se gesserint *Sadducei*, Præceptorum suorum sententiam in depravando vero illius sensu sequentes, ex ore summi Doctoris percipere licet, hisce eos verbis redarguentis: *Erratis nescientes Scripturas*; cum ille resurrectionem mortuorum, à *Sadducæis* negatam, in ipso *Mose* contineri, per certissimam consequentiam ostenderet, quam cœci illi homines nunquam viderant. Undæ tamen nondum sequitur, quod *Sadducei* non acceperint alios Scripturæ S. libros, nisi *Mosen*; sed solum, quod *Christus* ex eo libro, qui populo notissimus erat, nimirum lege, adversariorum stoliditatem redarguere voluerit. *Conf. B. Pfeiff. Theol. Jud.* p. 201. *Pharisæorum* vero in tractanda Scriptura S. cæcitatem multis deducere opus non erit, quia illi non verebantur transgredi mandatum DEI per traditionem suam, dicente iterum eodem, quod paulo ante audivimus, veritatis ore, *Matth. XV. 3.* Per hos enim legi divinæ, proximum diligere jubenti, glossa (*) illa apposita fuit: *Odio habebis inimicum tuum Matth. V. 43.*, plane contraria genuino sensui jam memoratæ legis, quæ per proximum omnem intelligit hominem, etiam inimicum; quæ ratione in ipso V. T. *Salomo* expressis verbis osoribus suis benefacere jubet, *Prov. XXV. 21*, si esurit, inquires, osor tuus, ciba eum pane, & si sitit, da ei bibendam aquam. Indeque *Christus* per maximam C. V. *Matthæi* partem Legis verba à corruptelis *Pharisæorum* vindicat, contradicens, non legi *Mosaicæ* in se, cujus tamen interdum ipsissima verba citat, sed sensui, præcepto *Mosis* à *Pharisæis* afficto. *Vid. Qvenstedt System. P. IV, c. 2. sect. 2. quest. 8. in obj. Dialys. p. 50.* Eodem modo *Jesus* *Pharisæos* graviter increpat per totum *Cap. 23. Matthæi*, in Disputatione de *Messia* persona à semet

(*) Equidem *Sociniani* conantur respondere: *odium inimicorum* imperari, *Exod. XXIII, v. 32*, sqq. Item *Deut. XXIII, v. 3, 6.* Sed respondetur à B. *Schomero* in *Colleg. Anti-Socin. cap. 15. quest. 5. pag. 185*: hoc mandatum esse speciale, contra certas gentes, quarum respectu *Judæi* erant milites Dei, non sua, sed Dei, exercentes iudicia; nec infert generale mandatum, Adeo clarea hæc sunt, ut locis objectis non fidat *Ostorodus Socin*, sed verba de odio habendo inimico ex *Hebræo* extidisse fingat, apud *Scherz. Col. leg. Anti-Soc. p. 324.*

à semet *cap.* antecedente validissime convictos. Prodit adhuc hodiè Parentum indolem *Rabbanitarum* cohors, *Phariseorum* progago, probante in *Introductione* ante citata *B. Carpovio*. Intolerabilis sanè est vox, sed horum *Judæorum* tamen, discipulos suos informantium: **וְיָתוּ סִבְרֵי חוּרְרֵי בְנֵי הַזֶּרֶר כְּכַרְרֵי סְפָרִים** *Mi fili attende ad verba Legislatorum magis, quam ad verba legis, quam* post alios adducit *Pfeff. in Theol. Jud. p. 89.* Quinimò cæcis suis ductoribus cæci hi mortales ita adhærent, ut contradictoria quoque eorum asserta, tanquam vera, admittere haud dubitent, prout probavit accuratissimus Antiquitatum Judaicarum indagator *Frischmuth in Dissert.: An Ebræi statuunt idem simul esse & non esse, eamque ob causam hoc in passu detestabilis Scepticismi sunt rei. Conf. Dissert. de Scepticismi ortu & progressu, h. l. anno 1702. meo sub Præsidio habitam ab J. E. Udamo, nunc Philos. M. Clar., sect. 2. §. 3.* Et talis quidem, quæ modo exposita, ipsorum fuit Doctorum Judaicorum in tractandis Scripturis ratio; quid ergo de reliquis Judæis, quia omnes generatim, ut ante audivimus, Christus alloquitur; maxima ex parte expectandum erit? Audiamus ea de re verba ante laudati *Seb. Schmidii, coll. bibl. p. 3.* dicentis: *Ipsi ferè Pharisei ac Scribe, ut ex multis Scriptura locis patere potest, homines fuerunt supina negligentia in investigandis Scripturis nedum vulgus.* Satis igitur, ut arbitror, apparet inevitabilis scrutinium S. Scripturæ Judæis commendandi necessitas.

§. IV. Verum longè clarius necessitas illa elucescit, si consideres rationes, præcepto scrutandi à Christo additas; inexplicabilem scrutinii illius fructum demonstrantes. Prima ratio sequentibus verbis à Salvatore concipitur: *ὅτι ὁμοίως δόξατε ἐν αὐτοῖς ὡς ἐν ἀσπίδι ἐξέω.* Ibi audimus, haberi in sacris literis summum bonorum, vitam æternam. Et quis mortalium nescit miseram hominis sibi relicti conditionem? Vita ejus ita est comparata, ut, *exceptis admodum paucis, cæteros in ipso vitæ apparatu vita destituat,* dicente juxta communem querelam *Senecæ,* in libro, quem *de brevitate vitæ* ad *Paulinum* conscripsit, eaq; tanto curarum onere est obruta, ut etiam excellentissimum istius laboriosum sit & molestum, teste *Viro DEI Moïse, in oratione sua Psal. XC. exhibitæ v. 10;* indeque, nisi Divi-

na gratia molestias subleuet gaudiumque verum afferat, ii, qui fecerunt *Atheismo* nuncium miserunt, ipsam vitam sibi acerbam putant. Sic David *Psal. CXIX, 92, nisi*, inquit, *lex tua delectatio mea fuisset, periissem in afflictione mea*, & recte *Basilii de virtute & laudibus Ps.*, ut inscriptio habet, juxta *Volaterani* interpretationem *Oper. Tom. 1. p. 214. ed. Bas.*, de *Scriptura S.* ait, quod *eam ob rationem, à Spiritu S. sit conscripta, ut velut è communi medendarum animarum officina universi mortales quisque pro morbi sui ratione medelam deligeremus.* Imò animus humanus, nisi lumen ejus præconceptis *Sad-ducæis* opinionibus supprimatur, idoneus est de sua, etiam post discessum à corpore, immortalitate testis, neque tamen sibi relictus ullum potest modum invenire, cui insistentes homines de secutura post obitum felicitate certi esse queant, tali modo *spem nullam habentes*, ac *À Deo* vel *sine DEO*, quoad cognitionem scil. ejus salutarem, existentes. Indeque procul dubio ille profuit, quem *Athei* sentiunt in vita sine, horror, vid. *Tract. der verzweiffende Arbeit*, ac verissimum est illud *Philosophi* vulgatum: *omnium rerum nihil esse morte terribilius.* At sacra, cujus scrutinium *Jesus* commendat, *Scriptura* certam docet artem ex omnibus non solum terroribus evadendi, sed & victis potentissimis hostibus ad æternam libertatem perveniendi. Eleganter hac de re *B. Lutherus* in *Præfat. Catechismi, Maj. p. 394, vulgò*, inquit, *vocant Satanam mille artium opificem --- at ipsum DEI sermonem, qui --- illum ipsum mille artium artificem cum omni potentia ac arte sua opprimit, --- quo tandem nomine dignabimur, nempe non mille tantum artium, sed multarum myriadam artium opificem meritò dixeris.* Scilicet, quod oculus non vidit, auris non audivit, nec in cor hominis descendit, *Deus* retexit in *S. literis.* In his habetur *vita æterna*, nempe *ostensivè* & ut in *medio exhibitivo*, quia viam ad hanc æternam vitam monstrant, indubitatam pariter ac perfectam illam obtinendi artem præscribendo, atque ipsam vitam æternam, ceu ordinatum à *DEO* medium ejus dativum, offerunt, *2. Tim. III, 15.* Præterea hæc inquirendi ratio à *Christo* allata ita est comparata, ut ad ipsorum *Judæorum*, quibusdam loquebatur, sententiam provocare posset, dicendo: *doxētē.* Licet autem ex *Socinianis Smalcii* asserere audeat: recenseri à *Christo* tantum falsam *Ju-*

LABRUM

daorum opinionem, quæ se vitam æternam ex V. Tto habere posse putaverint, etsi nihil habuerint revera; cui assensum præbet inter Pontificios Maldonatus; nihil tamen probare possunt: quia *δοξῆν* non semper falsam opinionem denotat; ut, cum dicitur 1. Cor. IV, 9, *δοξῶν*, DEUM nos Apostolos spectandos proposuisse, C. VII, 40, *δοξῶν* & me Spiritum DEI habere, imprimis Act. XV, 28, *Ἐδοξε ἀγία πνεύματι καὶ ἡμῖν*. Neque quoad verba nostra Johanna necesse est dicere, quod Christus in illis reprehenderit *Judaorum* assertionem, cum illi ex propria sententia ad legitimum Scripturæ scrutinium, quam optime adigi possent. Ideoque priori adversario B. nostro, Franzius in *Vindic.*, quas allegat Prückner, ad h. l., posteriori B. Seb. Schmidius Coll. Bibl. post. p. 3, accuratè satisfecit. Nimirum, cum non adducatur à Johanne falsa hypothesis *Judaorum*, quod per ceremonias Mosaicas, in Scriptura V. Tti exhibitas, vitam æternam obtinere cogitaverint, ceu falsò existimat Maldonatus; sed tantum, quod existimarint, vitam æternam, in Scriptura promissam, nullo alio medio quàm sola Scriptura S. obtineri posse, nihil occurrit quoad illa verba reprehensione dignum.

§. V. *Huic rationi alia, necessitatem scrutandi non minus fortiter insinuans, jungitur; quando Christus de Scripturis S. ait, ἐξέτερον οὐκ ἔστι πρόσωπον πρὸς ἐμὲ*, ubi facillè intelligitur, testari Scripturas de Christo, quod revera talis esset, qualem semet hæctenus in oratione sua erga Judæos vocaverat; scil. DEO æqualis, atque vite æternæ causa. Quam perspicuum sit hoc Scripturæ V. Tti de Jesu testimonium, facile perspicit, qui considerat: doceri in Scriptura veram Christi Deitatem Jer XXIII, 6, à DEO Patre generationem, Pf. 2, v. 7, & Prov. XXX, 4, nec minus veram incarnationem hujus Filii DEI, Jes. IX, 6, *nativitatem ex virgine*, cap. VII, 14, & quidem *Bethlehemi*, Mich. V, 2, nominato ejus *precursores*, Malach. III, 2, adductis *miraculis* perpetrandis, Jes. XXXV, 6, & *predicatione* Evangelica, Jes. LXI, 1, cap. XLII, 1, seq., nec minus *passionibus* pro genere humano exantlandis ac morte, Jes. LIII, 3, seq. Dan. IX, 16, speciatim *passione*, *crucifixione* & *vestium divisione*, Zach. XII, 10, Pf. XXII, 17, 19, subsecuto eventu *setissimo*, Jes. LIII, 11, seq.,

265

& regno nunquam interituro, Dan. VII, 14. *converso* ad regnum ejus maximo Gentium numero, Mich. IV, 1. seq. Jcf. 2, v. 2. Accedit denique ratio tertia; quando Christus addit v. 40: non vultis ad me venire, ut vitam habeatis; ubi deplorandus Judæorum error in medium profertur, quòd, licet vitam æternam habere velint, ad Christum tamen, qui est vera vita Joh. XI, 25, venire nolint, hoc est, illum repudient incredulitate sua, qui unica omnis boni ac vitæ æternæ causa est. Quis igitur, his omnibus perpensis, non vellet imperativam significationem Indicativæ præferre, cum sine dubio major *emphasis sit in Imperativo? Atqui tanta unicuique Scripturæ loco tribui debet emphasis, quanta potest, ne sine ratione scripturæ vim imminuamus*, quæ sunt verba B. Seb. Schmidii l. c. p. 2.

§. VI. Addit B. Gerhardus in Exeg. L. 1, §. 481. etiam illud pro Imperativo argumentum, quod voci ἐπευῶνται non addita sit particula ὑμεῖς, sicut paulo post verbo δοξεῖτε; cum Imperativi, ut ait, sine pronomibus hoc modo enuncientur, e. g. Matth. V. 11., *Καί ποτε ἔσται ἀγαλλίασθε*, item v. 17, cap. VI, 33, cap. VII, 1. 3. 1. Theff. V, 16. Hanc B. Gerhards rationem invadit Theod. Hackspanius in Not. Philologico-Theologicis ad h. l. dicens: Resp., Non necessarium esse, ut præponatur ὑμεῖς: Idque probò ex Joh. XIV, 1. ubi dicitur: *πιστεύετε εἰς εὐὸν καὶ εἰς ἐμὲ πισύετε*. Verum B. iste Vir non affert illud argumentum ut apodicticum, sed ut probabile, unde ait: *si utrobique (nempe tam apud vocem δοξεῖτε; quam ἐπευῶνται) pronomen ommissum, suspicio de modo Indicativo facilius locum habere possit*. Itaque argumentum illud aliis fortioribus rectè adjungitur à laudato Viro, quæ quamdiu Hackspanius non refutat, sicut ne verbo quidem illa tangit, nihil allata exceptione contra Gerhardum obtinet.

§. 7. In dicto nostro Jesaiano Imperativus clarissime conspicitur, juxta ordinariam conjugationis Kal. naturam formatus, ubi *קריש* est secunda pluralis in Imperativo, cujus Radix קריש significat *quæsit*, it. *investigavit, scrutatus est*, testibus Lexicographis. קריש est summo studio inquirere, summo studio investigare, ait Wimesius ap. Leigh, in Crit. S. sub hac voce.

Quest.

Quæstio IV.

Annon vox ἐπισημῶν Indicativè potius accipienda sit, quam Imperativè? Resp. Indicativum elegit ex Patribus Cyrillus, quem, ut indicavi §. 2, plurimi Pontificiorum, ob perversum interesse suum, avide sequuntur. Ex Calvinianis ejusdem sententiæ sunt Piscator, Camero, Polanus, Tossanus, Beza, quos citat Seb. Schmidius Coll. Bibl. post. p. 2, quibus addo Pasorem in Lexico ad hanc vocem, & Job Lightfootum in Harm. p. 529, & 546. Quin & opinio illæ arrisit Eras. Schmidio l. c., atque Theod. Hackspanio inter Luth. (*) Quod ad rationes illorum spectat, Eras. Schmidius, decisionem, ait, nobis exhibet ipse contextus, qui à versu 33. usque 40. totus indicativa oratione constat. Verum, quia nulla inter versum 39. & præcedentem 38. intercedit conjunctio, nimis labilis est hæc est consequentia: Christus in antecedentibus & consequentibus Indicativè loquitur; Ergo etiam in hoc nostro versu, eaque debilitate propria planè corrui, quæ de re vid. Seb. Schmidius loc. mox alleg. Sed cum Lightfootus plu-

H 3

ribus

(*) Ita etiam faciunt ex Novatoribus M. Franck & Trillerus, cujus hæc est versio: Ihr untersucht die Schriften, weil ihr meint in derselben das Leben zu haben; nec I. H. Reitzius, qui ita reddit: Ihr durchforschet die Schriften etc. Eandem sententiam approbare Quakeros apud Grafum, Historia Quaker, cap. XII, Dippelium in Confessione sua, item illum, qui se vocavit den Christlichen Eliam, vid. in den Unsch. Nachrichten Anno 1703. p. 582, quorum impium interesse p. 582 detectum est, nempe scripturam in majori ælimio esse apud he mines quosdam, quam vera pietas patiat. Conf. ea de re potest noti G. Arnolds tract. Freuge oder Irrungen gutwilliger und frommer Menschen. Sicut enim ib. p. 174. opinio de indicativo, Joh. V, repertiundo, pro aris & focis defenditur, ita quoque, non obstant, quod ibid. p. 163. monita contra scripturæ contemptores reperiantur, nihilominus p. 171. scandalose additur: Es sey nicht zu beschreiben, wie leicht ein Prediaer der fiers über die Bibel predigen muß; in eine Buchstäbliche Gelehrtheit verfallen und den Geist dämpfen könne. Ita & porro p. 174. unctio scripturæ opponitur; planè contra effata Spiritus S., qui scripturam tanquam unicam fidei ac vitæ normam committat, 2. Tim. 11, 15, 16, 17. Luc. XVI, 29, 31. vid. B. Schom. Colleg. novissim. controvers. cap. 2. §. 14. ubi Quakeri refutantur. Utinam istius furfuris homines probè considerarent verba Lutheri in artic. Schmalcald. p. 333. quod, quis quid sine verbo Es facta mentis gæstetur ut Spiritus, sit ipse Diabolus.

ribus argumentis opinionem suam propugnare conetur, eorum quoque imbecillitatem breviter detegam. Primum, quod adducit argumentum, exinde desumit, quod ipso in versu dicitur, quia videmini vobis in ipsis vitam æternam habere. Quibus verbis non tam ed collimat Christus, ut ostendat, quid in Scripturis obtinere possint (Judæi,) quia tum dicere debuisset, in illis vitam æternam habere potestis, quam ut falsam Judæorum opinionem refutet, qui vitam se æternam studio legis ex opere operato obtinere posse putabant. Sed jam ante refutatam est in Smalzio & Maldonato, quod verbum *δοξῶν* falsam semper opinionem denotet, dictumque, quod in textu nostro non fiat mentio falsæ illius hypotheseos Judaicæ, vitam scilicet æternam per opera obtineri posse. Neque enim hæc statim sunt opposita, quæ Judæi ex sacris literis obtinere poterant, & quæ semet exinde obtenturos putabant. Deinde nulla apparet ratio, quare Christus hæc potius verba debuisset adhibere: *In S. Scriptura vitam æternam habere potestis*; quia Christus Judæis longè melius propriam suam sententiam, quando statuebant, semet in sacris literis habere vitam æternam, opponere poterat, ut necessitas scrutinii Biblici eo facilius apparet. Alterum *Lighthfooti* argumentum, natum illi est ex versus sequentis contextu, (quem quoque urget *Hackspanius*) cuius, ut ait, *hic aperte sensus est: Scripturas diligenter vos ipsi explicatis, ipsæque de me testantur; ad me tamen venire non vultis.* Sed si observetur, quod in versu 40. *tertia ratio* contineatur, Judæos urgens, ut debito modo scrutentur verbum DEI, quemadmodum ante indicavimus, dubium hoc illico evanescit. Nimirum non solum dicit Christus: Scripturas de testari, sed & addit, quod Judæi hæcenus incredulitate sua vitam salutis sibi præcluserint, quo ingenti periculo suo territi ad diligens scrutamen moveri poterant. Novum denique argumentum *Lighthfooti* p. 546. desumit à *Doctorem Synedrii*, quos Christus alloquitur, *diligentia in pervestigandis S. literis, quorum, ut ait, præcipua occupatio Scripturarum indagatio fuerit, unde & copiosissime & accuratissime observaverint & in usu habuerint prophetias de Messia, in sacris literis expressis.* Et hæc ratio sub quatuor numeris ita proponitur, ut quatuor rationes adesse putares. Verum tota argumentatio falsæ innititur hypothese, quod cum *Doctoribus Judaicis* h. l. tantum agatur, cum tamen

tamen totus populus intelligendus veniat, sicut ostensum est *Cap. I.* Deinde nimis extollitur Judaicorum Doctorum in perscrutandis S. literis diligentia; quia homines isti juxta præconceptas opiniones suas scripturam torquebant, & licet alias satis oculati essent, in iis tamen, quæ ad Messiae personam ac officium spectabant, talpa erant cœciores, de quo pariter jam ante dictum. (*)

CAP. IV.

De Scrutandi Modo.

S. I.

Modus S. literas scrutandi à Salvatore nostro implicite insinuat per adhibitam vocem ἐρευνᾶτε; quæ revera talis est, ut ab ea magni montes doctrinæ, prout loqui amant Judæi, dependeant. Vocula enim illa, quæ *investigare, scrutari* denotat, juxta *Lexicon Pasoris*, sicut adhibetur Gen. XXXI. 35, de fedula Labani inquisitione, in tentoriis Jacobi facta, ubi dicitur: Ἡρευνῆτε λαβᾶν; *metaphoram*, nemine facile negante, includit. *Olearius* in *Bibliis suis* ad h. l. *Johannis*, octo adducit scrutantium genera; 1. *Mathematicorum*, temporis rationes accurate investigantium. 2. *Metallifossorum*, aurum quærentium. 3. *Canum venaticorum*, bestias indagantium. 4. *Oeconomorum*, diligentiam adhibentium. 5. *Hortulanorum*, fructus decerpentium. 6. *Botanicorum*, herbas rimantium. 7. *Mercatorum*, margaritas desiderantium. 8. *Commentatorum*, sensum dictorum explicandorum perquirentium. Satis notabilis est metallifossorum memoratus labor, ad quem considerandum ipsa Scriptura S. sapientiam quærentes remittit Prov. II, 4, quando ait: *si quæsieris eam (sapientiam) velut argentum, & tanquam abditos thesauros scrutatus fueris eam: tunc intelliges reverentiam Fehovæ, & agnitionem DEI consequeris.* In LXX virali versione vox *scrutatus* reddi-

(*) Nihil quoque efficit, quando objicitur: vocem indicativam πιστεύετε mox præcedere. Nam simile exemplum datur in v. 44, ubi est vox indicativa, & ἠκούετε, & 45, ubi sequitur imperativus, μὴ δοκίματε. Ipse Trillerus ita vercit: den Ruhm; der von Gott allein / suchet ihr nicht. Meinest nicht etc. Conf. *Ursch. Nachr.* h. e. p. 584.

redditur per nostrum *ἐπευκῶν*. Digna sunt, quæ ea de re audiantur verba Perkinsti ap. *Eduard. Leigh Crit. S.* ad vocem hanc græcam. *Verbum*, ait, *metaphoricum est, desumptum à scrutatoribus metallorum, qui profundè terram effodiunt, illiusque glebas in minutas partes redigunt; ut materiam metalicam à terris & saxis discernant, & auri ramenta inveniunt: eodem modo & nobis agendum cum scriptura, quam ut aurum scrutari, & ut rem pretiosissimam perquirere debemus. Prov. II. 4. quære, i. e. excute & cribro injice, ut vocis significatio notat: accurate inquire, usquequædam vera emphasis & sensus verus unicuiusque loci, imò unicuiusque vocis & syllabæ, vel etiam litera & apicula clare intelligatur, & quid sibi velit, pateat.* Saluator igitur svavissimus auditoribus suis, quo semet in Scripturis inveniant, genuinam, ut uno verbo rem exprimam, *Hermeneuticam* commendat; quam illius mentem sequenti modo in *explicatione horum verborum, Tom. VIII. Jenens. Germ. Fol. 258.* contenta, declarat B. Lutherus: *Sehet mit allem Fleiß zu / daß ihr die Augen lautert und recht auffthut / und also in der Schrift studiret / daß ihr mich / Mich / darinn suchet und findet.*

§. II. Si specialius ea, quæ ad declarandam Salvatoris mentem faciunt, deducere placet, requiritur ab eo mediante voce *ἐπευκῶν* *I. maxima* inscrutando *diligentia*. Non solum non debebat prohiberi lectio Sacrarum literarum; quemadmodum hodie, proh dolor! *Ponrificii* Laicis lectionem earum in lingvis vulgaribus denegant, ceu in *proemio* dictum, non secus hoc in passu se gerentes, ac coeci *Bramines* in India, qui *Vedam* suam, quod instar *Bibliorum* venerantur, vulgo exponere nolunt, vid. *Rogerus* in der offenen Thür zum Heydenthum ap. *Tenzelium Coll. Menstr. A. 95. pag. 714.* sed maxime commendata esse, ceu omnibus aliis rebus præferenda, ad minimum propter eos non plane negligenda, vid. *Andree Hyperii Tractat. de lectione scripturæ*, (quem, licet à *Reformato* Doctore profectum, maximis tamen merito laudibus effert in *Prefat. novæ editionis Germ. celeberrimus Ulmenium Præsul Dn. D. Elias Veicius*,) imprimis Lib. I. cap. XXIV. seq. p. 236. seq., ubi objectiones Politicorum contra indefessam Scripturæ S. lectionem solvit, & omnibus hominum statibus necessariam esse Scripturæ S. lectionem diligentem, probat, descendens post *Clericos*, de quibus

de quibus res patere videtur, Cap. XXXIII. ad Reges & Principes, Cap. XXXIV. ad Aulicos & Nobiles, XXXV. ad Judices, XXXVI. ad Milites, XXXVII. ad Jureconsultos & Medicos, XXXVIII. ad Mercatores ac operarios, XXXIX. ad pueros & puellas. Non terendum est tempus tractatione fabularum, 1. Tim. IV, 7, nec non inutilium ac stultarum questionum, Tit. III, 9, quorsum pertinet nimia librorum, meritò prohibitorum, lectio, de quibus conferatur B. Morhof. in Polyhist.: sed S. Scripturæ lectioni diligenter est insistendum, ut neque ulla negotia omnino inde nos abstrahant, quemadmodum ipse Paulus, manibus suis laborare interdum solitus, verbum DEI tamen tractare imprimis gaudebat; neque delectatio mundana lectionem planè impediatur. Et hac in re laudanda est Judæorum ab antiquis jam temporibus in legendo textu V. T. (utinam & in rectè intelligendo!) diligentia, qui S. literas ita notas habebant, ut si modo unum aut alterum verbum indicassent, jam omnibus constaret, unde id desumptum esset, unde etiam V. T. in Novo sæpè citatur non nisi per has voculas: sicut scriptum est, notante Matth. Flacio in Clavi ad vocem scribo. Eò tendit illa sententia, quando Judæi cum Maimonide suo in הלכתי S. Constit. de studio legis, ab Ullmanno latinitate donatis, §. 10, omni, inquirunt, tempore, quo non occupatus est homo in discendo, dediscit. De qua suorum sedulitate sequentia verba facit R. Joseph. Albo lib. Ikkarim Part. III. Cap. 22: Judæi in lege ejusque literis accurati sunt, item literas plenas & deficientes notant. Gloriantur etiam, quod sciant literarum numerum, versus & accentus, ita ut librorum suorum marginalibus inscribere soleant. Et hoc opus vocant Masoram, cujusmodi quid reliquis gentibus receptum non est; quæ verba Rabbinicè quoque citata sunt à B. Frischmuth, in Diss. de Angelo federis Prasæf. Plurima autem ea de materia dicta sub voce: Lex, exhibet Buxtorf, in Lexic. Talm. & Florilegio. Imò, licet dolendum, quòd per præconceptas opiniones suas Judæi contra S. Literas gravissimè peccent, B. tamen Augustinus enarr. in Psal. XL. Tom. VIII. Oper. p. 253. ed. Bas., Christianis de studio Judæorum in tractando Codice Biblico gratulatur sequenti modo: Nobis serviunt Judæi, tanquam capsarii nostri sunt, studentibus nobis codices portant. Et post pauca interjecta pergit:

Quando

Quando agimus cum Paganis, & ostendimus, hoc evenire modo in Ecclesia Christi, quod ante predictum est, --- ne putent, nos sinxisse illas predicationes, --- proferimus codices Judeorum. Nempe Judai inimici nostri sunt, de chartis inimici convincitur adversarius.

§. III. Insigni autem hac cum diligentia, ex intentione Christi II. conjunctum est sacri hujus libri scrutandi aestimium. Evidem non superstitiosum illud esse debet, quale apud Judæos hodiernum videri; ostendit Lightfootus in Erubbin Cap. VI. Tom. 1. p. 198. hisce verbis: *Ipsi tanti hoc studium faciunt, (scripturarium) ut errorem in una litera mundum destruere affirmant. Qui in hoc versu: אין קרוי כבודו (non sanctus, sicut DEus) legit ד (in) pro כ, (sicut,) facit, ut Jehovah non sit sanctitas & destruit mundum.* Ovo pertinet, quando Judæi, si codex S. è manibus forte cadat, Jejunium propterea indicendum statuunt, & metuendum, ne totus orbis in pristinum chaos redigatur. Conf. Leusden. Phil. Hebr. p. 2. & Hortinger, thes. philol. p. 97. ubi P. Fagium citat. Neque etiam in externa tali reverentia aestimium debitum consistit, quando Judæi non audent sedere in scamno, in quo V. T. jacet, neque codicem s. libris profanis interponere, sed superiorem illi semper locum concedunt, notantibus iisdem Autoribus; qua in re Moscovitæ iis quodammodo accedunt, Bibliotheca s. non prius tangentes, quam capite aliquoties inclinato, & præmissa signatione crucis, si fides habenda Anonymo in dem Moscovitischen Kirchen-Staat / quem excerptit Tenz. Coll. Menstr. Ao. 98. p. 325. Verum, etsi utique Christianum non deceat codicem s. lectioni suæ inservientem, hinc inde projicere pedibusque subternere, quale quid committentes in ruborem dantur ab Alexandro M., qui in scrinio quodam pretiosissimo, inter prædam reperto, nihil dignius recondi posse existimabat, quam Homerum, cujus lectionem in deliciis habebat, sicut & alias res, imprimis libros, quibus Antiquitas auctoritatem conciliare potest, non adeò vilipendere solemus: justum tamen aestimium in eo consistit, ut lector res S. literis contentas omnibus mundi divitiis atque bonis, cum Davide Ps. CXIX, 14, 24, 25, præferat, quorsumtendit. R. Cbija in Talm. Hieros. Peach, quando ait, כל העולם כולו אינו שווה לרבר אחד מן התורה
Totus mundus non aequivalere unico verbo legis: quod effatum cum variis

variis ejus generis collegit sub titulo *Lux, Buxorff. in Floril. Hebr.*: nec non ulterius, ut dicta ejus divina cum mundi filiis ad jocum & materiam ridendi, non adhibeat & fugillet, neque in gratiam hypoteseum falsarum, nedum impiarum, qualemcunque fucum adhibendo, depravet, quod in more positum erat tum antiquis impostoribus inter *Judæos*, tum recentioribus, ac speciatim illi ex *Judæo Atheo Spinoza*, cum is e. g. in *epistolis*, (quæ in editione anni 1677. inter *Opera Posthuma* junguntur *Erbice* illius, libro ut *rarissimo*, teste *Pl. Rev. Du. Lic. Kettner* in *Diss. de religione prudentum* th. 47. p. 79, ita pestilentissimo) num. 23. p. m. 455, phrasin, quando *DEus* dicitur *manifestatus esse in carne*; ut elevet unionis mysterium, per alium locum, ubi phrasis ea occurrit, explicare conatur, pessimè huc applicatum, dicens: *An credis, quando scriptura ait, quod DEus in nube sese manifestaverit, aut quod in tabernaculo, & in templo habitaverit, quod ipse DEus naturam nubis, tabernaculi & templi assumerit?* sed facill negotio patet malitiosa sensus corruptio, quia nunquam *DEus* ita dicitur in nube se manifestasse, ut etiam dicere liceat: *DEus nubes factus est*, sicut clarè extat, *Joh. I, 14, λόγος ille factus est caro*. Econtrario genuinus scrutator, depositis omnibus præconceptis opinionibus, Deo, qui *superabundanter potest facere supra ea, quæ petimus aut intelligimus*, *Eph. II, 20*, semet tradit, spretisq; omnibus rationis submissas agit gratias, ac non nisi cum devotis precibus ad lectionem semet accingit. Nemo enim rectè rem perpendens negare poterit, *S. literas* claras ac perspicuas dicendas esse, non absolutè, sed *ordinate*: ut nempe, supposita *illuminatione* Spiritus Sancti, absque qua etiam *ingeniosissimi & doctissimi homines in hoc mundo Evangelium de Filio DEI* --- propriis viribus percipere, intelligere, credere & verum esse statuere nequeunt, *I. Cor. II, 14*. seq., ut verbis utar *F. C. p. 657*, non excludantur piæ preces, ut in omnibus necessitatibus nostris, ita in hac maxime, ubi de animæ salutæ agitur, merito adhibendæ; cum Pater cœlestis petentibus non possit *Spiritus S.*, *Luc. XI. 13*, & *sapientiam*, *Jac. I, 5*; nempe cœlitus venientem, *c. 3, 15*, denegare: unde etiam Paulus ardentè precatur, ut *DEus Domini nostri Jesu Christi, Pater ille gloriæ, dec Ephesius Spiritum sapientiæ*

Sapientia ac revelationis, per agnitionem ipsius, illuminatis oculis mentis ipsorum, Eph. I, 16. 17. 18.

S. IV. Sequitur jam III. *modus ac methodus scrutinium debitu institueni.* Facile intelligitur, quod non sufficiat ex intentione Christi, "alienis oculis per omnia fidere, & receptam expositionem, procul omni meditatione, sequi; cum hoc non esset scrutari, verum serviliter credere. Itaque non potest melius, quam in ipsis fontibus, sive lingua Scripturæ S. originali, scrutinium illud institui; quia non potest non ex illis fontibus aqua salutis dulcissime hauriri, ac Spiritus S. in ea lingua suavissime audiri, quæ ab ipso quoad singulas voces ac particulas adhibita, mentem ejus plenius representat, ac prolatorum emphasin, in omnibus versionibus, qualescunque illæ sint, frustra omni ex parte quærendam, graphice ob oculos collocat. Neque obstat, quod in N. Test. Vetus sæpenter quoad versionem modo LXX-Viralem citetur; partim, quia hoc non est perpetuum, & citationes quoque ex ipsis fontibus petite occurrunt, partim, quia Spiritui S., qui optimus est verborum suorum interpres, liberum fuit, aliis, instituto pro tempore convenientioribus, vocibus mentem suam declarare; quod in ipso Veteri Testamento interdum factum videmus, quando non solum ex. gr. *Psalms XVIII.* repetitur 2. *Chron. XXII.* verbis multis in locis immutatis; sed etiam in Decalogo X. præceptum, quod Exod. XX. exhibetur vocibus: *לֹא תִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים*, Deut. V, 18, his vocibus traditur: *לֹא תִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים*. Verum hominibus ex litera fontium quam optimè de mente Spiritus S. constat. Quæ de re B. Sal. *Glassius in Orat. de lingvæ Hebr. necessitate*, annexa *Philol. S. lib. II.* p. 371, est, inquit, *peculiaris vis atque évégyeia vocabulorum in hac lingua, sunt peculiare idiotismi, quos nulla lingua alia satis venuste & gravide exprimere & haurire valet. Et veluti quedam arbores ex nativa sua terra in aliud solum transpositæ, suam naturam, & quicquid in iis genuinum est, amittunt; ita nativa etiam vocabulorum Hebraicorum évégyeia, ubi in aliud lingvæ quasi solum transplantatio fit & translatio, paulatim expirat. Qui Autores, de necessitate lingvæ hujus agentes, videre desiderat, legere poterit B. Pfeifferi*

Pfeiffers Praefationem Methodi Hebr. Non possumus tamen, quin verba B. Lutheri, (qui graviter, ut solet, necessitatem illam, comparando linguarum originalium lectionem cum Patrum primitivæ Ecclesiæ glossis, exprimit,) desumpta ex *admonitione ad Senatus Germaniæ de erigendis scholis*, quæ habetur Tom. II. Jenæ. Germ. fol. 460. addam. Die Sophisten haben gesagt / die Schrift sey finster / haben gemeint / Gottes Wort sey von Art so finster / und rede seigam. Aber sie sehen nicht / daß aller Mangel liegt an den Sprachen. Quæ verba Megalander Pontificis Theologis opponit, quos Sophistas vocat, quique, ceu notum, Vulgatam Versionem latinam, longe corruptissimam, vix legebant, adjunctis talibus Germanicis, quæ, comparatione instituta, non cum fontibus, sed solum cum versione B. Lutheri, tenebras ac noctem continent; ceu illi, quibus collationem instituire ob raritatem antiquarum illarum versionum non licet, cognoscere possunt ex *Melch. Sylv. Eckhardi Studioso Theologiae p. 148. sq.* Et post pauca interjecta h. m. pergit Lutherus: Darum ist das auch ein toll Fürnehmen geweest / daß man die Schrift hat wollen lernen durch der Väter Auslegen / und mit Bücher und Glossen lesen. Man solte sich dafür auff die Sprachen begeben haben. Denn die lieben Väter / weil sie ohn Sprachen gewesen sind / haben sie zuweilen mit vielen Worten an einen Spruch gearbeitet / und dennoch kaum hinmach geahnet / und halb geraheten / halb gefehlet. Adeo necessarium est, Spiritum S. in sua lingua audire! Porro ipsum modum ea, quæ Spiritus S. in lingua originali profert, percipiendi, non nisi ab eodem Spiritu discere convenit. Hic enim non solum per os Petri, 2. Pet. 1, 20, verbum DEI ἰδίας ἰηλιόθεν, seu propria, juxta humani ingenii beneplacitum instituta interpretationis, non esse asserit, addita seq. 21. hac ratione: non enim libitu hominis allata est olim prophetia, sed acti à Spiritu Sancto locuri sunt sancti DEI homines; sed & Pl. I, 1, laudat eum, qui in lege DEI *תורה* meditatur, quin & præceptum dat 1. Tim. 4, 13, *καθίστατε τὴν αἰσχρολογίαν*, attende lectioni, quemadmodum & Christus notanter scrutinium Danielis inculcat, *Matth. XXIV. 15.* dicens: *ὁ ἀναγνώσκων τοῦ βιβλίου, qui legit, animadvertat.* Ipse Daniel de se testatur cap. IX. 2, quod consideraverit ex libris numerum annorum, quibus fuerat ver-

bum Jehovæ ad Jeremiam Prophetam, ac de Prophetis generatim dicitur 1. Pet. I, 10, quod scrutati sint, in quem aut qualem temporis ar-
 riculum prænuntiavit ille, qui in ipsis erat, Spiritus Christi, declarabat eventuras Christi perpeffiones, & gloriam illas consecutam. Cum-
 que dubia sæpenumerò occurrant, Paulus Rom. XII, 6, conferre jubet
ἀναλογίαν πίστεως, & tenere formam sanorum verborum, 2. Tim. I, 13,
 ac Scripturam ex Scriptura explicare exemplo suo Christus docet.
 Matth. IV, cum dicto ex Pf. 91. de custodia Angelorum, à diabolo al-
 lato, opponit ex Deut. VI, 16, eam tunc obtinere, quando DEUS Do-
 minus non tentatur; itemque Matth. XXII, 41. dicta, quæ Messiam
 Davidis filium esse testantur, recte limitat ex Pf. CX, 1, ubi Messias Da-
 vidis Dominus vocatur, ne scilicet priora exclusivè accipiantur.
 Qvi modus *scripturam per scripturam* explicandi observatus quoque
 fuit ab *Efra* ac *fociis*, Neh. VIII, 8, ubi dicitur: *legebant librum illum,*
legem DEI explanatè, & exponendo sensum (paraphrastice) *ויבְּרַן*
נִסְפְּרָן *dabant intelligentiam per Scripturam ipsam.* Sic & Act.
 XVII, 11, Berrhoënses legunt *examinasse Scripturas*, an hæc ita se
 haberent, quæ Paulus annunciabat.

S. V. Hunc igitur Spiritus S. ductum qui observat S. Scripturæ
 scrutator, non potest non sinem sibi propositum rite obtinere, & genu-
 inini interpretis reportare nomen. Audiatur ea de re ex vetustis Ec-
 clesiæ, & celeberrimi quidem IV. Seculi Patribus, *Hilarius Pictavi-*
ensis, qui, cum contra Arianos de Trinitate scriberet, (qui Tracta-
 tus XII. libris constat, in exilio compositus, juxta *Cave Scriptorum Ec-*
clesiast. Hist. Liter. p. 117.) veramque afferre vellet Scripturas interpre-
 tandi regulam, sequentia profert, quæ communi rectè sentientium con-
 sensu aurea vocantur, verba: *Optimus ille Scriptura S. lector est, qui*
dictorum intelligentiam expellet potius ex dictis, quam importat, &
reulerit magis quam attulerit; neque hoc cogit videri dictis conti-
neri, quod ante lectionem præsumserat intelligendum. Falsas autem
 interpretationes, hæreticorum perversitati idem Pater tribuit I. c. lib. IV,
 quem locum ipse *Dionysius Petavius Theol. Dogmatum Tom. II. p.*
175, (ubi tamen paulo post p. 177. falsum suggerit interpretandi medi-
 um, quæ de re in sequentibus quæst. 1.) adducit; non autem impoten-
 tiæ Scripturæ seipsam explicandi. Verba ita se habent: *Videntur*
 (Hæretici)

(Hæretici) sibi de singulis, quæ asserunt, præstare rationem, quia singulis assertionibus suis quædam ex divinis voluminibus testimonia subdiderunt; quæ corrupto intelligentiæ sensu tantum ignorantibus blandiantur, speciem veritatis secundum pravitatem interpretantium præstatura. Indeque, quæ ex ipsius Spiritus S. schola S. antec. audivimus, laudatissima opera sequenti modo in Tractatu de interpretatione S. Scrip̄torum in ordinem redegit, B. Lutheri vestigia secutus, Wolsfg. Franzius, ut p. 19. duas constituerit regulas, (*) quæ, ut est in rubro libri illius, B. Luthero ad felicissimam Papatus destructionem, in versione Bibliorum Germanica, & in Scripturarum, præter morem antea sub Papatu consuetum, explicatione, unice usitata & familiares fuisse; in quarum prima requiritur ipsa notitia Scripturæ in lingua sua quoad voculam & quoad phrasæologiam nativa, in secunda notitia integræ coherentia contextuum. Et has duas regulas ita probatas reperit B. Sel. Glassius Philol. S. Lib. II. Part. 2. p. 353, ut, cum interpretem S. Scripturæ menti Spiritus Sancti conformiter instruere vellet, easdem cum B. Franzio retineret regulas. Neque ab eo recessit B. Augustus Pfeifferus, qui in Crit. s. p. 117, postquam subsidia Scripturam S. interpretandi, hodie obvia, distinguit in externa sive inartificialia, quorsum refert res, h. e. disciplinas, tam instrumentales, quam principales, omnium, ut vocare solemus, facultatum, ac interna s. artificialia; & ad interna hæc duo retulisset: ἐπισημαίω & σὺννεῖστω, sequentia profert: Quo tendunt duo illa præcepta W. Franzii, pro intelligendis S. Bibliis. Capit autem Vir incomparabilis, ut se ipsum explicat p. 118, vocem ἐπισημαίω speciatim, pro interpretatione tam vocum singularum quoad emphasin suam, & veram Latitudinem usumque Biblicum, quam modorum loquendi ac idiotismorum. Σὺννεῖστω fieri ostendit per analogiam, tam fidei, quæ est summa doctrinæ divinæ ex apertissimis ac classicis Scripturæ S. locis collecta,

(*) Obj. Grotteri speciosas eleganter refutavit B. Pfeifferus in thes. hermeneut. p. 143. & 192. Neque objici potest, quod sic unus interpres præferat se toti ecclesiæ Nam non hominis prudentiæ tribuitur veritas sensus; sed efficacia Scripturæ, per quam operatur Spiritus S., 2. Pet. 1, 20. Refutavit illud famosissima, à Gallis Pont. erga Hugenottas renovatum, jam pridem fortissimè B. Lutherus sub initium asserti, omniumque artium, Tom. II, Jen. Lat. f. 293, seq.

collecta, quam *Scriptura S.*, s. harmoniam dictorum parallelorum, & collationem eorum, quæ textum dubium *antedunt* vel *consequuntur* proxime ac remote, ut pateat tam ordo tractandi textus, quam *circumstantia*, quis nimirum loquatur, & quomodo se habeant orationis scopus, occasio, locus atque modus. Cæterum illa indicasse h. l. sufficit. Conferri de omnibus ex professo potest ultimo nominatus B. Vir in *Thesauro Herm.*, una cum *Franzio* atque *Glassio* ante laudatis, præter quos *Matth. Flacium*, *Job. Gerbardum*, *Job. Conr. Danhauerum*, *Job. Olearium* & *Job. Reinhardum*, ex iis Nosstratium, qui artem Hermeneuticam, in actu, ut vocant, signato, pertractarunt, recenset, additis breviter laudibus ipsorum debitus, *Sam. Ben. Carpovius* in *Præfatione*, *Thesauro Pfeifferi Herm.* præfixa.

§. VI. Id solum adhuc addo, quod, si modo omnia rectè pendere velis, ex natura rei facile pateat, interpretationem legitimam aliter fieri non posse, quam, ut relictis omnibus aliis effugiis, bene attendamus literam *Scripturæ s.*, cum ipse *Spiritus S.*, à quo acti locuti sunt sancti DEI homines, 2. Pet. I, 21, quive locutus fuit per Prophetas, Hof. XII, 11, non minus ac per Apostolos, Matth. X, 20, ac dux viæ fuit in omnem veritatem, Joh. XVI, 13, per illam loquens hodie audiat. Verba enim sunt signa conceptuum, & sensum ab iis separatum esse dicere nemo potest, nisi qui contra omnem loquendi & verborum naturam peccare vult. Eleganter *Martinus* ille, sine quo prior, ut est in proverbio, non stetit, *Locorum Theol. Part. II. p. 213, Ecclesia*, inquit, tantum debet esse *Grammatica, h. e.*, non debet fingere res novas, aut nova dogmata gignere, sed ea, quæ à *Spiritu S. tradita sunt*, discernere ex genuina significatione vocabulorum, quibus in tradenda doctrina cælesti utitur. Et quod verba non possint à sensu *S. Scripturæ* separari, B. *Gerhardus Tom. I. de interpretatione Sacrae Scr. c. 3. §. 23*, (ubi contra falsam Pontificiorum hypothesein disputat,) exemplo declarat *Decretalium*, à Papis confectorum, seqq. verbis: *ut Pontifex loquitur suis hominibus in Decretalibus, ita nobis Spiritus S. loquitur in scripturæ oraculis. Si quis velit sensum à verbis Scripturæ separare, illum etiam oportebit sensum Pontificis separare à verbis Decretalium, & sic nemo hodie nosse poterit, quid sibi voluerint præfici Pontifices, quinimò hodiernus Pontifex non potest aliter exprimer*

primere suam sententiam, quam, per verba. Si igitur hic, quidni in scrutanda Scriptura S., verba rectè tenenda sunt & serio observanda? Sanè ut Diploma Regium quoad singulas voces accuratissimè pensitatur; ita epistola Creatoris ad homines creaturas suas, accurately venit scrutamini quoad singulas voces subjicienda, quippe quæ voluntatem illius verbis, quibus ipsò dictante concepta est, repræsentat. Eamque ob causam voces occurrentes tamdiu propriè veniunt accipiendæ, quamdiu non ipsa Scriptura, vel in eodem contextu vel alibi, figuratam acceptionem detegit. Nimirum non semper, solas considerare textus voces, sufficit, verum hinc inde dubium quoddam occurrens suspensos tenet animos nostros, imprimis in rebus ad fidem & vitam non pertinentibus; cum magnifice & salubriter *Spiritus S. sacras scripturas ita modificavit, ut locis aperioribus fami-occurreret, obscurioribus autem fastidia detergeret, juxta notissimum Augustini dictionem.* Dantur sanè nonnulla, quæ *inexplicabilia* sibi esse, cum Hieronymo viri etiam acutissimi fateri haud erubuerunt, vid. B. *Glass. Phil. s. p. 82.* Quamvis, quod uni non statim licuit, alteri sæpè diligentia adhibita, conceditur; ut experientia docet. *Et in iis quidem, quæ ad fidem & salutem necessaria sunt, non tantæ pervenitur difficultate, cum nihil de illis obscuritatibus evnatur, quod non planissimè dictum alibi reperitur; dicente in epist. V. ad Volus. Augustino, quod dictum unâ cum aliis haud dissimilibus exhibet Pf. rhes. Herm. p. 2.* Rectè scilicet Augustinus hoc ipso effato collationem aliorum locorum inculcat, quando in eo, qui ob oculos versatur, obscuritas adest. Omnium enim, quotquot tam in profanis quam ecclesiasticis scriptis occurrunt, difficultatum expositio, collatione integri contextus ac locorum huc facientium, nec non scopi aliarumque circumstantiarum pensitatione, ab interpretibus tentatur atque perficitur.

S. VII. In dicto nostro Jesaiano modus scrutandi pari ratione verbo, nempe *וְרָרָה*, includitur. Verbum illud, de quo *Buxt.* in *lexico observat*, quod construatur cum *accusativo & variis prepositionibus*, *וְרָרָה, אֵל, עַל*, h. l. ad vocem *סַפֵּר* refertur interveniente particula *עַל*, quæ notoriè composita est ex *עַל*, (quod *latissimè* quidem *usurpatur* juxta *Buxt. p. 554*, nempe 40. ferè modis, juxta

Noldii

Noldii Concord. Partic. p. 687, vel 46, juxta Job. Michaelis in Lexic. partic.: sed ita tamen, ut illi ad *tò super*, tanquam *sumosam significationem* reduci possint, notante Pf. th. herm. p. 557, & ךָ ן ן, quod *a* vel *ex* &c. significat, juxta Glass. p. 655. lib. IV. tract. 1. Cumque Mercerus in Com. ad Gen. I. inter *על* & *מעל* sic distingvat, ut prius respondeat latino: *super*, posterius autem *על* *supra*, & *super* quidem *de* contiguis, *supra* autem *de* *super eminentibus* sine contiguitate dicatur: Glassius l. c. p. 664, *tò ן* in compositione cum *על* *redundare*, ait, & particulas *על* & *מעל* *indifferenter usurpari*. Cel. autem Dn. Danzius in Interprete c. IV. §. 132. seq., ubi particulas, si non omnes, certè plerasque, sua natura nomina esse, ac imprimis cum prepositione constructas, nominis significationem, (constructione minimum) induere, dicit, exemplum defumit ab ipso nostro *מעל* *ex Gen. I. 7*, quod cum sequente voce *לרקיע* exponit: à parte superiori *expansi istius*, (quod tamen de jure ita accipiendum, ne opponatur veritati aqvarum supra-cælestium) (*) asserens, vocem *על* h. l. nomen constituere *status constructi*, adjectis locis, ubi illa extra regimen occurrat; ac significationem ejus esse *eminentiam*, *sublime*, *superficiem* &c. Juxta quam hypoth. h. l. vox sequens *ספר* in genitivo est ponenda, & verti potest *דרשו מעל ספר*: *querite in superficie libri*. Quamvis, cum necessarium haud sit, particulas in expositione latina morose transferre, vid. laudatus Danz. C. III. §. 122, sufficiat cum B. Luthero & Vulgato reddere: *querite in Libro*, vel cum Junio ac Tigurina, ex libro, quas expositiones sub initium sect. I. allegavi. Verbum autem *ררש* eò traxerunt Rabbini, ut per illud frequenter intelligant: *exponere allegorice*, *mysticè*, quin & *concionari*, quod id fiat inquirendo in sensum scripturæ; verum ex usu hebraico s. Scripturæ, notat: *querere*, *inquirere*, *perquirere*, *consulere*, *sciscitari*, *percunctari*, juxta Buxt. in Lex. Chald. Talm. p. 583. A. Confer inter alia notabilem locum Eccl. I, 13, ubi Salomo de semet ait: *ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה*: *על*, *Applicavi animum meum*.

(*) Nihil valet obj. ex C. I, 20, quia ibi non reperitur partic. composita *מעל*. sed simplex *על*. Vid. Pfeiff. Dubia ven. ad Gen. I, 6, p. 6.

um ad disquirendum, & ad explorandum sapientiam de omni eo, quod sit sub cælis. Ad quæ verba B. Geierus in Commentario suo de דרש ait, quod notet inquisitionem, qualis v. g. in informatione ac disciplinâ astrata est, ubi discipuli varia omnino inquirere opus habent, tum ex vivis Præceptoribus, tum ex mutis libris; item ubi vicissim ipsi interrogantur à Præceptoribus. Conf. Lightfoot. in Crit. s. ad vocem דרש. Proinde ipsum illud דרש, si ad Scripturam S. adhibendum est, juxta textum nostrum Jesaianum non potest non sedulam in legendo diligentiam, libri æstimium, ac genuinum scrutandi modum involvere, de quibus singulis ad vocem ἐπευῶν nonnulla paulo ante sunt allata.

QVÆSTIO I.

An voce ἐπευῶν tanta indicetur Scripturæ S. obscuritas, ut alibi quærenda sit de sensu ejus infallibilis certitudo?

Resp. Salmero Tom. 1. Proleg. 2, citatus à Prüknerio in Vind. ad h. l. Job. p. 600. b, allerit: Scripturas esse obscuras & intellectu difficiles; quia ad eas scrutandas, quasi ad pureum altum, Christus Judæos invitaverit. Intentio ejus non est alia, quam ut cum reliquis lociis suis, concessa Scripturæ obscuritate, S. Patrum, sive Ecclesia, ut alias loqui amant Pont., (reverà enim Papam intelligi, ipsi negare nequeunt) explicationem afferre queat. Quantopere sibi gratuletur de hac interpretandi methodo Vir alias doctissimus, Petavius, vix satis dici potest. Nam de Trinitate Lib. III. Cap. XI. §. 9. Oper. Tom. II. p. 177. edit. novæ Antv. 1700, in hoc, inquit, partium consensu (nempe de S. S. Trinitatis mysterio) cum nec Photiniani (qui & Sociniani dicti sunt à pessimo Sectæ restauratore) nostro, neque nos istorum judicio, & Scripturarum interpretatione stare velimus, quis erit, obsecro, rixarum ac jurgiorum modus; nisi tanquam ex compromisso arbiter aliquis disceptator adhibeatur? Quis autem magis idoneus capi potest, quam Ecclesia ipsa, quæ columna est & firmamentum veritatis? ac ne cause quippiam ad tergiversandum

sanctum ac detestandum habeant, non illis qualemcumque Ecclesiam arbitram damus: sed veterem, & quam illi incorruptam, si sani sunt, non negent, hoc est, Apostolicæ ætati proximam. De Ecclesiâ istius ergo sententiâ & auctoritate quinam aliter liquere potest, quam ex veterum Patrum, qui insignia ejus membra fuerunt, monumentis ac testimoniis? Hic enim procul dubio antiquæ fuit Ecclesiæ sensus, qui illorû fuit, qui in Ecclesiâ celeberrimi, ac sanctitate, doctrinâ, nominis fama Principes extiterunt. Hic verò ille locus est, in quo irretiti tenentur Phoriniani isti, & quo se pars sola Catholica vindicare ab eorum importunitate potest. Nam Calvinianis, Lutheranis, cæterisq; Romanæ hostibus Ecclesiæ uti præsidio isto non licet, quod jam dudum à se & professione sua & factis ipsis abjudicarunt. Verum innoxia vox: ἐπεὶ ἠγάπησεν, neq; assertioni Salmeronis, ex mente ipsius intellectæ, neq; consequentiæ exinde formatæ, ullo modo patrocinatur. Nam, ut recte respondet Salmeroni, ex Chamieri Panstraria Cathol. Tom. I. lib. XV. c. 13. §. 12. seq. p. 227. B. Prücknerus l. c., non statim dicendum est: ἐπεὶ ἠγάπησεν difficultatem inferre ex parte scripturæ; sed tantum sedulitatem ex parte legentium, addo: justum eam tractandi modum: alioquin enim vel facillima negligenter percurri non debent. Nam in primis in iis libris, qui magni momenti res proponunt, accurata meditatione opus est, ne per negligentiam interdum in iis, quæ haud sunt difficilia, peccetur. Et quod ad scripturam sacram spectat, claritas illi in rebus ad salutem pertinentibus tamdiu denegari non poterit, quamdiu verum manet, quod vocanda sit lucerna splendens in loco tenebricoso, 2. Petr. I. 19. Quamvis non negetur, ἐπεὶ ἠγάπησεν quoque ideo necessarium esse, ut, quæ obscuriora sunt, clarioribus illustrentur; quæ de re ante dictum est. Deinde facillè patet, locum nostrum Johanneum expositioni scripturæ, aliunde, quam ex ipsâ Scriptura petiæ, fortissimè repugnare; quia Christus, cum nulla adessent, nisi Vet. Test. scripta, ita ad eadem, tanquam arbitros suam inter & Judæorum assertionem, provocat, ut & generatim ἡ γὰρ Πάρις dicat scrutandas, & Mose speciatim nominato, v. 39., ne ad traditiones, quas à Mose ortum habere fingebant Judæi, aliquis prolaberetur, incredulitatis arguit Judæos, quod scriptis illius non credant, cum de semet scripseris

scripserit, v. 46. 47. Imo, citari scripturam exclusivè respectu traditionum, exinde magis confirmatur, quod ideo sunt *inspiratae divinitus, ut perfectus sit homo DEI ad omne opus bonum instructus*. 2. Tim. III. 16. 17. Videamus vero, quale præsidium in Patribus invenit *Petavius*, qui, relicta aurea *Hilarii* regula, quam B. ille Pater in disputatione contra SS. Trinitatis hostes *Avianos* (*Photiniorum* in oppugnanda Trinitate parastatas) observandam proposuerat, quamq; nos jam ante adduximus, ad Patrum expositionem magna cum gloriatione semet convertit. Sane, qui verba ipsius legeret absq; rei notitia, non posset non sibi persuadere, fortissimum telum id esse, & terribilissimum hosti tormentum, quo mediante Jesuita suæ parti certam adeo victoriam, à Photinianis reportandam promittit, ut Lutheranis etiam aliisq; arma ista adhibere recusantibus, victoriam abjudicet! At non dicam nunc multis *generatim*, quod ea, quæ supersunt, Patrum scripta, licet rectissime per modum testimonii pro veritate adducantur, (sicut ex scriptis *Lutheranorum* clare patet;) ad tantum tamè opus, controversias nempe fidei inter diversas partes arbitrorum more dirimendas, plane sint inidonea, ob eorum, quæ exhibent, in multis *insufficientiam*, & Autorum, qui homines fuerunt, nec sufficientibus ubiq; subsidiis instructi, *fallibilitatem*. Præstitit illud eleganter in opere de usu Patrum *Job. Dalleus*, quem adversus *Matth. Scriveneri*, Angli, infestum tract., sub tit. *Apologia pro sanctis Ecclesie Patribus editi, Ao. 1697.* in *Oratione Inaugurali* (quæ reperitur in *Exerc. Theol. Enneade p. 740. seq.*) defendit prælaudatus *D. D. Irri-gius*. Speciatim tantum ex eo, qui defensorem agit *Petavii* in *præfatione*, editioni operum ejus ante memoratæ præfixa, sequæ *Theophilum Alethinum* vocat; quod miser *Petavius*, à Patribus suis plane relictus, hostibus semet sponte fodiendum spoliandumqve præbuerit, ostendam. Verba *Alethinum* in *notulis*, ceu vocat, ad eum, quem ante exhibui, *Petavii* locum, sunt sequentia: *Mirum est, viro doctissimo De-sceptatores litis inter Catholicos & Unitarios, constitui Patres se-cundi seculi, quos ipse libro primo hujusce operis non obscure hetero-doxia hoc in negotio incusavit. Si enim verum illic dixit, apud eorum tribunal aque damnarentur Catholici ac Unitarii. Quinimo Sandius, qui Arianiismi historiam in Nucleo historie Ecclesiastica*

K 3
conficere

conficere tentavit, sub finem *Lib. I. Petavium* eam ob causam *Arianismi* insimulare ausus fuit; à qua hæresi eum tamen defendere *in præfat. sua Alethinus* (*) omni studio conatur, argumento à diligentia Petavii, in oppugnandis strenuè Arianis, defuncto. Eam interim consequentiam Petavii: quod *hic procul dubio fuerit ecclesia sensus, qui illorum fuit, qui in Ecclesia celeberrimi extiterunt*, non bene attendit, rectè vero negat it. Alethinus, quando dicit: *Petavius ita erroris accusavit Patres illos Antenicenos, ut minime censuerit, ita cum iis sensisse universam illorum temporis ecclesiam.* Verum ea de re hac vice satis! De mente interim Patrum Antenicænorum orthodoxa conf. præter *G. Bullum in defensione fidei Nicene* ex professo, & *D. Jurium in representatione Socin. Epist. 6. in Act. Er. Lips. A. 91. p. 455*, breviter *Dn. Præses in thesibus ex Theol. Patriss. n. 5. 6.*

QUÆSTIO II.

An Christus vocula εἰσὴν interpretationem Scripturæ S. mysticam atque allegoricam inculcaverit; aut, an illam vox ררשו inferat?

Resp. *Lighthfoot Horis Hebr. ad Job. V. vocem εἰσὴν reddit: אתון ררשו vos inquiritis Scripturas; (hypothesin à ejus de indicativo jam ante refutavi) & paulo post addit: ררשה quid sit, norunt omnes, qui triverunt libros Hebræorum. Erat inquisitio in Scripturas scrutaminosa, media inter פשוט & קבלה, inter investigationem sensus literalis & Cabbalisticæ, ut exemplis docet Rab Bechai unaquaque fere pagina. Isto modo commentandi constant plerumque tractatus isti, qui vocantur Rabboth, expositionibus sc. allegoricis aut mysticis. Rich. Simon. in Hist. Critica Comment. N. T. c. 1., putat: vetustissimos Patres ordinarie non sensum literalem, sed allegoricum in suis Commentariis secutos esse, ad Judæorum, a quibus Scripturam acceperant, imitationem; imprimis, quia Christus & Apostoli in docendo morem adhibuerint Phariseorum, quorum traditiones*

(*) Vid. in Actis Lips. A. 1688. p. 647. de Bullo.

ditiones ex parte quidem falsæ fuerint, ex parte vero bonæ, ac multos
 conservarint fidei Articulos, à Saducæis rejectos. Huc pertinet mens
Autoris Obs. Hal. T. I. Obs. I, qui, cum §. 7. p. 8, dixisset: Episto-
 lam ad Hebræos ex *Cabbala* judæorum *symbolica fluxisse*, quia Apo-
 stolus, *nisi scivisset hæc dogmata, vel symbola potius, ceu domestica* ---
ab Hebræis admissum iri, non videatur istis probationibus fuisse usu-
 rus; ac probationem illam suam non satis firmam esse ipse sensisset, §. 8.
 seq. modo pergit: *Hæc nostra assertio, ne nudis NB. conjecturis inniti*
videatur, alio exemplo, quod rem plane conficiat, eam declarabimus.
Matthæus Evangelista ad Christum applicat verba Hoseæ: Ex Agypto
vocavi filium meum, Cap. XI. 1. Ipsum autem Prophetam evolventi-
bus patebit, sermonem ibi esse de populo Israëlitico. --- Optimo jure
hæc facit, cum apud judæos usitatum fuerit, hoc Propheta dictum,
ad Messiam accommodare. --- Ecce luculentissimum Cabbale symbolice
exemplum. Porro §. 10. p. 10, ubi de *Cabbala* historica agit, inter
 alia: unde, inquit, *Paulo constabat, præ cæteris magis jannem at-*
que jambrem Moysi se opposuisse, nisi ex Cabbala, nec minus §. 22, ubi de
Cabb. Theologica tractat, dicit: Christum sæpe mentionem fecisse
regni calorum, & eandem summam fuisse doctrinæ Cabbalisticæ, tan-
demq; concludit §. hæc verbis: Quis dubitet, cum (Christum) hoc ipso
Cabbalam istam dogmaticam veterum Ebræorum suo probasse cal-
culo. Cætera ibidem legi possunt. Verum non potest probare *Ligth-*
foot, vocem *ἐπευῶν* per *ררש*, sensu *rabbínico* acceptum, h. l. decla-
 randum esse; ac usus vocis *ררש* biblicus, allegoricam non infert.
 expositionem, ceu ante dictum. Et si Christus cum *Pharisæis* h. l. a-
 git, (cei vult *Ligthf.*) qui Theologia de Messia depravata, religio-
 nem in externo cultu & opere operato consistere existimabant, conf.
Carpzov. introduct. in Th. jud. p. 30, quomodo dicere potuit: juxta
 eorum invocationem scripturam de semet testari? Annon potius cœ-
 eos eos vocasset, ac depravatores, ut *Matth. XV, 14.*? Sic *Pf. Th.*
Herm. p. 174. allegoricas Judæorum, qui filii sunt *Pharisæorum, explica-*
ationes, esse potius depravationes dicendas, ait p. 174. Hoetingeri ac
Leusdenii judicium exhibui C. III. quæst. 3. Contra Rich. Simonis
autem recte insurgit Tenz. Coll. mensr. 40. 93. p. 282. hæc verbis:
 Simon

Simon bleibt bey seinem alten / nemlich die Traditiones zu behaupten / und scheuet sich nicht / wieder die klaren Exempel des neuen Testaments Christum und die Apostel zu beschuldigen / daß sie den Phariseern im allegorisiren gänzlich beygepfichtet. Exempla quædam observati sensus literalis his propositis adjungit Tenz. in N. T. occurrentia; e. g. quando Christus *Matth. V. VI. VII.* verum legis sensum, rejectis traditionibus Pharisaicis, declarat, nec non *Matth. XI, 10,* prophetiam *Malachie* ad Johannem; *Luc. IV. 16,* prophetiam *Jesaja* ad semetipsum refert; item, quando *Evangelista & Apostoli* ostendunt, Prophetias N. T. per Messiam nostrum esse impletas. Ex eo vero, quod Christus modum per parabolas docendi retinuit, non sequi pergit, quod Simon vult: cum tales parabolæ raro ad interpretationem scripturæ pertinuerint, sed ipsa adumbraverint mysteria; ac literalis præterea sensus ut plurimum ante erutus reperitur, quam proponitur allegoricus, e. g. si consideretur *Gal. II. & IV.* Parique modo existimat Tenzel, Christianos vetustissimos magis literalem. observasse sensum, quam allegoricum, sicut de *Jreneo, Tertulliano ac Cypriano* fatetur ipse Simon, unica tantum in *Clementis Rom.* epistola allegoria notata; præter quos, post memoratum fragmentum Commentarii *Nazaræorum*, neminem, nisi *Barnabam*, in *Epistola* (licet supposita) & *Theoph. Antiochenum in Commentariis in IV. Evangelia* (quos tamen ab eo confectos non esse existimat, *Cave H. Lit. p. 31.*) hoc Capite allegaverat. Denique *Autor. Obs. Hal.* rectè concessit, *conjecturis inniti*, quæ de modo docendi Paulino in epistola ad Hebræos, ex *Cabbala* petita, dixerat; imprimis cum *Epist. ad Hebræos ad conversos* scripta sit, (juxta *Cap. III. 1., VI. 1. 9. 10, X. 25. 32. seq., vid. Schmid. in Comm. ad h. l. p. 11.*) qui sciebant, Paulum ex inspiratione Divina loqui, quicquid sibi velit *Cabbala* judaica, quam non in omnibus puram fuisse, concedet ipse Observator. Quo non obstante haud negatur: *Cabbalam*, si sumitur pro orali propagatione mysteriorum divinatorum, statim tempore Adami cepisse, vid. *Pf. Crit. f. p. 212.* & DEum variis typis filium suum præfigurasse, vid. *Baldvinus in adventu Christi typico & passione typica; nec non quædam veritatis reliquias in antiquissimis libris cabbalisticis superesse, vid. Carpz. intr. p. 30. Absq;*

etiam

causa etiam observator tantopere innititur citationi *Hoseæ à Matthæo* factæ, tanquam firmo sententiæ suæ fundamento; quia falsum est, apud *Hosæam sermonem esse de populo Israhelico*. Textus enim ille de filio DEI literaliter agit, prout fuscè ostendit post alios prælaud. Dn. D. *Grünenberg. in Dissert. sua Inaug.* Quid ergo opus est ad ad Cabbalisticam confugere expositionem? Neque porro attendit observator, *Paulum*, ceu scriptorem *θεωρευτορ*, ex inspiratione divinâ scivisse nomina magorum, ut ibi quoque Cabbala haud fuerit opus. Et quomodo denique ex vocabulo *regni caelorum*, à Christo in prædicationibus suis adhibito, probari contra strenuum adversarium poterit: Christum Cabbalam suo probasse calculo, quando illud quoque vocabulum adhibet? Nihil est notius, quam *Adam Kadmon vel primus* in Cabbala. An ergo concedet Observator, 1. Cor. XV, 45. 47, vocem *πρωτος* exinde desumptam esse? Sanè non potest, cum DEUM notione illa à Cabbalisticis semper intelligi, defendat p. 225! Sed tempus monet, ut ad Porismata progrediar. Sequatur igitur, licet brevibus, cum varia alia in B. *Schmidii Collegio Bibl.* legi queant, (ad quod hoc in passu, ne ex charta in papyrum describam, remitto);

SECTIO III.

Porismatica.

Porisma I. V. T. ratione autoritatis haud postponendum est Novo. Ratio, quia ipse *Christus* ita ad illud provocat, ut exinde vitam aeternam ac testimonium de semet haberi posse, dicat; neque ulla re autoritatem ejus imminuere voluisse, probari potest: quoniam Apostoli id Test. fundamenti loco posuerunt, *Act. XXVI, 22. Act. X, 42, 43*, cui Novum tanquam supplementum superstrueretur. Peccant ergo *Sociniani*, seque hoc quoque nomine Christianorum appellatione indignos faciunt; quod autoritatem V. T., quantum in ipsis est, convellant. Ver-

L

ba

ba ipsorum collecta vide, sis, in B. Gerhardi *Disp. Theol.*, in quibus gloria DEI per corruptelas Pontif., Calvin. & Pbotin. labefactari ostenditur, *Disp. X. §. 19. pag. 20.* (*)

Porisma II. Prohibitio lésionis Biblica, ut injusta est, utpote quæ contrariatur præcepto Christi; ita quoque non potest aptum esse ad conscientiam consolidandam medium. Contra A. b. Simonis, Pontificium Gallum, in *Proœmio* p. 2. allegatum: quia conscientia quando anxia est, adhuc magis gravabitur, si cogitat: præceptum Christi de scrutanda Scriptura à semet violari; quin & hac ratione meliorem fuisse conditionem hominum V. T., quibus legere licuit Scripturam, quam suam in N. Tto, ubi tamen major promissa libertas Gal. IV, 24, ut sic remedium malo, contra quod adhietur, nihilo sit melius, atque meritò vitandum.

Por. III. Seria est voluntas DEI omnes homines convertendi. Probat, quia Christus, ad totum vulgus sese convertens, non solum reprehenditeos, qui ad se venire nolunt; sed media quoque ad semet certo perveniendi ostendit, ablegando omnes ad *Scripturam, tanquam vita fontem*, conf. *Matth. XXIII, 37. Rom. X, 21. c. II. 4. 5.* Quod autem hac in thesi etiam recentiores Reformati nobiscum non consentiant, præter *Anglos* quosdam; vid. in *der allerunterthänigsten Adresse*. p. 18.

Porisma IV. Religio non potest à Magistratus civilis arbitrio suspendi. Defendit affirmativam sententiam *Hobbesus*, quem ob varias contra Christianismum fraudes adhibitas, *impostoribus* una cum *Herberto* ac *Spinosa* meritò accenset B. *Kortholt* in *Tract. de 3. impostoribus magnis*. Et verò principio tam firmiter innititur, ut illud revera *fundamentum* sit *Theologie*, ex mente *Hobbesii* conceptæ, ceu *l. c. p. 55. ex Leviathanis c. 33.* ostendit modo laudatus Theologus. Sed quam absurdum illud sit, facile patet; cum Christus non soli Magistratui, sed omnibus auditoribus suis commendat, ita scrutari Scripturam, ut se inveniant, ac vitam æternam

(*) Vid. etiam Dn. Prof. *Edz. ard.* in tract. de fugienda unionicum Reform. *is. mea Dissert. de gravissimis Reform. controversiis* §. 5.

nam habeant; & unusquisque nostrum de seipso rationem reddere debeat Domino, *Rom. XIV. 12.* ac paratus esse ad respondendum cuilibet, repente rationem ejus spei, quæ est in ipso, *1. Petr. III. 15.*

Por. V. Pessimum monstrum est indifferentissimus religionum. Prob., quia Christus vult, ut scrutemur *S. literas*, eo fine, ut testimonium earum de semet percipiamus. Jam igitur testimonium illud rectè perceptum firmiter debet teneri, neque falsitas contraria recipi potest, quamdiu verum manet, quod in Ecclesia DEI, una fide colligata *Eph. IV. 5.* potentia quædam sit exhortandi doctrina sana, & contradicentes convincendi, iisque os obturandi, *Tit. I. 9. 11.*

Porism. VI. Cum Scripturam S. habeamus, immediate revelationes non sunt necessarie ad dandum veram de Christo scientiam. Prob., quia ipse Christus semet, tanquam Messiam verum, ex verbo DEI cognoscibilem esse, testatur atque affirmat; quemadmodum & de perfectis in notitia, sive illis Christianis, qui non solum lætis catechetici, sed solidi quoque cibi acroamatici capaces erant, Paulus (de Christo inprimis ut summo nostro sacerdote acturus) affirmat, quod propter habitum habeant *αὐτοβήθεια πνευματικὴν* seu sensus exercitatos, ad discretionem boni pariter & mali *Heb. V. 14.* Quod si considerarent Fanatici eorumque Patroni, non tantas in contemptum verbi divini scripti tragedias excitarent.

Por. VII. Scriptura S. asserta non solum omnibus fortune bonis, sed ipsi vite sunt preferenda. Quia ipse Christus Judæis ita commendat *Scripturæ scrutinium*, ut eos, qui ad se, sc. per fidem *Hebr. XI. 6.*, in *S. literis* traditam, *Job. XX. 21.* venire nolunt, vitam æternam obtinere non posse, affirmet. Audiebant, ceu oves Christi fidelissimæ, hanc ejus vocem primitivæ Ecclesiæ Martyres, ad mortem usque constantes, *Ap. II. 10.* qui, cum Diocleriani edito codices sacri tradere juberentur, potius corpora carnicibus, quam sancta dare canibus maluerunt, juxta *Martyrol. Rom.* ad d. 2. Febr. Conf. B. *Jos. Arndii Lexic. Antiq. p. 1096.* & *Jac. Görtzen. Obs. lib. I. p. 69.* Quæ constantia in ruborem dant non solum sui temporis Traditores, à traditione seu literarum ita dictos;

84 DE LEGITIMO SACR. SCRIPT. SCRUTINIO S. III.

sed & quoscunqve, verbum divinum ac fidem in eo traditam, abnegantes, spernentes, negligentes!

Por. VIII. *Omnes Scripturam scrutantes merito debent studere pietati; Verum exinde non licet inferre: Quic, non studet pietati, potest scrutari S. literas, & verum ac spiritualem eorum obtinere sensum.* Prob. prius, quia ἐρευνᾶν h. l. tale scriptum pro objecto habet, quod cognitionem tradit veritatis ad pietatem tendentis, Tit. I. i. neque absque gratia Spiritus S. illuminante cognoscitur. *Posterius*, quia Christus jubet scrutari scripturas Judæos istos, qui ad ipsum venire volebant, atque semet ab iis inveniri posse ostendit. Quod si ritè considerarent hodierni *Novatores*, fons plurimarum controversiarum recentissimarum esset obstructus.

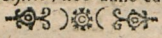
Por. IX. *Sicut linguarum notitia maximi merito est facienda*, cum ipsarum vocum ac phrasium à Spiritu S. adhibiturum, quibus nobis sensus verus sistitur, naturam ob oculos ponat; *ita quoque cognitio Philosophiæ spernenda non est*; cum tam instrumentales habitus quam principales, ad scrutinium s. literarum, verique sensus contra hostes defensionem, aliquid conferant. Quod quæ ratione fiat, inter alios deduxit B. Pfeif. *Thes. Herm. c.V. § XIII.*

Por. X. *Falsum est, quod mutatio & emendatio voluntaria precedat intellectus notitiam.* Sic Christus Judæis præcipit, ut *scrutentur Scripturam S.* & testimonium ejus de semet percipiant, atque tunc veritatem istam assumant ac in ea acquiescant. Quanta ver omnia ex antithesi illa *Indifferentiarum* profuant, ostendit in *Præf. Dissert.: Examen libelli Licht und Recht!* Magn. Dn. *Præses meus.* (*)

Por. XI. *Libri Symb. merito in pretio sunt habendi.* Nam si genuini sunt, nihil aliud exhibent, quam sensum S. literarum, per debitum earum scrutinium inventum. Vid. præter alios doctiss. *Dissert. Dn. D. Wernsdorff. de autoritate Lib. symb.*

Soli DEO Gloria.

(*) Vid. post varias recentiores Disputationes, ejusdem Tract. *De vera rerum S. notitia disquisitio*; hoc anno edita.

Rostock, Diss., 1704-05

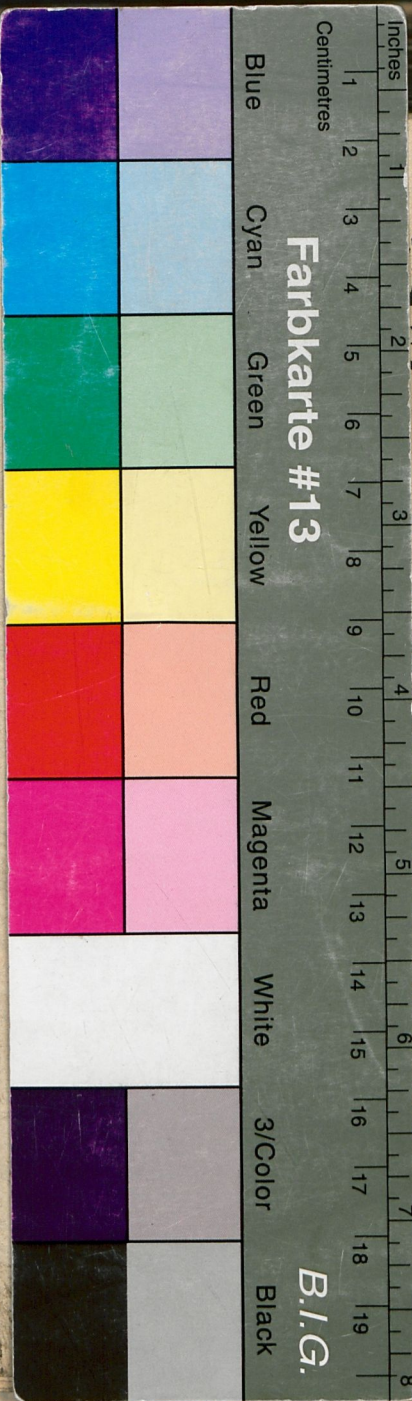
ULB Halle 3
004 505 76X

Sb.

f

כבוד
המבורג

OL. P. P.

Inauguralis,

*Inauguralis
1704, 2.*

**IMO S.
JRARUM
TINIO,**

lelli Jef. XXXIV. 16, suspiciendo,

ndam
ESIDIO

Inauguralis

**ME REVERENDI ATOVE
ENTISSIMI**

N. FECHTII,

**CONSIL. CONSIST. DISTR.
PERINTENDENTIS.**

oris ante & pomer. habita,
nunc

s AUCTA, Ac cum
**ATI FECHTII
AMMATE,**

entia in solô de Scriptura articulo
eneraverit doctrinæ monstra,
onstrante,

, Anno MDCCXI,

ANDREAM HÆBERUM.

1711